

Viața Românească

Directorii: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

- M. Sadoveanu *Cântecul Amintirii*
 Ion Minulescu *Inmăinte. (Poezie).*
 Constanța Marino *Datorie.*
 Elena Farago *Din preajma leagănului (II) (Poezie).*
 Spiridon Popescu *Vorniceii.*
 Radu Rossetti *Rescriptul din 10 Octombrie (st. n.) 1787 al împăratului Iosif II, în privința judecării țărănilor bucovineni de către stăpîni moșiiilor.*
- D. Anghel și St. O. Iosif *Carmen Saeulare. (Poem istoric).*
 H. Sanielevici *Clasificările literare (II).*
 A. Stavri *Copil Sărman. (Poezie).*
 D. D. Pătrășcanu *În treji.*
 D. Drăghicescu *Cronică Pedagogică (Menirea progresivă a școlii).*
- Dr. N. Leon *Cronică Științifică (Insectele philophage care au vătămat recoltele noastre în anul 1907—1908)*
 Spiridon Antonescu *Cronică Artistică (Expozițiile: I. Neglies, N. Comănescu, d-na Aslan-Petrescu, Al. Szatmary, Ind. Bassarab, Petrescu-Mogoș, d-na Aileta Jean).*
- I. G. Duca *Cronică Esternă. (Situția în Balcani).*
 George Tofan *Sorisorii din Bucovina. (Douăzeci și cinci de ani de activitate culturală.—Jubileul „Școalei Române” (1883—1908).*
- I. Russu-Șirianu *Sorisorii din Ardeal. (Noul proiect de lege al lui Appony—Încătușarea preoților.—Prigonirea învățătorilor și a presei, etc., etc.).*
- P. Nicanor & Co. *Miscellanee. (Semi-Centenarul Unirii.—Moartea lui Coquelin Alin.—Încă odată.—Falsurile „Vieții Românești”.—Alt fals.—Iar cursurile de vară.—Iorga contra Iorga.—Ț Coriolan Brediceanu).*

Recenzii: Mihail Kogălniceanu: „Iluzi pierdute”; I. Slavici: „Povești”; Alex. Davila: „Vlăden-Vodă”; G. Sănean și G. D. Murgu: „Testu pentru copii”; I. S. — Paulin Terentiu Africanu: „Parmeno” (trad. de Coșbuc); Calendar Armănesc, M. J. — Mihail Pașcanu: „Două încercări în Studiul Dreptului”; A. A. — Pierre Loti: „La mort de Philae”; I. S. — Paul Adam: „La Morale de l'Education”; M. C. — Ed. Picard: „Le Droit pur”; G. M. — L. Garrigue: „Régime de la Propriété”; I. D. — B. Brunhes: „La dégradation de l'énergie”; S. P.

Revista Revistelor: Sămănătorul, Luceafărul, Neamul Românesc, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue des Idées, Les Documents du Progrès, Nuova Antologia, Deutsche Revue, Sozialistische Monatshefte, Preussische Jahrbücher, The Contemporary Review, The North American Review, Saturday Review.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

Bibliografie.

I A N I

Redacția și Administrația: Str. Golia 52

1909

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7,50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rublu. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei Numărul 2 lei 50 b. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agirbiceanu, C. Alimăneștianu, D. Anghel, A. Baltazar, Jean Bart, N. Bațaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Vintilă I. Brătianu, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocirlan, N. D. Cocea, G. Coșbuc, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, Barbu Delavrancea, I. G. Duca, Pompiliu Eliade, Elena Farago, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogăș, G. Ibrăileanu, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacotă, prof. univ. dr. N. Leon, V. Loichiță, E. Lovinescu, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicatiu, Constanța Marino, I. Mironescu, S. Măndrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morțun, D. Munteanu-Rimnic, G. Murnu, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locof. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Ranetti, Radu Rosetti, I. Russu-Șirianu, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, H. Saniclevici, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stavri, maior Alex. Sturdza, dr. D. Tatușescu, I. Teodorescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Iorgu Toma, Al. Taigara-Samureas, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlădușă, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARA :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	2 "

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor

trebui să plătească în plus **4 lei pe an și 2 lei pe ¼ an**, ca indemnizare pentru incasatori.

Pentru învățătorii, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceștia pot plăti în trei rate a câte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni câte 2 ruble, până la achitarea.

IN STRĂINĂTATE :

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a coperții) *

CURA

Cea mai rațională de **Unt de Pește**

Pentru **COPII** și **ADUȚI**
e constat, numai aceea cu :

Unt de Pește iodoferat simplu și **WERNER** Unt de Pește iodoferat cu fosfor

Aprobate de Consiliul sanitar superior și premiate la mai multe expozițiuni din țară și din străinătate, cu cele mai mari distincțiuni, ca : *Titlu de membru al Academiei fisico-chimice din Palermo cu Medalia de prima Clasă și altele.*

Unt de Pește Iodoferat simplu e recomandat cu cel mai deplin succes contra : *Anemiei, inflamațiunilor osoase, scrofulozei, ghinduri, inclinațiuni spre tuberculoză, gută, reumatism.* E un puternic nutritiv pentru persoane slăbite, precum și un excelent tonic la *reconvalescenți sifilitici.* Pentru copiii de școală slăbiți prin munca intelectuală este un neîntrecut reconfortant. Costul unui flacon de 1 kg. 6 lei, la care se adaugă porto.

Unt de Pește Iodoferat cu fosfor, e un medicament special pentru *copii rachitici*, spre a le întări oasele și un tonic prin excelență în perioada creșterii copiilor, în *stările limfatice și a stadiului pubertății.*

Costul unui flacon de ½ kg. 3 lei 75 bani, la care se adaugă porto.

Depositar general la farmacia I. WERNER
Furnizorul Curții Regale, Iași.

Pentru București : la Drogueria I. ZAHARIA, Str. Lipscani No. 35;
Craiova : C. B. ILIESCU, Drogueria medicinală.

Cererile din provincie se execută prompt contra ramburs.

Berindei

CIOCOLATĂ

■ CULAPTE ■

■ (LACTA) ■

CIOCOLATĂ

■ CU ALUNE ■

CIOCOLATA

TURIȘTILOR

■ ■ ■ ■ ■

CIOCOLATE

■ PENTRU ■

■ GĂTIT ■

■ C A C A O ■

BOMBOANE

■ ■ ■ ■ ■

De vânzare la principalele magazine de Coloniale din țară

Mașinele de Cusut „Singer“ sunt indispensabile în orice familie precum și în industria casnică.

Mașinele de Cusut „Singer“ servă ca model în construcțiune și înfățișare.

Mașinele de Cusut „Singer“ sunt cele mai răspândite prin toate sferele industriale.

Mașinele de Cusut „Singer“ sunt cele mai propice pentru broderia artistică modernă.

Mașinele de Cusut „Singer“ cu renume universal, datorase aceasta excelentei calități și forței productive, prin care produsele noastre s'au distins întotdeauna. Desfacerea lor, care crește în mod vizibil, medalierile remarcabile la toate expozițiile din lume, precum și existența de aproape 50 de ani a fabricii, prezintă cea mai complectă garanție pentru soliditatea mașinilor noastre.



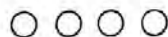
Numai după
această emblemă

se cunosc

magazinele



în care
se vînd Mașini
de cusut
„SINGER“



CURSURI DE INSTRUCȚIUNE GRATUITĂ

la cusut pe mașină, broderie artistică și à-jour-uri

Furnizare de motoare electrice pentru deservirea singuratică a mașinilor de cusut pentru familii

ATELIERE DE REPARAȚIUNI

cu personal specializat

Vinzare de accesorii pentru mașini de cusut, ace, ață, ibrișin și ulei, în calitățile cele mai bune

Societatea pentru comerțul cu mașini de cusut „SINGER“



BOURNE & C-nie ● ● ● ● ●

☺ ☺ ☺ BUCUREȘTI și IAȘI ☺ ☺ ☺

SUCURSALE în toate orașele principale din țară

CURA

CU UNTURA DE PEȘTE

CEA MAI RAȚIONALĂ, SE FACE NUMAI CU:

PHYTASELLIN

DOCTOR
KONYA
TIA SI

Emulsiunea cea mai bogată în untură de pește în combinațiune cu FOSFAT VEGETAL.

Un excelent fortifiant recomandat de celebritățile medicale contra slăbirei generale, Afecțiunilor pulmonare, Serofulozei și Rachitismului

LESNE DE LUAT DE ADULȚI CÎT ȘI DE COPIL. Prețul unui flacon lei 3.50

JODASELLIN

DOCTOR
KONYA
TIA SI

Untura de pește din Norvegia în combinațiune cu Iodură de fer. Un excelent purificator și regenerador al sîngelui. Remediu neîntrecut contra Anemiei și Chlorozei, boalelor de femei și copii, suveran consecințelor boalelor sifilitice.

DEPOZITE LA FARMACII ȘI DROGUERI

Prețul flaconului Lei 3

Cumpărați numai mașina de scris

Cele mai noul
distincțiuni la toate
Expozițiunile din
lume!

YOST

Adoptată de
CASA REGALĂ
Toate autoritățile și
casele mari de
comerț

Singura care scrie fără panglici!

Cereți mașini de probă! Cele mai mari înlesniri de plată!

Orice furnituri pentru toate mașinile de scris

BUCUREȘTI, No. 54—Calea Victoriei—No. 54

Telefon.

• Ciocolata • • Zamfirescu •

SPECIALITAȚI: SYLVA—ALUNETA—CREMANT

COLECTURA „VICTORIA”

— BOTOȘANI, — STRADA MARE — Telefon —

Vesteste pe clienții săi, că onorata Direcțiune a Loteriei prin certificatul eliberat, atestă în baza adeverințelor, că până astăzi nu a avut de înregistrat nici o singură reclamațiune din partea jucătorilor.

Această constatare oficială o îndreptățește dar, de a se bizui
— și pe viitor pe concursul onor. public. —

Prețurile oficiale pentru toate clasele rămân neschimbate:
UN LOS ÎNTREG 160 LEI, JUMĂTATE LOS 80 LEI, UN SFERT
■ ■ ■ ■ ■ 40 LEI, UNA OPTIME 20 LEI ■ ■ ■ ■ ■

Comandele din țară, însoțite de contra-valoare se execută fără întârziere

— Onor. public este rugat a nota adresa: —

COLECTURA „VICTORIA”, BOTOȘANI

○ ○ ○ FABRICA DE TESATURI ○ ○ ○

— FOASTA LEO GELLER & Co. —

SOCIETATE ANONIMA, IAȘI

— Capital deplin vărsat 800.000 Lei —

Instalație modernă cu 400 războaie mecanice, Văpsitorie, Albitorie și apretură. Furnizează tot soiul de țesături de bumbac, în și cî-nipă. Furnituri militare. Zefiri. Uniforme școlare. Barcheturi. Flanelă de bumbac. Doguri. Americi diverse. Albituri. Mexicane. Croydoane. Pinze pentru cizmari. Etc.

— SOCIETATEA ANONIMĂ —

de **Basalt artificial** și de **Ceramică**
DE LA COTROCENI

BUCUREȘTI, STRADA CÎMPINEANU, 20

— Capital social deplin vărsat Lei 2,500.000 —

Cel mai bun material pentru învelit acoperișurile este numai placa de ardesie

— Eternit —

Fabricată de Societate după brevetul Hatschek.

Material foarte ușor și ieftin

Rezistență absolută contra focului, vântului și intemperiilor

ÎNFĂȚIȘARE PLĂCUTĂ — DURABIL

Societatea mai oferă și celelalte produse ale sale, precum :

DALE ȘI PAVELE DE BAZALT ARTIFICIAL

CARELAGE

CARAMIZI SPECIALE, CARAMIZI REFRACTARE

Tuburi zmălțuite, Sobe de Teracotă

FAIANTERIE DE MENAGIU, DE FARMACIE

ASFALT ȘI BITUM. CARTON ASFALTAT

Cereți Prețurile-Corente speciale

Cumpărați numai dela :

Prima Franzolărie Națională de Lux

I. FORȘT

IAȘI, STRADA PĂCURARI, 3



DIN

LABORATORUL DE PARFUMERIE

„BARNAR“

Se recomandă:



APĂ DE PĂR „PANAMA“

Compozițiune higienică ce curăță de minune mătreața, împiedică căderea părului și-i înlesnește creșterea.

APA DE COLONIE Extra concentrată.

CREME, POU DRE ȘI SAYON NELLY

„Kalodol“: Apă de Gură. Pastă de Dinți.

DEPOZIT GENERAL: IAȘI: Magazin Universal, Str. Lăpușeanu.
BUCUREȘTI: Old, Scotland, Calea Victoriei.



MARMOROSCH, BLANK & C^{-IE}

SOCIETATE ANONIMA CU UN CAPITAL DE 10,000.000 LEI

STRADA LIPSCANI, 8, și Sucursală în CALEA
VICTORIEI 17, (sub Hotel de France)

BUCUREȘTI—BRAILA—CONSTANȚA—CALAFAT—GIURGIU
SULINA—TULCEA.

Efectuează toate operațiunile de bancă în general. Cumpără și vinde efecte publice. Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturor țărilor. Avansuri asupra valorilor în depozit și orice fel de transacțiuni financiare.

Sucursalele din Brăila și Constanța afară de operațiunile de bancă mai sus citate, se ocupă și cu vinderea cerealelor în comision.

THE BANK OF ROUMANIA LIMITED

Mai înainte Banca României, fondată la 1869.

Capital Lire Sterline 300.000 deplin vărsat
Fondul de Rezervă Lire Sterline 154,679

SEDIUL: LONDRA, — SUCURSALA: BUCUREȘTI

COMITETUL CENTRAL:

The Earl of Bessborough. C. V. O., C. B.

Vicontele Goschen.

Domnul E. W. H. Barry

Sir R. Hamilton Lang. K. C. M. G.

Demetre de Frank.

Domnul P. Naville.

BUCUREȘTI: E. E. Goodwin Director, Al. Lucastewicz Director-Adjoint.

CENSORI: D-nii Jean Kalendero, Dem. I. Ghica și Arthur Green

Libraria Franceza H. Kohn

fost director al Librăriei *l'Indépendance Roumaine*.
situată în Calea Victoriei, **Pasajul Român** No. 19—București.

Este cea mai bine asortată în cărți de literatură, medicină, filosofie, sociologie, agricultură, etc. streine. Execută cu cea mai mare promptitudine orice comandă de cărți ce i s'ar cere și n'ar avea în depozit.

Toate revistele franceze se trimet la domiciliu chiar în ziua sosirii lor de la Paris.

Abonamente la toate ziarele și revistele străine.

Face abonamente la revista :

„VIAȚA ROMINEASCA“

și trimite acasă cu numărul la oricine i-ar face cererea.

„Dacia-România“

— Societate generală de asigurare în București —

**Cu un capital în acțiuni de 4,000,000 lei aur și cu rezerve
în sumă de lei 16,000,000.**

Se recomandă Onor. Public pentru efectuarea de asigurări contra daunelor de incendii, grindină, transport fluvial și maritim, precum și pentru asigurări de viață în toate combinațiunile.

Este cea mai veche societate românească de asigurare. — „Dacia-România“ a plătit dela 1871—1907, despăgubiri în toate ramurile de

— **Lei 186,669,731** —

Informațiuni și prospecte se dau atit la Direcțiunea generală din București, stradă Vienei (Vămei) No. 3, cit și la toți agenții din țară.

Tapete

Linoleum

Covoare

Cele mai bogate asortimente din țară la :

Wiedeman

BUCUREȘTI: Bul. Elisabeta (telefon) Palatul Băilor Eforiei

MINISTERUL FINANTELOR

DIRECȚIUNEA DATORIEI PUBLICE ȘI A PENSIUNILOR
DATORIA PUBLICĂ

PUBLICAȚIUNE

No. 133057 din 12 Ianuarie 1909.

A 12-a tragere la sorti a titlurilor de rentă 5⁰/₀ amortizabilă din 1903 imprumutul de lei 185.000.000 se va efectua în ziua de 16 Februarie (1 Martie) 1909, ora 10 a. m. în sala specială a Ministerului de Finanțe, conform dispozițiunilor stabilite prin regulamentul publicat în Monitorul Oficial No. 245 din 7 Februarie 1906.

La această tragere se vor amortiza titluri în valoare nominală de lei 977.000 în proporția următoare:

35	titluri a	5.000	Lei	174.000
118	"	2.500	"	295.000
290	"	1.000	"	290.000
434	"	500	"	217.000
877 titluri în valoare de :				977.000

Publicul este rugat a asista la tragere.

PI 361

Viața Românească



600.111.21

✓ 3564

BIBLIOTECA ÎN FED
 PEDAGOGICĂ ÎNȘĂȘI CĂRĂȘI
 Tg. Mureș

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

 0868722613



Viața Românească

Revistă literară și științifică

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO



I A Ș I

Redacția și Administrația: Str. Golia No. 52

1909



Cîntecul amintirii.

În zilele cele de demult, cînd n'aveam mustață și cînd n'aveam griji, mă duceam noaptea, cu alți făcănași de seama mea, în lunca Moldovei, cu caii la păscut. Era acolo un loc care se chema Cotul lui Grumeza; acolo dădeam drumul cailor; le auzeam picioarele sunînd, îi simțeam cum se depărtează și se apropie încet-încet; iar noi aprindeam foc de găteje și stăteam la taclale. Tîrziu ne așezam pe spete, cu ochii la stele, tăceam, și doi stăteau în capul oaselor, de strață, rumeniți de foc, picurînd de somn.

Pe atunci era țara plină de alți oameni și umblău prin lume povești și istorii care astăzi nu mai sînt. Au pierit odată cu oamenii accia. Așa—îmi aduc aminte că într'un rînd, spre toamnă, aș coborit dela munte, niște oeri... Și dintre oerii accia unul se alegea de venea cu doi cai, noaptea, pînă la noi în Cotul lui Grumeza. Stătea la focul nostru, vorbea cu noi, ne întreba de oamenii din sat și de altele, mai spunea cite o poveste, pe urmă, cînd cșea luceafărul dimineții la răsărit, încăleca și se ducea la tirla lui, de cealaltă parte a bălții, în niște văi.

Omul acela era așa de vre-o patruzeci de ani; avea sprinceană încruntată, mustața groasă, neagră—și în vorbă îi suna ceva îndesat și adînc. Noi îi ziceam „bădița Mihalache” și tare ne era drag. Povestea frumos lucruri vechi, și povestirile lui totdeauna ne lăsau ca o negură de jale în suflet.. Era și el bărbat strașnic legat, cu grumazul vînos; cu un pumn ar fi amețit un taur;—dar cînd istorisea avea ceva blajin în căutătură, și glasul lui parcă îngina cîntecul tristelor împrejurări de altădată.

Intr'o noapte, vînt nu bătea și zăvoiuł sta neclintit, zimțuit pe zarea cerului. Lună nu era; stelele umpleau văzduhul; Moldova venea lin în cotitură, la citeva obrațe de noi, și lumină de

aur jucau pe tremurul undelor. Bădița Mihalache venise mai de vreme în scara accia, dăduse drumul la cai, ș'acuma sta pe-o coastă, gînditor, cu sufletul apăsător parcă de o greutate.

Noi eram cinci flăcăuși și stăteam învăliți în cojocce și'n sumăeșc, pe pîntece. Din cînd în cînd locul, tresărînd, dezvălea pe unul; apoi zbaterea flacărilor se schimba, îl lăsa în întuneric și descoperca pe altul, cu capul înălțat, cu ochii lucitori.

«Bădița Mihalache, grăește unul, ce ai dumneata în scara asta? Parcă nu ești în toate apele.

— N'am nimica, măi băete... răspunse bădița Mihalache. Mă gîndesc și eu... Așa are omul cite un ceas în viața lui: se gîndește la vremea trecută și parcă se deschide lingă dînsul un mormînt...»

Noi nu p:ca-l înțelegeam pe bădița Mihalache: așa avea el citcodată, vorbe de-acestea, grele. Am tăcut. Il priveam numai stăruitor. Ochii lui parcă cătau întăuntru—și din cînd în cînd aveau o lucire fugară, ca scripnea unei unde.

«Apoi, măi băeti, zise el deodată, de-acu s'apropie Brumărelul și vine vremea să ne călătorim. Iar de întors pe-aceste locuri cine știe de ne-om mai întoarce. Mă gîndesc eu că viața mea tot în pribegie mi-o petrec. Iar de alte locuri pe care le las nu-mi pare rău, dar de-acestea imi pare rău, căci eu pe-aici am petrecut în tinerețea mea.»

Noi ne-am mișcat, umiliți la vorba asta; dar de spus n'a spus nimeni nimic; înțelegeam că bădița Mihalache iarăși are să ne istorisească ceva: îi era glasul greu și plin de amintiri. În tăcerea nopții, un stol de paseri negre trecu fișînd pe deasupra zăvoiuului. Una slobozi o chemare ca un plîns tremurat. Bădița Mihalache își ridică fruntea, apoi rosti încet, coborîndu-și vorba:

«Niște paseri străine...»

Nu știu pentruce, mi-am simțit sufletul tulburat; în urma stolului pribeg parcă rămăsese un fior în noapte.

Am vorbit după un răstimp:

«De-aceia ne întrebăi de mulți din satul nostru, bădița Mihalache. Pe mulți trebuie să-I cunoști—dacă ai trăit și dumneata pe la noi...»

— Îi cunosc cum nu, dar mulți nu măi sint...»

Voiam să-l măi întreb de ce n'a intrat în sat să-și vadă cunoscuții, dar mă oprii. Bădița Mihalache era un om deosebit, așa cum nu văzusem mulți în viața mea. Trebuie să fie o pricină la mijloc, mă gîndeam, dar nouă nu ne era dat s'o cunoaștem, de

vremece n'o spunea el. Il priveam numai așteptind—căci își ațintise privirile în loc și-și aducea aminte de ceva...

«Aici, peste baltă, în malul dimpotrivă, pe unde cobor eū cu caii... începu el rar—este un mormint, măi băești... A fost odată cruce de lemn, dar aū stricat-o vremurile. Cînd am trecut întău, în ist an, m'am oprit ș'am cercetat: socoteam să fi mincat puhoaele malul, dar am văzut că la oasele îngropate acolo n'a ajuns... Ș'or dormi poate în liniște încă multă vreme...

Acum nimenea nu mai știe de mormint; și voi de mulțorî ați trecut chiuind pe lingă dinsul, și n'ați știut că acolo zace îngropată Irina Dascalului din sat dela noi... Dar mormintul are această poveste... Că era, aici în sat la Dumbrăveni, un dascal, Calistrat, unul nalt, nalt, cu mustași cărunte atîrnînd în jos ca niște lăuoare. Ș'avea o babă mărunțică, toată ziua meliță din gură... rea nevoie mare! Și la casa lor răsărise și crescuse ca o floare, măi copii, Irina despre care povestesc eū... Acū stăpin peste sat și peste moșie, era boer mare, precum se știe,—și vechil unul Gheorghé Alvanit, neam străin, aprig om, și frumos...

Dincolo, peste baltă, între dealuri, unde pasec acum oile noastre, pe-atuncea pășteau tot oile cioceiului. Și era fecior la oî, pentru umbletul la curte și pentru alte treburi, unul Axintel. Acū era flăcăul acela frunte la joc—precum se alege cite unul prin sate,—frunte la caval și la buciom, și nu era nici urit... A fost și el om pe lunca asta, și nu era de lepădat. Și ntr'un rînd, la jocurile Paștelui, a luat Irinei o năframă în care erau două sire de busuioc... Pe urmă a intrat, seara tirziū, în grădină, ș'a bătut la ferestruica care răspundea pe cuptor, unde dormea fata... N'aū auzit moșnegii, a auzit fata,—și a eșit să ceară dela flăcău năframa cu busuiocul... Și era lună, ca un colb de lumină peste sat, Irina s'a apropiat de flăcău și el a scos năframa și s'a imprăștiat între dinșii mireazma de busuioc uscat... Apoi pe urmă la flăcău aū rămas năframa și dragostea fetei mari. Și'n vara aceia, citeodată, bătea Axintel încet, noaptea, în ochiul de sticlă care răspundea la fată pe cuptor—iar citeodată, dela strungă, dintre dealuri, începea să buciume domol peste văi, și sufletul și chemarea lui ajungeau până în ograda lui Calistrat Dascalul. Și se strecura Irina printre grădini, și mergea după chemarea de buciom pină la apa Moldovei. Acolo, prin zăvoae, se întindea scara ca un fum—și lucrurile se vedeau nedeslușit. Dar Axintel vedea de pe culme umbra dragostei,—și buciumul sta,

și el se lăsa la vale la zăvoi, cu doi cini după dinsul : avea doi cini : Hoțu și Corbu : unul alb și unul negru.

S'a au avut așa bine, flăcăul și Irina, pînă'n luna lui Brumar. Atuncea s'a au mișcat oile la ernatic—și s'a depărtat și Axintel... Dar dragostea lor n'a bătut-o bruma toamnei ; tot se vedeau cîteodată.

Fata aștepta o zi bună, să se mărturisească părinților... Îi era inima indoită, căci flăcăul era sărac și fără părinți. Dar vremea aceia n'a venit ;—in cișlegile de toamnă cad pețitorii la casa dascălului, dela Alvanit. Că el a văzut fata de multe ori, că a vorbit cu dinsa și i-a plăcut fata, ș'acuma s'a gîndit s'o ceară... Cînd a auzit Calistrat dascalul de una ca asta, a sărit in sus de bucurie, pe urmă s'a așezat pe laiță și și-a mîngiat mustățile lungi. A bătut palma cu pețitorii ș'a zis așa : Bine, primim. Facem nuntă !... Ș'a început să numere pe degete zestrea.—Iar fata a eșit din casă, a năvălit într'un colț de șură, ș'a prins a se loci.

Apoi Gheorghe Alvanit—dintr'o dată se aprinsese după fată ; ș'acū era tare grăbit. Îi da și boerul pămînt și vite in dar, așa noroc mai rar, pentru o fată de gospodar... Dar fata plingea și slăbea, ș'a plîns și a slăbit pînă ce-au băgat de samă bătrînii. S'a au întors spre dinsa cu sprincenele încruntate :

«Ce-i fată hăi ? plîngi pentru așa noroc, care altă fată nu l-a mai avut pe lume ?

— O ! maică și tată, plîng că mă dați străinului...»

Bătrînii s'a au uitat unul la altul cu uimire. Apoi dascalul a răcnit :

«Cum străin, bre,—că-i tot de-o lege cu noi !

— Fie-ți milă, mamă, fie-ți milă, tată ! a strigat fata. Nu mă osîndiți. Mie mi-i drag un flăcău de-ai noștri !»

Baba s'a oțărît ; dascalul a ridicat mîna ș'a plesnit peste gură pe fată. S'a prăvălit Irina pe laiță cu obrazul plin de stînge și de lacrimi. Și bătrînul a început a sudui și a urla :

«Eū sînt stăpînul tău ! Ai să faci cum zic eū. Mai bine înțelegem noi care-i norocul tău !

— Aha ! a țipat și baba. Aceste craū plimbările tale in prundul bălții... Umblați după ticăloșii. Ai să primești norocul, orî inți in pămînt !»

Aū bătut-o bătrînii, cum se cuvenea, și i-aū hotărît să tacă și să ia pe vechil !

Dar a-doua-zi plingea fata iar, și-i creșteau ochii in cearcăn vinăt ; și Calistrat dascalul iar a prins a urla la dinsa :

«Tată! gema fata, zdrobește-mă! mie mi-i drag un flăcău de-ai noștri...»

Așa azi, așa mină. Cine-i flăcăul acela, fata n'a spus. Ați bătut-o azi, ați bătut-o mină. Ea a tăcut, s'a întunecat la față, și s'a impietrit inima într'insa.

Pe urmă a venit vremea de s'au dus și la biserică, cu ni-nași și cu nuntă mare. Acolo slujea popa, și fetei îi curgeau lacrimi pe obraji. Ați purces cum se purcede, cu alați, cu pistoale,—toată lumea se veselea, numai fetei îi curgeu lacrimi pe obraji. Pe urmă, nu i-ați mai curs.... Sta și s'eu uita numa într'un loc.

S'asa a venit primăvara, și Irina era nevasta Avanițului, ș'o fericeau toate muerile satului. Iar dacă a venit primăvara, s'a apropiat și oile boeresti de Moldova, așa pe după sfintul Gheorghe. Și într'un amurg, dintre dealurile de dincolo de apă, deodată a prins a curge pe vale cântarea veche a buciului.... Ș'odată cu dinsa veneau și mirezme de livezi înflorite pină la casa vechilului, și Irina a eșit din casă, a eșit din ogradă, și s'a lăsat spre zăvoi și numai îi ardeau ochii. S'a stat după accia buciul, și s'a lăsat de pe culme spre apă Axintel, prin bura amurgului, cu cei doi cini după dînsul.

Acu multe ș'or fi spus ei, și mult va fi plins mueria vechilului. Dar pe urmă i s'a ogoiat plînsul, și vîremurile din cealaltă vară iar s'a înțors pentru dinsa. Cînd intra pe furiș, în sat, flăcăul, cînd se furișea în zăvoiu Moldovei Irina....

Intr'o vreme, despre toate acestea, a ajuns veste și la bărbat.—Și 'ntăiu s'a cercetat el nevasta, zbirlindu-se:

«Am auzit, femeie, că nu-mi ești cu credință... Mi-ați spus unii și alții...»

Ea nu zimbise cătră bărbatul ei niciodată. S'a uitat la dînsul întunecată; nu i-a răspuns.

«Muerie! grăește el iar, răspunde dacă-i adevărat sau nu...»

Ea nu i-a răspuns nici a doua oară. El a mugit de minie și a tăcut.

Și 'ntr'o seară era lună în zăvoiu; și ibovnicii ședeau pe iarbă supt o răchită veche... Acu nu mai este răchita accia. Cum stau ei, deodată aud pași de oameni, aproape, pași grăbiți, și glas de minie.

«Acesta-i Avanițul...» a zis incet Irina.

S'a ridicat de la locul lor, Axintel a luat pe nevastă în brațe, a intrat în apă și a pornit să treacă la cea mal, cu cei doi

cini după dinșii. El privea înainte, se grăbea. Irina privea înapoi. A zis într-o vreme:

«Axintel dragă, ne-aū simțit, văd zăvoiol frământindu-se...»

El a pornit mai repede, dar apa mai tare vuia. A grăit iar dinsa:

«Aū să ne ajungă, dragă Axintel...»

Și cînd să ajungă aproape de cea mal, a dat năvală în apă și Gheorghe Alvanit, cu doi argați după dînsul. A răcnit cu strășnicie; și din spatele ciobanului nevasta a grăit, cu cutremur:

«Și-a luat, dragă, hamgerul cel vechiu și are să mă omoare...»

În scurt bărbatul i-a ajuns. Argații aū tăbărit asupra flăcăului și l-aū doborît la pămînt,—iar bărbatul s'a înșepenit înaintea Irinei gemînd de minic:

«Muere ticăloasă! ce-ai făcut, muere ticăloasă! Te-a ajuns ceasul peirii!»

Ea l-a privit fără să clipească, și-i erau ochii cerniți și ardeaū ca două văpăi. Și atîta a zis:

«Nu mi-ai fost drag... Iar pentru dragostea mea pot să mor!...»

Atunci a izbit-o Alvanitul între sîni, cu hamgerul; și ea s'a cumpănit ș'a căzut pe o coastă, în sînge. Iar Axintel flăcucul s'a cutremurat și a strigat. Aū dat năvală deodată cini, aū sărit în grumazii argaților. Și el a zvîcnit în picioare și s'a prăpăstuit asupra vechilului, l-a zmuncit hamgerul, l-a fulgerat și i-a crăpat capul... S'a întors spre argați, cu cini, i-a alungat, i-a bătut cu latul ferului, apoi i-a scăpat în apa Moldovei...

Cînd s'a întors,—a prăvălit cu piciorul pe Alvanit în șuvoi. Pe urmă s'a plecat spre Irina; i-a sărutat ochii închiși și gura răcită de moarte. Ș'a urcat-o, lăcărînd, pe movilă, și cu hamgerul acela a scurmat pină tîrziu groapă adîncă ș'a întins-o în fundul groapei pe Irina pentru odihna cea de veci.

«Asta-î povestea mormintului, măi flăcăi...»

Bădița Mihalache tăcu și rămase neclintit la locul lui. Iar la răsărit eși șfert de lună în neguri, cu luciri din altă lume. Și vîntul ușor al miezului nopții inceptu a olta prin sălcii; îndată ajunse cu el pină la noi și fiorul valurilor Moldovei.

Mult a trecut de-atunci, dar imi aduc bine aminte că l'am întrebat pe bădița Mihalache:

«Cum a fost moartea și îngroparea, ți-or fi spus argații aceea bădiță...»

El nu m'a auzit. S'a sculat de la loc, posomorit, a intrat

în luncă, și l-am auzit vorbind domol cu caii în tufișuri. Am auzit sunând piedicile de fier. Apoi bădița Mihalache a trecut călare pe la vatra sfatului. A zis:

«Noapte bună, măi slăcăi...»

L-am văzut o vreme prin lumina luncei; a urcat pe lângă movila mormintului, încet, pe urmă l-am pierdut din ochi.

Toți tovarășii mei s'au strins pe lângă foc, și-au tras sumanele peste cap. Eu am rămas neclintit. Lumina nopții creștea; vântul mîna negurile apei și movila parcă se depărta... Pe dinaintea ochilor parcă-mi trecea slăcăul de altădată; parcă se oprea înaintea-mi bădița Mihalache, tăcut și trist, și într'un tîrziu, cu ostările vîntului, mi s'a părut că vine pînă la mine plîngere de bucium: cîntecul amintirii... Cîntarea tremura sfișietoare, ca într'un pustiū de moarte, și parcă se oprea în stîlp de neguri, adunate la mormîntul cel vechiu, lângă apă.

Mihail Sadoveanu.



Înnainte

Lui I. G. Duca

Ah ! pour ton cœur gonflé le printemps fut trop peu ;
Tu voulus devancer l'ordre éternel des formes
Et pour mûrir les fruits tu pris la foudre au dieu,
Les dieux moins grands que toi sont morts....

Emmanuel Signoret.

Porniseră cu toții în zori de zi....
Pe dealuri,
Pădurile albastre, priveau spre răsărit—
Priveau cu lăcomia arhaicelor valuri.
Ce-așteaptă naufragiul întâiului pornit....

Porniseră cu toții în zori de zi....
Copiii,
Purtau pe umeri prapure de doliu,
Fredonînd
Versetele învățate din cartea 'n care fiii
Desăvîrșesc doctrina părinților,
Și 'n rînd
Cu ei,
Purtînd pe umeri un Crucifix enorm,
Bătrînii triști ca umbra din ștersele contururi,
Pășeau tăcuți ca spectrul pontifilor ce dorm
De veacuri în cavoul supremului *deapurari*....

Porniseră cu toții și luaseră cu ei
Întreaga moștenire de datini
Și credințe,
Și sclavi celui mai mare *Evreu* dintre *Evrei*,
Duceau cu ei povara eternei năzuințe....
Duceau cu ei povara culcatului pe cruce.

Și se 'ntrebau bătrînii :
— „De ce-i așa de greu,
El ce și-a dat cuvîntul că 'n veci ne va conduce.
El, cel de o ființă cu Tatăl-Dumnezeu ?.....”

Porniseră cu toții din țara 'n care morții
Trăiau ca și-altă dată în cei rămași în viață—
Din țara 'n care morții sînt *domni*,
Iar pragul porții,

E singura îndrumare a celor care învață
 Ce-i bine,
 Rău,
 Mic,
 Mare,
 Etern
 Sau trecător.....

Porniseră cu toții din țara în care-ai lor
 Și ei,
 De-atitea veacuri plingeau fără să știe
 De ce n'aveau în gloata de *Noi* un singur *Eu*,
 De ce n'ntreaga fără ca și ntr'o parodie,
 Trăiau atîți *Apostoli*,
 Dar nici un *Prometeu* !....

Dar încotro ?..
 Spre care-altare se îndreptau,
 Spre care-atot puternic,
 Spre care-*aproape-ascuns*,
 Nu se întrebasese nimeni....
 Pribegii nu știau
 De cît că merg înainte... și-atît le-era de-ajuns !....

Dar astăzi unul,
 Mine, un altul,
 Cei bătrini,
 Însingerau noroiul de-afîția însingerați,
 Și învinși de greul celui mai bun dintre stăpîni,
 Mureau sub greul celui pe Crucifix culcat !....
 Mureau ca și martirii din primele decenii,
 Mureau cu mulțumirea că n'urma lor copiii,
 Vor duce mai departe funebrele vedenii
 Și alte noi versete, în cartea nebulii
 Vor scri !

Sermani bătrini !....
 Copiii v'au trădat,
 Căci prapurele negre de mult le-au aruncat,
 Din vechile versete n'a mai rămas nimic
 Decît o amintire păstrată ntr'un vechi plic,
 Iar peste cele patru simbolice cuvinte,
 Au misgălit cu singe, cuvîntul:
 Înainte !.....

București, 7 Decembrie 1908.

Ion Minulescu

Datorie

Și'n casă, lângă sobă, se simte parcă frigul de-afară : vintul pătrunzind prin geamuri mișcă ușor perdelele, împrăștiind norii fumului de țigară și alungindu-i spre lampă, a cărei lumină pare acum învăluită într'o pinză străvezie.

Costache Marian și nevastă-sa, Aglaia, sint la al șaptelea «pichet». Ținînd iar strîns într'o mînă cele douăsprezece cărți și netezindu-lă ușor cu degetele dela cealaltă, ei se uită unul la altul ca și cînd ar voi să-și ghicească, din ochi, cuartele, terțele și mai ales așii.

Tot privindu-se pe sub sprincene, ciorovăindu-se, supărîndu-se și amenințîndu-se cu „exotiseala”, ei aud cucul dela pendulă cîntînd de unsprezece ori. Vintul s'a întetit, crengile nucului de lângă casă lovesc în streașină, desprinzînd ciucurii de ghiată care cad în geamuri. Sirbu și Mindra latră ca la lup.

— Hai, mai jucăm *un* Aglaio, eu vreau să-mi iau revanșa.

— Mine, jupine Costache, că doar n'oi sta toată noaptea să te învăț a juca pichet. Mine. Dar ce au oare cîinii, auzi cum latră ?

— Ce vrei să faci cîinii noaptea ? Latră și ei...

— Du-te, Costache, în sală și te uită pe fereastră; pușca ți-i încărcată ?

— Țiii că fricoasă mai ești, soro, parcă am fi în pustiu...

— Ce-i în ogradă oare ?... parcă aud umblînd... uite-te Costache.

— Nu-i nimic; dincolo, la Mardare, văd lumină și umblă un argat prin ogradă. Au musafiri poate...

— Cînd să-le fi venit ? trenurile au trecut de mult... N'ar auzit nici zurgălăi, nici clopote, n'a venit nici o trăsură și mai adineori era întunerec...

— S'or fi săturat de somn, cum se culcă ei devreme.

— Hursuzi oameni, Costache, mie una nu-mi plac : Mărdăroaia parcă ar fi ruptă din soare, măreacă, fudulă... Dar el ce mai face aici la Deleni ? tot cu măsurătoarea moșiei ? cit are să mai stea ?

— Apoi până s'o isprăvi... și pe urmă până i-o tăia Deleanu leafa, că doar Mardare nu-i inginer din cei angajați cu măsurătoarea, el îi cu contract nu știu pe cit timp...

— Cum îi Mardare? Om de treabă?

— Așa s'ar arăta; din vorbă nu-l înțelegi, că tot posomorit șade și tace...

— Tu n'ai avut nimic cu dînsul până acuma?

— Ce să am? el cu treaba lui, eu cu a mea... Ne întîlnim rar, pe urmă el știe că eu sînt omul de credință al lui Deleanu... Hai să ne culcăm. I'an auzi... cîntă cucușii...

— Conașule... conașule... ducă... deschideți... cuconașule...

Aglaiă s'a trezit, aude bătăi tari în geam, zguduitura ușii; e zăpăcită, nu știe ce-i... îi este frică.

— Costache! țipă ea, sărind din pat... Costache, pușca!—că ne omoară tâlharii...

— Duducă... se aude iar strigînd și bătînd în geam, deschideți mai repede...

Costache Marian, amețit de somn, ia pușca neîncărcată din cui și aleargă'n sală.

— Cine-i acolo, întrebă el cu vocea zugrumată, îndreptînd țeava spre ușă. Fugi că dau...

— Nu da cucoane... nu da, eu sînt vizitiul dela conu Alecu, ca să veniți până la noi, că-i mare pacoste... ducă-i noastre ci-că i-o sărit mințile și mnealui vrea să se împuște... doi îl țin... veniți degrabă că se întîmplă moarte de om...

Aglaiă aprinde tremurînd lampa, bărbatu-său dibuște hainele...

— Ce să fie acolo Costache, vai de mine, ce nenorocire s'o fi întîmplat oare?...

— Dar haide, Aglaiă, odată. N'ai auzit ce zicea vizitiul? Până te potrivești tu...

— Ei haidem. Incuie, sucește cheia de două ori, zice coana Aglaiă lui bărbatu-său, pe cînd acesta, incuind cu o mină ușa, se apără cu cealaltă de Mindra care-i sare scheunînd în spate.

Din ogradă, prin perdelele lăsate, se vede lumină în casă la Mardare și forme omenеști, ca niște umbre, trec în sus și în jos prin sală.

— Costache, eu nu mai intru... mă tem...

— Ei, bravo ție! Cum să nu mergi? Bietul om, la mare nevoie, o fi trimis după noi și să nu ne ducem? doar n'are să te minince...

— Știu, dar iaca așa parcă-mi trece un fior prin spate...

Ușa sălii e deschisă pe dinăuntru de cineva care pare că așteaptă. Aglaiă face loc bărbatu-său să intre, pe cînd acesta se dă într'o parte, îndemnînd-o din ochi și ajutînd-o să treacă pragul...

O doamnă bătrînă îi întîmpină: ea-i atît de emoționată, încît deabia poate spune cite-va cuvinte, pornind apoi într'un hohot de plîns.

— Nenorocire, mare nenorocire! V'am chemat că nu știu ce să fac—ce să fac Doamne?!—sînt singură... Ana... Ana sărmana și a pierdut mințile, o inebunit, și bărbatu-său e prăpădit—vrea să fugă, să se împuște, caută revolverul. Haideți vă rog la dînsul, vorbiți-i, luminați-l cum veți putea, spuneți-i tot ce veți crede...

Dar iertați-mă, adăugă bătrina apăsându-și batista pe ochi ca să-și nsuce lacrimile, iertați-mă, am și uitat să mă prezint: doamna Galin, sora lui Mardare.

— Marian.

În odaia dealături, prin ușa întredeschisă, se aude un schimb de vorbe neînțelese.—Doamna Galin, lăsind în urmă pe soții Marian, se îndreaptă spre acea odaie, deschide ușa în lături și spune:

— Alecule, iaca au venit vecinii la noi, treci în sală și mai stai de vorbă. Fii liniștit, te rog, îți spun încă odată, doctorul m'a asigurat că Ana se vindecă.

Aglaiia și Costache Marian s'au așezat pe scaune; ei au privirea atintită spre odaia lui Mardare, de unde iesă aproape în același timp doi domni... Marian îi cunoaște: e Nichita, administratorul moșiei Deleni și Hauser, forestierul. Ei par triști, și unul și altul clatină despădăjduiți din cap.

— Ce face Mardare? întrebă Marian încet, pe amindoi de odată...

— Rău, răspunde Hauser, rău de tot... de un ceas ne lupțăm cu dinsul să-l liniștim, voia să fugă, cerea revolverul să se impuște. Acuma stă mut și se gindește... Doctorul a zis că trebuie să se distreze alt-fel cine știe ce se poate întâmpla... Marenenorocire, coane Costache...

— Cum nu se poate mai mare, adăugă Nichita, care stă acum întors și privește în camera lui Mardare, unde se aude vorbind doamna Galin.

— Haide, Alecule, hai dincolo. Ascultă frate, fii liniștit, impuneți... e o nenorocită întâmplare... mi-a spus doctorul că a mai văzut cazuri... care s'au vindecat... Ana doarme. Vino, nu sta singur.

Răzimat de brațul soră-să, Mardare vine încet spre soții Marian.

Cu ochii plecați în jos, pe față cu urmele groazei și cu acea uscăciune pe care o dau durerile mari sufletești, el e de nerecunoscut. A ajuns lângă Marian și parcă nu-l vede, se uită'n jos și când își ridică ochii, îi atingește în tavan și începe să plingă.

— Știi, Marian, ce nenorocire m'a lovit, știi? Ana a inebunit... Ana! unde-i? Vreau s'o văd.

— Doarme, Alecule, răspunde doamna Galin, cu ochii înecați în lacrimi. Acum a plecat doctorul și peste un ceas se întoarce... Mi-a spus că Ana are nevoie de cea mai mare liniște... haide, stai jos, vrei să-ți aduc puțină apă de flori?

— Da.

În casă e acum o tăcere adincă; se mai aude doar pîlpîiala focului din sobă și bătaia pendulei...

Mardare, cu barba răzimată'n piept, nu face nici o mișcare; el pare că se gindește; cei de față se uită unul la altul și nimene nu îndrăznește să vorbească.

Cu oare-care sfială, Aglăia îl întreabă:

— Cînd s'a întâmplat nenorocirea asta?

— Nu știi să vă spun, doamnă Marian. Această nenorocire a trăit în casa noastră fără ca eu s'o știu, fără s'o înțeleg vreodată... o! doamnă... suspină Mardare, sculindu-se și preblendu-se agitat prin sală. Doamna Galin îi aduce într'un pahar o băutură liniștitoare, din care el deabia gustă.

— Ce face Ana, întreabă Mardare, vreau s'o văd.

— Doarme.

— Nu cred, mă duc s'o văd.

— Pentru Dumnezeu, Alecule! se roagă doamna Galin, fii liniștit, nu te duce acum în odaia ei, guvernanta e acolo... când va fi nevoie, te-om chema.

Mă duc... lasați-mă să mă duc, zberia el acum, desfăcându-se din brațele surori-sa și lăsându-și aproape haina în minile vinjoase ale lui Hauser, care încearcă să-l reție.

În acest moment, ca din depărtare, se aude o voce ne mai pomenit de dulce...

...O! dacă n'ai nimic a-mi spune

Dé ce alergi în calea mea.

De ce-mi surizi când tu știi bine...

Un hohot de ris prelung întrerupe melodia și face pe toți să-și increțească fruntea și să se cutremure...

...Cit farmec porți pe buza ta...

Cuvintele din urmă se aud ca niște sunete aduse de o adiere de vânt...

Din mijlocul sălii, de unde Mardare a ascultat ca împietrit acel cîntec, ca și risul care-l înflorase, el face numai doi pași, fără ca nimene să-l poată opri, spre odaia Anei și deschide ușa în lături. Aglaia, Marian, doamna Galin, Hauser și Nichita așteargă după dînsul și cu toții rămîn înlemniți în prag. — n. odaie e aproape întuneric, raza slabă de lumină verzuie, ce-o reflectă lampa de noapte, dă acelei încăperi o înfățișare stranie. În rochie albă, frumos gătită de bal, stă într'un fotoliu Ana.—Cu paloarea feței încadrate, în părul negru și cu ochii ei mari, atîntiți în tavan, ca în extaz, ea pare a fi un tablou... părechea celui din părete... Doamna Galin înaintează încet spre dînsa, o atinge ușor pe umăr și-i zice:

— Nu vrei să dormi Nineto? E târziu, ar trebui să te liniștești...

Ana își primblă nedumerit ochii asupra tuturor și văzînd pe bărbatu-său, cu o mișcare care îl face pe toți să se îngrozească și să dea cîți-va pași înapoi, ea se repede într'un colț și-și face în grabă, din cîte-va scaune, un zid de apărare...

Cu ochii scînteietori, cu vocea înecată de minie, ea zbiară:

— Asasinule!... Criminalule! vrei să mă împuști și pe mine? ai venit să mă omori? nu te mulțamești cu singele căpitanului Codreanu? Nu? Împușcă-mă, omoară-mă, na! strigă Ana înlăturînd, cu minile tremurînde, scaunele și venînd în fața bărbatu-său. Lovește! lovește aici, în inimă, dar lovește odată...

Hauser și Nichita duc pe sus pe Mardare, care pare acum

un bloc de piatră, pe cînd Ana, ca istovită de puteri, cade pe un fotoliu... Ea pare a nu vedea pe nimeni în jurul ei, vorbește singură, în șoapte, dar atît de repede, încît Aglaia și doamna Galin, care s'au apropiat mult de dînsa, deabia înțeleg cite-va cuvînte.

— Odată... o singură dată, după doisprezece ani... l'am văzut la bal eu. doamna Mardare... el, căpitanul Codreanu... cine știa mai mult?... În rochie albă eram eu, ca altădată. ha! ha! ha! La cap nu-mi pusesem nimic. „El” zicea că părul mi-i podoabă...

— Nineto vrei dulceață?

— Da mătușică.

Bătrîna, aplecată pe o măsută, ia dintr'o cutie un praf și-l amestecă în sirop.

— Mersi, mătușică.

— Acum vrei să dormi Nini?

— Să dorm? de ce să dorm? trebuie să mă pregătesc de bal... peste două ore... oh! numai două ore... de n'ar întîrzia Alecu... Adu-mi tot, tot aici; adu-mi flori multe și fă lumină..... lumină maaare... să mă văd eu odată bine.—Ce veselă sînt! Am să mă gătesc cum nu m'am mai gătit... La bal eu n'am mai fost de atunci, tu știi?...

— Știu Nineto, dar nu-i astăzi balul, e mine sară; acum caută de te liniștește.

— Mine? Nu, — nu-i mine — nu. E astăzi... nu vrei să meergă Alecu? Nu vrei? Are să întîrzie într'adins... o fi aflat... l'ai spus că eu voi vedea pe Codreanu? l'ai spus tu, mătușică, tu l'ai spus? Miserabilo — pleacă de aici — să nu te mai văd, eși!

Ana, cu ochii injectați, tremorînd din tot corpul, se răpede la doamna Galin și-o împinge afară din odaie. De frică, Aglaia Marian stă înmărmurită pe scaun. Ana, luînd-o drept o guvernantă a copiilor, din care-și făcuse odată o confidentă, îi spune:

— Astăzi, Lucio, după doisprezece ani, imi voi vedea logodnicul! Uită-te cum tremur de bucurie.. Ana își atinge mina înghețată de obrazul Aglaiei... Tu știi, ți-am spus cît l'am iubit întotdeauna; am trebuit să recunț la singurul meu vis... m'am resemnat.. Ha! ha! ha! m'am măritat, ha! ha! ha! dar nu l'am uitat pe Codreanu, nu, nici într'un moment din viața mea... Ca să sting văpaia care-mi topia sufletul, am fugit de dînsul — da, am fugit atunci cînd o i-l știam în cale... — Ana oftează adînc — Bărbat, copii... Lili, Alexandru, Marieta, Nuni... atîtea datorii!... dar ce-i viața? cît e de scurtă viața!... astăzi — mine mor și acum... Nimic nu mă mai oprește acum. Viața-i scurtă... am aflat că el patronează balul, îl voi vedea în lume multă, în lume străină. Odată, numai odată voi sta în calea lui. Mă va cunoaște oare? Adă, Lucio, flori și aprinde candelabrul... gătește-mă să fiu ca altă-dată.

Ana e veselă, flueră un vals și joacă. Aglaia, schimbîndu-se încet, pe nesimțite, de pe un scaun pe altul, a ajuns la ușa sălii unde o așteaptă doamna Galin. Bătrîna o îmbrățișază plîngînd.

— Dragă doamnă Marian, întimplarea a făcut să aflu cauza

nenorocirii care ne lovește; tot ce spune Ana e adevărat. Ea-i o sfință. Și-a respectat bărbatul și-a iubit copiii... Un vint de nenorocire a suflat astăzi peste casa lor. Bietul Alecu n'a știut nimic, jur că n'a știut de ce voia Ana să meargă la acel bal.— Venise obosit de pe cîmp. Ea i'a spus la masă: „Alecule, noi mergem astă seară la bal la Roman?”.

— Doresc foarte mult să mergem, a adăugat ea, cînd l'a văzut pe bărbatul său stînd la indoială.

Alecu n'a zis nimic și dacă Ana mai insistă, poate că nu se mai întîmplă nenorocirea... Cum ea e delicată, n'a mai spus nimic. Alecu, căzut de oboseală, cetînd jurnalul, după masă, a adormit în jilțul deacolo.

Copiii se culcase, eu lucrăm, credeam că Ana se pregătește... Ea a mai venit numai odată aici, s'a uitat lung la bărbatu-său... Am întrebat-o:

— Să-l scol? Mai este un ceas până la plecarea trenului.

— Nu, mătușică, nu-l trezi, mi-a răspuns ea, nu mai mergem... nu trebuie... nu.

S'a dus Ana, și-a sărutat copiii în odaia lor, și pe urmă cred că s'a culcat... apoi a plecat și Alecu; era așa cam pe la zece ceasuri.

— Da, da, pe la zece era, noi jucăm în cărți și la dumneavoastră era intineric.

— Eu, urmează doamna Galin oftînd, am mai lucrat până firziu în odaia mea, cînd am auzit țipete îngrozitoare, care veneau dinspre salon; alerg într'acolo și găsesc... oh! cegroază! — Bătrîna își acoperă fața cu amîndouă minile.— O găsesc pe biata Ana îmbrăcată cum ai văzut-o, stînd în picioare pe fereastră, zmulgîndu-și părul și țipînd înfiorător: „Codreanu mort... împușcat de Alecu... aici... aici l'a omorît... aici sub fereastra mea... sub ochii mei... aduceți-l încoace... vail' cum îi curge singele, e mort?”...

— Nu-ți poți inchipui, doamnă, momentele prin care am trecut. Alecu, nenorocitul, primise deodată două lovituri de moarte, era mai rău ca un nebun... Numai în urmă, din delirul Anei, a putut el înțelege bine cît drept avusese biata femeie la toată dragostea lui... Vezi doamnă? Asta îl adusese în culmea disperării. Mă crezi că l'am auzit blestemînd momentul cînd nu s'a putut hotări să meargă la acel bal!... Mare nenorocire! Mi se rupe inima cînd mă gîndesc la cei patru copilași. Pe Lili, fetița cea mai mare, atît de simțitoare, ce-o așteaptă mine, doamnă!

— Ce zice doctorul? întreabă Aglaia.

— Doctorul de aici crede că cu cît starea Anei va fi mai acută, cu atît putem avea mai multă speranță de vindecare... Am telegrafiat la Iași să vie și un specialist... Dar oare ce face ea? se întreabă bătrîna, mă duc s'o văd...

Doamna Galin deschide încet ușa și intră în odaie... În rochia-i albă, cu părul despletit, ca învelită într'o mantie neagră, Ana doarme întinsă jos în mijlocul odăii. Lampa de noapte abia

mai licărește; prin perdele se zăresc cele întâi raze și aceste, răsfîrîngîndu-se asupra ei, o împresoară într'o lumină nedefinită.

Bătrîna o privește lung, șiroaie de lacrimi îi curg pe obraz. Ca înaintea unei icoane ea îngenunche lângă Ana, murmurînd o rugăciune... Costache și Aglaia vorbesc cu Mardare, care primblîndu se fără astîmpăr prin sală, așteaptă doctorul...

— Eu cred, coane Alecu, zice Marian, că răul va trece cum a venit...

— Să treacă... să treacă îndată, asta vreau; altfel simt că-mi voi pierde mintea... Să fie eu?... Ei să fie nenorocirea biete Ane? Cum n'am înțeles, cum n'am aflat? De ce oare nu s'a găsit nimene să-mi spue? Dar cine știa... cine și-ar fi putut închipi vreodată!... Cu prețul sănătății, a vieții ei, s'a desemnat sârmana! N'am meritat așa femeie... eu n'am înțeles-o și iată... Mardare izbucnește iar în plîns.

Din odaia Anei se strecoară încet mîtușica... Cu un deget la gură ea face semn celor ce vorbesc să tacă.

— Mai încet, șoptește ea, venind spre dinșii. Aua s'a trezit, e mult mai liniștită, zice doamna Galin privind spre frate-său.

— Mai liniștită? întrebă el. Dacă-i așa, e rău... nu știi ce-a spus doctorul?

— Lili... Lili... Marietta... se aude strigînd din camera de unde deabia eșise doamna Galin.

Cu toții aleargă spre ușa prin care vine acum în sală Ana. Palidă, cu părul despletit, cu o rochie de dimineață, îmbrăcată peste cea de bal, fără a privi în juru-i — fără a zice o vorbă, ea trece spre odaia copiilor.

— Unde te duci Nini? o întrebă doamna Galin.

— La copii mîtușică... la datorie.

— Copiii dorm, Nineto, mai lasă-i puțin, stai mai bine aici de vorbă cu noi...

— Nu vreau, mă duc la copii. Am fost la bal... și acum trebuie să văd copiii...

Ușa de lemn a sălii e deschisă cu zgomot; prin geamurile aburite se vede o umbră.

— Doctorul! șoptește Mardare, în ai cărui ochi licărește o rază slabă de speranță...

Ana a auzit zgomotul și a rămas pironită în loc, cu ochii ațintiți la ușă... Deabia a zărit doctorul și fața ei se acopere de o paloare cadaverică. În ochi ea are o nespusă expresie de trică și durere.

— Ai venit să-l vezi? întrebă Ana. E în zadar... nu mai poate trăi, e lovit de moarte... de moarte, țipi îngrozitor Ana, zmulgîndu-și părul și alergînd spre camera ei, pe al cărui prag cade leșinată.

— Asta-i bine, șoptește doctorul. Două-trei crize asemenea... Acalmia nu-i bună... acum vă rog a utați-mi s'o trezim....

— Care ți-i părerea doctore, întrebă doamna Galin, putem spera?

— Hm, face acesta... da... se poate. Eu cred că o supărare, o bucurie mare sau vre-o surpriză... ar avea un efect hotărâtor...

Mardare se plimbă cu pași repezi în lungul sălii. Pe fața lui e scrisă toată durerea care-îsfășie sufletul. El se oprește de odată în loc, își fixează ochii în pământ, îi ridică... se uită drept în ochii soră-sa, și-i zice :

— Mario, cu vreau să chemăm pe Codreanu...

Ana umblă de atunci îmbrăcată în negru, încinsă ades cu un lanț, al cărui capăt îl prinde în cingătoarea copilului ei cel mic. Așa se primblă pe ulițele Delenilor și prin parcul castelului cîntind mereu :

O ! dacă n'ai nimic a-mi spune
De ce alergi în calea mea ?
De ce-mi surizi cînd tu știi bine
Cit farmec porți pe buza ta...

Și cînd cineva o întreaabă de ce poartă negru, Ana răspunde neschimbat :

— A murit.

— Lanțul, spune ea, privind spre copil cu acelaș suris trist, mi-a fost datoria..

Constanța Marino



Din preajma leagănului

II

Moș Crăciun în noaptea asta
Bate 'nceț la orice geam:
—Sînt ori nu copii în casă?
Și se bucură și lasă
Daruri pe la cine-i spune:
—Tînă-i Domnul, am.

La ferestrele de-alt dată
An de an, veni pe rînd:
— Ai copii?
— Ba nu!—și plînsul
Mă 'necă în glt, iar dînsul
Clătina din cap a milă
Și pleca oftînd.

Dar acû un an, de-odată
L'auzii că-mi bate 'n prag:
—M'a trimis sfînta Mărie
Să-ți aduc un dar și ție.—
Și te-a scos din sac pe tine
Dragul mamei, drag.

Va veni și 'n noaptea asta
Și va bate 'n geamuri iar:
—Sînt copii?... Și eu voiu spune,
—Slavă ție Moș Crăciune
Am și eu un brad pe masă
Și așteaptă-un dar.

Și din sacul lui cel mare
Bucuros va scoate-un miel,
Alb de tot, pe patru roate,
Alb ca el să fii în toate,
Și de-apururi dragul mamci
Alb și blind ca el.

Uite trei copii la poartă
Ne vestesc pe Moș Crăciun, —
Să-i chemăm în prag la tindă
Să ne spuie o colindă,
Și să nu adormi, că 'ndată
Vine Moș-Crăciun.

Elena Farago



Vornicei

In sufletul lui Culiță, rămânea mereu amintirea Comăneștilor. Acolo, la Comănești, era gospodăria „mătușii Dumitra”, cea mai mare dintre surorile mamei lui Culiță; și gospodăria asta era cea mai blagoslovită de Dumnezeu, dintre toate gospodăriile rudeniilor, în copii de sama lui. Acolo, la Comănești, se ducea el, de citeva ori pe vară; acolo, decind ține minte, gustase el, în fiecare vară, din toate mulțumirile, pe care le dorea vârsta lui de opt ani: droaie de copii, îngăduire pentru greșeli, iaz pentru scaldat, lunecuş de nisip pentru dat de-a tăvălucul până în fundul ripii, huceaguri pentru ascuns la joaca „de-a hoșii”, nuele pentru arcuri și puști, copaci pentru zbântuit și pentru cîntat „cucul” și, mai ales, pomelari de tot felul.

Acolo, la Comănești, li zboară și în sara asta gîndul, de cum s'a culcat: podul mătușii Dumitra trebuie să fie tixit, de la începutul toamnei, cu nuci, mere, pere, prune opărite și toate bunătățile. Mine, de rîndul acesta, trimis anume, în tovarășia lui Gheorghieș, fratele cel mai mic al mamei, o să se ducă din nou la Comănești! Din nou trăește, sara asta, toate serile petrecute pe vară acolo. Li răsare aievea bătătura casei. I se pare că vede acolo carul, în care găsesc ei, partea bărbătească, cel mai potrivit loc de dormit vara: întăi și 'ntăi, în car li moale—li plin cu fin proaspăt, din care smulg vitele de jur împrejur și te leagăna, cu car cu tot. Unde mai pui că ești sus!... se cheamă că nu ești pe pămînt!... La o intimplare, ferească Dumnezeu, de vine un lup!... se duce cu buzele umflăte!... n'are ce să-ți facă, dacă nu ești culcat jos!... Nu-i vorbă, chiar acolo, pe finul din car, în partea dinapoi, au înșipt o prăjină, lungă cit toate zilele... în virful prăjinii filșie o basma roșie... Basmauă asta, mai ales, face toată puterea și mindria lor: să se știe adică, precum că acolo, pe carul cu fin, se găsește o ceată de voinici. De-ar fi hoș adevărat, de-ar fi lup, fie ce-ar fi, să vadă, din depărtare, că nu-i chip de apropiat!... Chiar și strigoii și necurații, de le-ar veni în gînd să s'abată într'acolo... s'ar îngrozi și nu s'ar putea apropia!... Au avut grijă de toate: au durat o cruce de nuele și-au așezat-o în partea dinainte a carului!... Să poștească strigo-

zul să s'apropie, dacă vrea să se facă om pămîntean! Ori Sca-raoțchi, dacă vrea să-i sară ochii din cap și să rămînă chior pen-tru vecie!... Așa! ce bine-i să dormi în carul cu fin! Cînd te miști și se pare că ești în slavă... răcoare, finul se moaie de rouă și te sfințește cu mirosul, mai tare decît ziua, cînd îi bă-tut de soare. Te uiți în sus și vezi, sus, sus de tot, puzderia de ochi cerești, cum te privesc de-acolo, din locul lor neclintit... Or fi zicînd: halal băeți!... Și spui la povești... și rizi, și spui... te oprești doar cînd vezi c'o stea pornește... se răpede 'n văzduh și-și croiește un drum de foc, până se stinge 'n scintei!...

Și n'are vreme Culiță să urmărească povestea până la ca-păt: Cînd împăratul Roș, din povestea spusă de vîru-său Ion, în carul cu fin, intră în pădurea vrăjită și adoarme la poarta de aur a palatului Cosinzenei... adoarme și el deabinelea...

* * *

O mare teamă și-o ierbinte dorință mai are pe lumea asta baba Gurița. Iși teme zilele și de aceea se roagă Milostivului: s'o fie sănătoasă și să-i lungască viața, până și-o da la casa lui și pe Gheorghies, cel din urmă fecior, pentru care trebuie să mai zăbovească pe pămînt. Vrea ca și Gheorghies să-și aibă așezămîntul lui, cu rost și cu cinste în lume. Dorința asta o face pe dînsa să-și fie încă în picioare gospodăria; vrea ca cea din urmă noră să găsească toate îndemănările, ca să aibă tragere de inimă pentru pomenirile de după moartea ei. Până cînd o veni ceasul acela, de cînd s'a dus unchiușul în lumea dreptilor, trăește din nevoile și bucuriile feciorilor.

La o zi mare, ca asta care vine mine-poimîne, trebuie ne-greșit să aibă grijă de toate. Fiică-sa Ioana, mama lui Culiță, cit se crede ea de cu cap, tot nu poate să știe, cum se cade, rin-duiala trebilor unei nune mari! Fîrește, nu se poate să nu cunune! La ce-ar mai prinde omul loc sub soare, de n'ar bo-teza, ori de n'ar cununa?! Dar iarăși te gîndești... dacă intri 'n țhoră, vorba ceia... va s'o scoți la capăt, cu toată cinstea cuve-nită viței tale!... Fiică-sa Ioana, dacă s'a legat să cunune, apoi nu i se șade să-i găsească muerile satului vre-un ponos, precum că adică n'ar ști nici la deal, nici la vale, ori n'ar avea de toate cu îndestulare. Una a fost doară haba Gurița, în tinereța ei, cînd îi trăia unchiușul!... Nu se ferea nici de cununii, nici de bote-zuri!... Dar cînd ieșea în lume, se sbuciuma satul, nu altăceva! Așa a fost ea, așa a apucat neam de neamul ei, așa vrea să-i fie și feciorii. N'ar îngădui, ferească Dumnezeu, ca sicile ei să nu fie fala bărbaților lor, ori nurorile să nu facă podoaba gos-podăriilor fiilor săi; și nici n'ar lăsa să-i sufle cineva în borș: toate să se facă așa cum hotărăște ea.—Cînd a venit Dumitra, fata ei mai mare, măritată la Comănești, și i-a' spus, la o săp-tămînă după nuntă, că nu mai vrea să stea acolo, că-i așa și pe dîncolo, că adică nu mai vrea să se întoarcă la bărbat... numai

două vorbe i-a zis : „Inapoi muere!“—și dusă a fost până 'ns ziua de azi. Cînd apoi a venit noră-sa Catinca de i s'a spovedit, c'o bate fic-său Vasile... numai două palme i-a tras lui fic-său Vasile, în taină, în casă la el, cu ușile închise... și i-a și hotărît : „Vasilică, dragul maicăi, tu n'ai să-ți faci neamul de ocară!... eu mi-am pus obrazul și ți-am adus nevastă, fată de oameni gospodari... Nu ți-am adus-o de pe drum, am luat-o de la casă de oameni... Să nu-ți bați muerea, dragul maicăi, Vasilică!... că nu mai ai obraz să eși cu ea în lume!“. El i-a sărulat mîna, i-a cerut ertare și s'au împăcat... Dar nici pămîntul n'a mai știut de-o așa intimplare și nici Vasilică nu și-a mai bătut nevasta....

Baba Gurița—nu ca cealaltă lume—nu vrea să se abată de la un obicei al neamului ei : cu nurorile și cu ginerii trebuie să te porți altfel decît cu feciorii. Aceștia sînt din carneata, poți face cu dînșii ce vrei, pentru că ai dreptul asupra lor. ei trebuie să ți se supue ; nurorile însă și ginerii sînt străini și trebuie să te porți cu ei cu mare băgare de samă : cată s'ajungi să-ți cinstească și ei neamul, cum îl cinstești tu însuși.

Acum, între alte griji, vrea ca Duminica viitoare, cînd ocununa sică-sa Ioana, să-și privească toți feciorii la un loc, cu bucurie, și de accia chiamă din nou pe Gheorghieș și-i spune :

— Așa să-i spui leliței tale, Dumitra : „a zis mama să vii Duminică la Slobozia ; cununa lelița Ioana ; să vii cu bădița Alecu ; să-ți iai cațaveica de vulpe ; bădița Alecu... șuba de miel ; să vă gătiți bine, cu tot ce aveți mai bun“. Vezi să ici sama de Culiță ; de-o osteni, să vă puneți jos și iar să porniți. Dormiți acolo mine seară, și vă întoarceți poimine. Să plecați înnapoi mai de dimineață, ca să fiți acasă mai de vreme...

Toamna anului 187... își pierduse deabinelea socotelile.. Luna lui Noembre imprumulase, se vede, blîndeța zilelor lui Mai și chiar se străduia să se împodobească și cu îmbrăcămintea lor. Iarba, cu toată mărturia cioburilor uscate, se silește s'acopere cîmpul din nou și tremură de fericirea căldurii întirziată de la soare. Numai croncănitul ciorilor, din înălțimea sborului lor molatec, în liniștea văzduhului—cea mai adîncă liniște de peste an—amintește, ca în orice toamnă, că „iarna nu-i mîncată de lup“.

În ochii lui, Gheorghieș e mult mai mare de cum îl arată chipul. Solia dată lui de baba Gurița e una dintre acele care se dau, de obicei, numai flăcăilor. Ce are a face că-i numai de doisprezece ani ! Peste un an, n'are să fie de treisprezece ? peste altul, n'are să fie de paisprezece?... N'are el cu dînsul semnul soliei lui, plosca de vin, pe care o poartă numai flăcăii ? ! Nu merge el acum ca să poltească la nuntă?... Asta-i curat treabă de vornicel !... La o adică... el îi chiar flăcău deabinelea ! Mai are încă și altă dovadă că-i flăcău : Duminica trecută, la nunta lui Tîru, cînd a

scoș „danțul“, după întoarcerea de la cununie, a văzut în horă pe mireasa Morarului, adusă din Vădeni—pe care o să-i cunune soră-sa—și... i-a părut rău că se mărită! Ar fi fost mult mai potrivit lucru să nu se fi măritat... să-l fi așteptat pe dînsul, să se facă mare și s'o fi luat el. Nu de altă, dar întâiașidată a băgat de seamă că-i place o fată... și anume mireasa Morarului. Nu știe nici Gheorghieș cum și de ce i-a căzut dragă mireasa Morarului, dar pare c'o vede și-acum, prinsă în horă, cu fața ei albă ca laptele, cu sprincenele ei negre și trase ca din condeiu, cu ochii ei galeși ca de junice și cu gura ei... mică, mică de tot și... nu știu cum ținea ca buzele ei roșii ca cireșile, că par'că se pregăteau pentru sărutat! Acum începe să i se lămurească lui Gheorghieș noima șezătorilor și a unei șoaapte, furate de dînsul, spusă de un flăcău copt altuia, nou intrat în durdură, care se îndrăgostise de fata Munteanului și cu care avea o întâlnire la șezătoare... „cu stînga o ții de bărbie—dăscălca flăcăul copt—cu dreapta o ții strîns pe după gît și-o săruți lung... înțelegi tu, bre? o săruți lung și-i sugi buzele, așa-i socoteala: sărutatului, dacă ți-i dragă fata!“... Ar fi dorit și Gheorghieș să capete dela mireasă numai gurița aceea mițitică, cu buzele acelea roșii ca cireșile și să le sărute lung, lung... păcat că se mărită și nu-l așteaptă pe dînsul să se facă mare!... O nădejde tot are el Gheorghieș—și asta e destul; cînd or scoate „danțul“—nu-i doar fratele nunci?—are să roage pe Culița Ioana să-l ia în horă... lîngă dînsa, și... are să joace lîngă mireasă.

Culița se uită și el la „bădița Gheorghieș“—cum îi zice el moșului său după mamă—il măsoară cu privirea din mers, se apropie cu băgare de seamă de umărul lui, așa ca din întâmplare și vede, cu mare mirare, că n'are mult până să-l ajungă din înălțime... Capul lui Culița vine tocmai la umărul lui Gheorghieș. Se mai încredințază apoi că nici el nu-i așa de mițitel, cum ar zice unul și altul; cu toată graba, pe care o pune la mers Gheorghieș, Culița indesește pașii cît poate și se ține mereu lîngă umărul lui Gheorghieș.

Dela nunta Morarului, Culița așteaptă lucruri strașnice: întâi și năi, Sîmbăta viitoare care băcat din Slobozia are să fie în mai mare băgare de seamă ca dînsul?!... Pare că se vede cu-cuet pe carimbul carului, încărcat cu toate neamurile lor și ale Morarului, cu fete și neveste tinere și cu lăutarul. Imprejurul carului merg flăcăi călări, cu mirele în frunte și hukură și chiue, pe cai înspumați—cum hukură și chiue flăcăii, cînd se duc la nuntă. Caii împodobii cu căpestre, cu basmale cusute și trimise de mireasă; iar boii de la cară, cîte patru, cu tălânci de gît și cu șervete în cinci ițe atrnate de coarne, merg voioși în pocnături de pistoale și de bicele vorniceilor călări, în cîntecul lăutarului și al fetelor din cară. Cai și călăreți năzdrăvani, căruțe sprintene și iuți, se iau la întrecere pe tot lungul drumului până la Vădeni, la casa miresei. Acolo, conocoșii spun conocașia, cu împăratul, care a plecat cu oaste mare să-și caute crăiasa, pe

care o s'o facă împărăteasă, și nu începe împotriva poruncii împărătești.... Sosesc și ei cu carul. El, Culiță, în privirea obștească, coboară din car, se duce pușcă drept la zestrea miresei și se cucuță tocmai în virful ei. Culiță, nu altul e doară feciorul nunilor mari. N'o să poată cricni nimeni, precum că adică nu i s'ar cădea și lui dreptul de a păzi zestrea. De-or mai fi și alții, din partea miresei, nu face nimic: n'au să îndrăznească să-l dea la o parte și să aducă afront nunilor mari.

El o să fie la preț: nu-i el numai așa, să se lase, cu una cu două!... are să ceară, vamă pentru zestre, zece bani în capăt, un gologan de cei mari... Cu nici un preț însă n'o să lase mai eftin!... doar de l-or ruga mult, ar lăsa la unul de cinci!... e bun și unul de cinci!... chei!... cite bunătați nu-ți cumperi pe unul de cinci!... roșcove... ori straside... ori alune... ori zahăr... ori covrig... ce vrea romnul, na!...

* * *

Pe coasta Grăpenilor, pe sub care trec în tăcere cei doi vorniceți, Culiță și Gheorghieș, fiecare în tovarășia visurilor lui, citeva pluguri ară încă locurile de prășitură. Numai cind ajung la pirăiașul, ce tac drumul dencurmeziișul, bagă ei de seamă că li-i arsă gura de sete, după niște peste sărat, fript pe cărbuni, cu care își pusese foamea la cale, înaintea de plecarea lor de-acasă. Nu puteau pleca romniți, firește, la un drum așa de lung — o poștă și mai bine de loc — fără să li îmbucată ceva.

— Mai Culiță — spune Gheorghieș, reptind cel dintâiu tăcerea de până acum — mie mi-! sete, bre!... să căutăm niște apă, bre!

— Tii!... d'apoi mie!... uite ici! — face Culiță, scoțind limba — mie mi s'a făcut cleiu în gură, de sete...

— Taci acuși! — face Gheorghieș, punind plosca pe iarbă, cu încredințarea omului care are sub paza sa un copil, cum ar fi de pildă, Culiță.

Culiță se uită cu lăcomie și cu mirare la Gheorghieș, despre care crede c'ar fi în stare să scoată apă și din piatra seacă. Gheorghieș însă, de rindul acesta — așa dă el a înțelege — clatină din cap, semnul desamăgirii și-și trintește căciula jos de ciudă. Culiță pricepe numai decit nenorocirea, dar nu îndrăznește să spună, ceiace vede el singur cu ochii: pirăiașul s'a virit pe sub pământ, iar în locul lui șerpuește o dungă de iarbă verde, deo parte și de alta a drumului.

— Nu-ți găsec apă, Culiță! — spune Gheorghieș cu înduioșare, lui Culiță — a scapat prăul!

Culiță abea își stăpânește nodul mîhnirii, care i se ridică în gît, de teamă să nu izbucnească în plîns cu hohot. Două boabe de lacrimi însă, care i se înecă în gît, îl dau de gol. Simte el că de și-ar urla o leacă plînsul, i-ar trece poate și sete și tot, s'ar răcori; dar se ține cu dinții. El cunoaște și altă parte a lui „bădița Gheorghieș”, nu numai partea lui vitejească.

Amindoi învață la școală. Cînd îi scoate „Domnul” pe Gheorghies la Gramatică, Culiță începe numai decît să plîngă: el știe că lecția are s'o sfîrșească vergile de corn; cînd îl scoate pe Culiță la Abecedar, Gheorghies plînge în bancă de se risipește... de mila lui... „că-i mititeluț Culiță... pe dinsul trebuie să-l doară... strașnic varga de corn!”

— Știi una, măi Culiță? — întrebă Gheorghies, după îndemnul unei holăriți bărbătești, pe care a luat-o iute... de teamă să nu izbucnească el mai întîi în plîns cu hohot.

— Ce?! — răspunde Culiță, ștergîndu-și — dragă doamnă, pe furis — boabele de lacrimi, care își croiau cărări neregulate pe obraji.

— Bea vin din ploscă!...

— Tii!... — face Culiță, cu fața înseninată și plin de uimire, pentru această mare descoperire... făcînd tot de „bădița Gheorghies; sircacul!”

Soarele începe să se dea după amiază. Boini dela plug dejugaji, cit Imbucă stăpînii lor, sînt imprăștiati cari încotro. Cițiva au ajuns și pasc cu lăcomie iarba crudă de pe dunga pirăiașului. Ion Țiganul, slugă din Grăpeni, după ce mulțamește lui Dumnezeu, în gura mare — ca să fie pe plăcul stăpînului — pentru mîncarea de acum și pentru rodnicia anului viitor, vine să strîngă boii stăpînului, ca să-și înceapă munca de după prînz. — I se pare lui? ori, cu bună samă, niște copii au adormit pe iarba?!

S'apropie să vadă. Chiar așa!... niște copii dorm deabinelelea... Unul dintre ei, cel mai mic, e îmbujorat la față... L'a cuprins somnul chiar cum rîdea... și-a rămas așa... Cel mai mărișor... doarme rău, sărmanul, căciula i-a acoperit ochii și nasul. Cu gîtul spre spate, strîmb, doarme horînd.... Intre dinșii o ploscă destupată... Mare comedie! de unde-or fi băcții iștia?

Se uită rominul de țigan ba la unul, bă la altul... ridică căciula celui mai mare de pe față... pace bună! dorm butuc; cel mai mare horăc merou. Și nu cunoaște nici pe unul. Sînt din alt sat... Să fi avînd plosca asta ceva întrînsa?... Da! mai mult de jumătate... și-i cu vin... Mare comedie!... băcții iștia... s'au îmbătat și au adormit:

* * *

Tot Comăneștii știu că Dumitra lui Virgolici e o gospodină și jumătate. Nu credea nimeni în sat, la început, cînd au văzut-o la treabă, c'o să fie birlog cu bărbatu-său: prea era aprigă la ale gospodăriei și Alecu al ei prea i se părea bobletec. Cei din Comănești erau deprinși cu Alecu Virgolici: blajîn, cu rînduială la toate, dar încet; Dumitra îl făcea val-virtej. Ea dela o

vreme, și-a luat inima 'n dinți, s'a rugat la maica Domnului să-i ajute și s'a hotărit să facă tot ea și lucruri, pe care ar fi fost cu cădere să le facă numai Alecu. La tirg de pildă, nu-l lasă pe Alecu să se ducă singur, cum se duc alți oameni, cu carul cu produse. Ea îi ajută la încărcat carul, ca să nu rămână de tovarășii de drum, înjugă boii—i se pare că Alecu umblă prea încet—și pornesc în fruntea taberei de cară. I se pare că el nu se tocmește destul de bine, că nu ia sama la măsurat cu bănișa, cind vinde, și nu face cumpărăturile cum trebuie. Cind se întorc dela tirg, toată casa e imbrăcată și ăndestulată; asta îl face și pe Alecu, la rindul lui—căci are darul de a se cîntări el singur—să se prăpădească de dragul Dumitrei.

Sara asta, în sfințitul soarelui, Dumitra e în toanele ei rele. Alecu vine cu un pui de găină, de cei tîrzii, rupt de porc.

— Iacă, Dumitră, ce trebușoară a făcut porcul!—zice el, intrînd în casă, și aruncînd puilul mort în gă vatră.

Dumitra pune mina la gură, clatină din cap, se gîndește la tot chinul pe care l'a avut până să-i vadă mărișori... se uită și la puilul mort și la Alecu... și stă gata să izbucnească...

— Ei?! și ce stai?—întrebă ea stăpînindu-se.

— Ei ce să fac?—răspunde Alecu, gîndindu-se că poate fi vinovat.

— Cată cuțitul până vin eu—spune ea, repezindu-se afară.

Alecu, ca totdeauna, cînd îl ia Dumitra repede, se tot întîrzieste 'n loc—chipurile caută cuțitul—și nu-i sporește truda de lucru. În vremea asta ea prinde toți puilii tîrzii, îi pune în șorț, se întoarce în casă cu ei și dă de Alecu scărpinîndu-se în cap, de ciudă că nu găsește cuțitul.

— Uite cuțitul!—spune ea, ducîndu-se într'o întinsoare la bîriul hornului.

— Da' mai lasă puilii, bre Dumitră...

Și n'are vreme să spună tot ce avea în gîndul lui: că adică dacă ar fi lăsați puilii până în ziua de Crăciun—la Comănești se taie porcul a doua zi de Crăciun—s'ar face numai buni de tăiat și-ar mîncă împărătește, după șase săptămîni de post.

— Să tai porcul acum!—face ea izbucnind și luîndu-i vorba din gură—hai să vedem! Apoi crezi că dacă s'a înfruptat porcul la pui, o să mai rămîna vre-unul?

— Ai dreptate, bre Dumitră!—face el, încredințat de vorbele ei.

Și s'a făcut așa.

Safta, lata lor de șaisprezece ani—cea mai mare dintre fete—spală blidele, după masă, la lumina jăratecului de pe vatră; Polixenia, fată de treisprezece ani, așterne pe cuptor; Ilinca, fata cea de zece ani, mătură prin casă; Catinca, lata de cinci ani, vine la mă-sa urlînd: a tras mlîța de coadă și a sgriat-o până la singe; Ion, băiatul de cincisprezece ani, așteaptă să se aprindă lumina, pentru ca să-și caute cărțile pe sub pat, unde stau aruncate de la începutul lui Marte—Dumitra a hotărit să-l mai tri-

mită la școală, la Gănești și iarna asta, îndată ce-o da zăpada;— Vasile, cel de unsprezece ani, se 'nvirlește pe lângă tată-său și-l roagă să-i dureze niște opincuți; Toader, cel de opt ani, de dragul unei ceacii, ascuțite chiar astăzi de Ion și ajunsă proprietatea absolută a lui, cioplește o nuiă și-și plănuește pentru mine un „armasar cu friul de aur, cu scările de argint, cu coada de amatase cît vița de groasă“; iar Anton și Mihai, cei doi băeți mai mici, de trei și patru ani, s'au încăerat de la un fluer: și unul, și altul, vreau să cinte în același timp... trag unul la altul și țipă cît li ia gura „maaamă!...“

— Tăceți o leacă, dimoni! — strigă Dumitra, cît poate de tare—c'un puu jumulit în mină. S'aud niște copii, încăerați de cini!... Alcargă Alecule!...

De rindul acesta, Alecu dă fuga afară. Se face tăcere și așteaptă cu toții, fiecare unde l'a apucat vremea, să vadă ce-i... Ion aprinde lumina, suflînd într'un cărbune.

— Ei, lasă! nu-i nimica... nu vă speriați... așa latră ei, dar nu mușcă!... v'au uitat de astăvară!...—s'auude, după cităva vreme, vocea lui Alecu, care se apropie din ce în ce.

— Niște musafiri, Dumitra! — spune Alecu, cu fața înseninată, fiind de mină pe Culiță și Gheorghies și intrînd pe ușă triumfător. Stăteau la colțul gardului, cu spatele răzimate unul de altul, se apărau de cini cu picioarele și țipau.

— Ce este?! — strigă Dumitra, afară din fire, ca o leoaică rănită, aruncînd puil din mină cît colo.

Culiță și Gheorghies, ca și toți din casă, cu Alecu cu tot, incremenesc la întrebarea asta înspăimîntată a Dumitrei. Toți rămîn muți.

— A murit mama! — face Dumitra, isbușînd în plîns.

— N'a murit! — se grăbește Gheorghies să răspundă.

— Atunci cine a murit? — întreabă din nou Dumitra, fără să-i dea răgaz lui Gheorghies să răspundă.

— N'a murit nimenea! — răspunde Gheorghies.

— Atunci de ce-ai venit cu capul gol? întreabă Dumitra, liniștindu-se.

Culiță și Gheorghies, cași toți din casă, abia acum înțeleg spaima Dumitrei. Numai cînd îți moare cineva de aproape, ești dator, după obiceiul creștinesc, să umbli cu capul gol. Cu bună seamă: n'ar fi mare mirare să umble prin sat, cu capul gol un copil de vîrsta lui Gheorghies, dar să vie, mai mult de-o poștă de loc, cu capul gol, poate da oricui de bănuț că nu-i a bine. Așteaptă cu toții deslegarea: dar tocmai această deslegare, nădăjduiau Gheorghies și Culiță că nu li se va cere. Intocmise ei, pe drum, între două suspine, un plan de apărare: la Comănești n'o să-i întrebe nimeni, la Slobozia, cu tot sfatul babei Gurița, au să între pe Inserate, au să pîndească cînd n'o fi în casă dînsa; iar cînd s'or scula sîmbătă dimineața, Gheorghies are să înceapă a căuta căciula, are să întrebe pe baba Gurița și are să o roage să o caute ea mai bine; cu plosca tot așa... Acum

văd cu ochii cum, dintr'odată, pe negindite, li s'a dărtmat bună-tate de plan! Cum are să spue Gheorghieș și Culiță—Culiță la nevoe, ca martor—c'au adus inapoi căciula și plosca, cind văd că baba Gurița are se aște adevărul dela Dumitra. Duminică di-minecă!... că Gheorghieș a venit la Comănești cu capul gol și fără ploscă!

Dumitra, la rindul ei, vrea cu orice preț ca Gheorghieș să dea lămuriri complete: nu cumva să creadă Alecu, că la Slobozia, la mama ei, e sărăcie lucie și că nu s'ar putea inchipui nici de-o căciulă pentru Gheorghieș. Nu-i vorbă, Alecu niciodată, nu i-a amintit Dumitrei c'a luat-o fără zestre; el, bietul, cît îi era de dragă Dumitra, ar fi fost cel mai fericit om, din lumea asta mare, dacă i-ar fi putut intra cu totul în voia ei, cu toate fălciiile lui de răzășie și cu toată gospodăria lui, rămasă întreagă de la bătrini. Pe de altă parte, Alecu, totdeauna, cind stă el așa la gânduri, recunoaște în sufletul lui, că tocmăi așa femece vrednică îi trebuia la o gospodărie ca a lui: copiii se 'nmulțesc—și s'or inmulți încă—rinduiala casei însă nu-i scade, iar averea-i crește văzind cu ochii.

— Unde ți-i căciula?—întrebă din nou Dumitra pe Gheorghieș.

— ?...

Gheorghieș, în loc de răspuns, ar dori să i se deschidă pământul sub picioare și să-l înghită. El își sughiță plînsul de pe drum, buza de desupt îi tremură și ochii nu mai sint în stare să mai dea lacrimi. Se uită țintă la Dumitra, ca de piatră; cală să ghicească răspunsul la o întrebare, care, fără voia lui, îl complexeste cu totul: „oare, Jelița Dumitra, nu te-ai îndura de mine, să nu mă descoși cu totul?! Oare vei crede minciuna, pe care o să ți-o spun?!“

— Ce-ai făcut cu căciula, Gheorghieș, dragul Jeliței?—întrebă Dumitra, desmierdător, sărutîndu-l pe obraji. Spune Jeliței!...

— ?...

— Gheorghieș, înduișat de sărutările Jeliței Dumitra, isbucnește în plîns cu hohote; dă să răspundă și-l încacă plînsul. Culiță începe și el să plîngă, de mila lui „bădița Gheorghieș“, cu toate că el nu pricepe toată grozăvia care îl năucește pe Gheorghieș.

— Ce-ați pățit voi, Culiță, pe drum?!—întrebă ea de rîndul acesta pe Culiță.

— Eu nu știu!... isbutește Culiță să răspundă, între două sughițuri de plîns, uitîndu-se întrebător spre „bădița Gheorghieș“.

— Hoții!... răspunde Gheorghieș grăbit, de teamă să nu-î facă vre-un bocluc Culiță, oprindu-se dintr'odată din plîns.

— Hoții?!—întrebă Dumitra, întorcîndu-se spre Alecu, ca să vadă dacă el ia seama și să-i intre în cap că Gheorghieș a avut, cu bună seamă, căciulă.

Cind aud de hoji, toți copiii s'apropie și fac cerc împrejur

ca s'asculte întimplarea. Cei cu fluerul uită și fluer și tot, și se viră în mijlocul celorlalți.

— Da!... hoții!—face Culiță, fără să fie întrebat, cătind mereu spre Gheorghieș, ca să pindească ce-o spune el... și să repete și dinsul.

— Ei, cum?! întreabă de rindul acesta Alecu.

— Apoi... iacă!...

Și Gheorghieș, prinzind inimă, cînd vede că vorbele lui au crezare, începe să spună că... ridicau dealul Găneștilor... din ripă iese unul, care, se vede, li pîndise și... știa c'au să treacă ei pe-acolo, l'a oprit numai pe dinsul... i-a strigat: „bani! ori te omor...” l'a căutat cu deamăruntelul... și dac'a văzut că n'are bani... i-a luat căciula... și și-a căutat de drum... pe ici încolo!...

— Și s'a dus pe ici încolo!—repetă Culiță.

— Stai, că știu eu ce-i de făcut!—face Alecu. Mîne dimineață mergem la primăria din Gănești... știu eu cine poate să fie... voi o să-l cunoașteți...

— Nu la dealul Găneștilor—spune Gheorghieș, îngălbenind. Am greșit eu!... la dealul Stoborânilor, la rîpa ceia....

— La rîpa ceia, da!—întrerupe Culiță....

— Așaa?!—face Alecu. Dac'a-i așa... atunci nu-i nimica de făcut!

— Nuuu!—răspunde Gheorghieș înviorat.

— Bieții băeți!—face Dumitra mingietoare, injunghindu-se de rîs. Au pătît și ei necazul!—adaugă ea, rîzînd din toată inima și sărutîndu-i pe rînd. Ședeți, draguță, că-fi fi obosiți! Acuși vă pun masa! Trebuia să plecați mai dimineață de-acasă, ca s'a-jungeți mai de vreme. Nu-i nimica!... o să-ți cumpere mama altă căciulă.

Lui Gheorghieș parcă i-a luat cu mîna. Va să zică au scăpat cu obraz curat; tot așa au să scape și la Slobozia!

Până să se gătească masa, Dumitra întreabă mereu vești dela Slobozia. Află că soră-sa Ioana are să cunune și că băeții au venit să-i cheme la nuntă.

— Dar bine, flăcăilor?!...—întreabă ea așa... mai mult ca să ridă... de dragul lor... chipurile sinteți vorniceii!... unde vi-i plosca?

— Ne-a furat și plosca!—răspunde Gheorghieș grăbit.

— Ne-a furat și plosca!—face Culiță la rîndul lui.

— Maaare comedie!—încheie Dumitra, rîzînd mai cu te-meiu, spre marea bucurie a lui Gheorghieș și a lui Culiță, care vedeau cu ochii cum merge strună minciuna... amestecată cu adevăr, și care simt cum le vine, cu totul, inima la loc.

* * *

În cîntatul cucoșului a treia oară, Dumitra se trezește în tropăitul ciubotelor lui Alecu, pe pragul ușei dela tindă. Nu-i vine a crede. Ascultă, alungîndu-și cu hoțărîre jumătatea de

somn, care mai cerca s'o fie amorțită. Da!... s'aude bătaia minilor lui Alecu, cruciș, de subsuori... Ce?... el suflă tare, aproape șuerat, în pumni, ca de ger... s'aude ușa tinzii închizându-se. Alecu nu intră în casă... va să zică s'a dus din nou... În chilerul de după casă s'aud tropăituri ca de vite... Da! Alecu... le ține de rău... le spune să nu se îngrămădească... va să zică le-a luat de sub șopron și le-a virit la adăpost închis... Dumitra își bijbie răpede fusta, pe întuneric, și se'nbracă. Acum își dă sama bine. În casă e frig temeiu... în geamuri s'aud, în răstimpuri, ca lovituri de nisip... acoperișul casei vijie... afară e viscol! Aprinde luminarea... ferestrele căptușite pe dinnăuntru cu sloi de ghiață... Din nou tropăituri în tindă... Alecu intră c'o sarcină de ogrinji în casă, o așază lângă horn și, la lumină, începe să se scuture... a intrat în zăpadă până la briu...

— Da ce-î asta, omule?!—întrebă Dumitra, mai mult ca să-și împărțasească mirarea.

— Iarna n'o minincă lupul, femeie!—răspunde el, scuturându-se mereu. Eu dormeam... prin somn mi s'a părut c'afară nu-i bună... „mă duc!—zic—să cerc vitele... s'o fi ncurcat vre-una în funie... să le dau și mîncare...” și sar din pat. Era la cucoșul întâi. Trag ciubotele, îmbrac șumanul pe mine, indes căciula și es. Cînd colo... ce să-mi vadă ochii! Omătul, cînd deschid ușa tinzii, se prăvale și curge ca nisipul în tindă. Închid ochii și gura, pentru că de sus... minia slătului! virtejul îți viră omătul în ochi, în gură, în urechi și nu-ți ajunge suflet!... De mai zăboveam... găseam pe Joiana moartă!... Cînd a început să viscolească, vitele au intrat în neastîmpăr, se vede... le biciuea omătul sub șopron și se frămîntau împrejurul parilor... funia i s'a scurtat, și-am găsit-o cu capul sub diasă, abia gemind!... Le-am mutat pe toate în chiler, le-am dat mîncare... am rănit omătul din tindă, că nu puteam închide ușa la loc... acum e în cucoșul al treilea, nu mai este mult până la ziuă...

— Doamne, Maica Domnului!—spune Dumitra, uitîndu-se la icoană și făcîndu-și cruce de mulțumire c'a scăpat Joiana de primejdie.

— Dă loc la sobă, Dumitră, că-i ger, prăpădenia pămîntului, afară!

— Știută!—răspunde ea, așezîndu-se la vatră.

— Săniuța mea!—strigă Mihai, care se trezise și ascultase vorbele din casă. Săniuța mea, tată!... vezi? a venit iarna și nu mi-ai făcut săniuța, pe care mi-ai făgăduit-o!

— Apoi asta nu-i iarnă de săniuță, dragul tatei!... îți înghiață nasul afară!

— Ba a mea fi săniuța—lace Anton, sărînd drept în picioare, din culcușul lui, cași cum ar avea-o înaintea ochilor și s'ar teme să n-o ia Mihai.

— Fuși în colo, mucosule!—spune Mihai, dîndu-i brinci. Mie mi-a făgăduit-o tata!

— Uite, mamăaaa!—răcnește Anton, ca să-i facă Dumitra dreptate.

— Opincuțile măle, tată!—strigă Vasile, frecindu-se la ochi. Si se trezesc toți ai casei.

Culiță și Gheorghies, de oboseala și de zbuciumul de eri, se trezesc cei din urmă, după ce toți se incredințase de sborșirea vremii de afară. Copiii Dumitrei așteaptă chiar cu nerăbdare să se uite la mutrele lor, cînd or afla că planul de a se întoarce înapoi, cel puțin pentru ziua de astăzi, rămîne baltă, și se bucură în sufletul lor că Gheorghies și Culiță au să fie siliți să rămîna pe loc. Copiii, ori cîți ar fi în casă, au trebuință de schimbare. De astăvară și până acum, fiecare a trăit viața, și-au spus unul altuia tot ce au prins nou din lume; venirea lui Gheorghies și a lui Culiță între dinșii le dă prilej ca să le arăte și lor lucrurile și deprinderile căpătate de ei de atunci în coace. Negreșit musafirii au să se mire de iscusința fiecăruia, ceia ce pentru dinșii e o mare trebuință. Un joc, o poveste, învățată ori auzită de un copil, are haz, pentru el, numai până se ivește puțința de a o împărtăși cuiva, în care să stirnească admirație: mai departe... poate fi părăsită, fără părere de rău. puțința aceasta, mai ales cu iarna de-afară, s'a ivit... și cite n'au ei de arătat și cite n'au ei de spus lui Culiță și Gheorghies... și cum mai potrivește Dumnezeu lucrurile!...

Ssst!...—face Vasile, copilul de unsprezece ani, ținînd degetul la gură și arătînd spre Gheorghies, care se mișcă, întorcîndu-se cu fața în casă.

S'apropie cu toții și-și fac loc, care mai de care, să-l vadă, cînd o să deschidă ochii.

Gheorghies deschide ochii, se uită liniștit la dinșii, cum s'ar uita în pustiu, și cască; ei nu înțeleg că el e încă între vis și viață, că se muncește să-și dea sama dacă mulțimea asta dinprejurul lui o vede în vis ori în viață, și că dacă lucrul e adeva... Unde se găsește el acum?

Incep să chicotească înfundat... isbucnește unul, apoi cu toții, în ris. Sgomotul lor îl trezește cu totul pe Gheorghies și-l lărnurește unde se află.

— De mult v'ați sculat voi?—întreabă el, sărînd în sus și uitîndu-se la geamuri ca să vadă dacă se ivește ziua.

— Ehe! de cînd!... șt' voi nu vă duceți azi acasă...

— Ei, asta-i!—face Gheorghies, cătînd să-și descurce hainele dintr'ale lui Culiță.

— Afară-i iarnă! sic-sic!... nu vă duceți acasă...

— Ce?!... leliță Dumitră, auzi ce spun ei?!

— Aud Gheorghies!... iarnă grea afară, nu-i chip de eșit din casă...

— Naaa!...—face Gheorghies, uitîndu-se la căptușeala ferestrelor, pe care n'o băgase de samă adineoarea...

Și unde-l pâlăște pe Gheorghies o jale de-acasă!..., și unde

se pune el pe-un plins !... și unde se trezește și Culiță !... și unde se pune și el să țină hangul lui „bădița Gheorghies” !...

— Are să stea vremea!—spune Alecu, știind bine că n'are dreptate. Poate chiar spre sară să se răzbune... plecăm și noi tot azi... mergem cu toții, cu carul... spre seară, după ce s'o răzbuna...

Vorba aceasta îi liniștește și-i umple de nădejde... Vasile începe să sară într'un picior, iar Mihai începe să țipe din fluer, ca s'arate și el că nu-i numai așa!...

* * *

Dumitra, după ce pune la cale cele trebuitoare pentru masă, în plină ziură, se pune cu fetele la dres hainele de iarnă. Ion, băiatul cel mai mare, are grija adăpatului vitelor; Alecu croește opinci pentru băeți, din pielea porcului de anul trecut, le pune să se moace în covățica cu apă, și găș ste treabă pentru Vasile: să țină întinsă pielea porcului, ca să taie din ea curele pentru însăilat opincile.—Ion se 'ntoarce dela izvor, unde adăpase vitele, c'un boț mare, cit capul lui, de clisă moale. Dă la o parte țolul de pe laviță, trinteste clisa pe scindură și 'ncepe să-și joace usturimea gerului dela mini și dela picioarele goale și roșii ca racii fierți.

— Cum beau vitele apă—începe să istorisească Ion mărunțișului, care se adunase împrejur și-i admirau vitejia și minunăția gândurilor,—mă uit eu la izvor și văd clisa „Stai!”—zic... vir mina în apă, pînă la clisă și dau de moale: va să zică n'a înghețat clisa !... Bun ! zic... cite nu se pot la e cu clisă moale ! Suflec picioarele până la genunchi și minele până la coate și 'ncep a scoate la clisă !... și scoate ! și scoate !... pân' am făcut gogoloșul ista, care îl vedeți... Da i ger afară, de crapă pietrele ! și-i viscol, de nu se vede nici în cer, nici în pămînt !... să te uiți cum merg vitele : pun așa, ponciș, capul cu coarnele... parcă vreau să 'npungă viscolul... pășesc sgribulite, cu spinarea cobiliță și cu părul sbirlit... Brrr !... mai bine vara !...

Toți băeții se uită încordat și fără să-și dea seama, imitează pe Ion, cind arată el cum merg vitele prin viscol: cum țin capul și coarnele, cum închid ochii, cum pufnesc—ca s'alunge din nări omătul, care intră ca din pușcă—cum pășesc sgribulite, sbirlite și cobilițate.

— Acum la treabă, băeți !—face Ion, mîndru, după ce-i conțenește clănțănitul dinților, de frig. Cel mai bun lucru... să facem cai !

— Să facem cai !—răspund cu toții, bătînd în palme de bucurie, cași cînd s'ar pricepe cu toții să lacă.

Până una-alta se uită cu toții cum începe Ion, apoi iau fiecare cite un gogoloș de clisă și se'nșiră, unul lingă altul, tot lungul scîndurii dela marginea laviței.—Vasile se hotărăște să.

facă o căruță, îndată ce scapă de lângă Alecu. Gheorghieș, înșeninat cu totul, închipse un vizitiu; Culiță vrea o pisică; Toader o pușcă; Anton un ou; Mihai un covrig. Toți zoresc și trag cu coada ochiului la vecini. Cel întâi, care izbіндеște, e Anton, cu oul. Se duce la foc să și-l coacă; după el vine și Mihai cu colacul, tot ca să-l coacă, și se iau la ceartă dela clește; fiecare vrea să-și curățe spuza de pe vatră în dreptul lui și încep să țipe: «mamă!» Vasile, care chinuia o roată, întoarce capul la cei dela vată. Ion, care se folosește că Vasile nu se uită la roata lui, i-o fură și... i-o turtește în grămada de clisă. Vasile, fișă desnădăjduit și cere și el ajutorul mamei.

— Uitați-vă! — strigă Ion, arătându-și calul pe care l'a făcut...

Calul lui Ion aduce mai mult c'o mănăstire, decit cu un cal. El însă îi peste măsură de mulțumit și i se pare că toți văd ca dinsul, cu toate că nu i-a făcut ceva care să samene, cit pe departe, cu picioarele. El însă vede cal aidoma, în ceia ce a făcut. Salta, cum cosca ea lângă Dumitra, băgase de samă la nedreptatea pe care o făcuse Ion lui Vasile, — cu furatul roței, — și n'o rabdă inima să nu-l răsbune. Vine și ea lângă băeți, chipurile s'admire și ea, — cum făceau băeții, — calul lui Ion. Se strecoară printre dinșii, trintește un pumn în cal și... îl face turtă! Ion, se uită, cu jale, la trebușoara făcută de sora-să, și i se sue tot singele în obraz. Se repede la vatră, se întoarce înapoi și... după Salta! Ea fugе spre vatră; Ion svirte cu cleștele într'însa, și... grozăvie pe toată casa! Cleștele a nimerit drept în oală cu borș, oală de pământ, care clocoțea pe vatră, ca un armăsar, cu cei nouă pușori tomnateci, tăiați asară!... Liniste de mormint. Numai bunătatea de borș, fișind din oală spartă, se grăbește sfirind pe jăratec să stingă focul, într'o clipă... de necaz poate că-l făcuse să joace în oală până atunci! — Dumitra, cu toată tăetura pe care o simte în incheeturile oaselor, se repede să mai scape din oală ce se mai putea!... Și apoi... dă Doamne bine! numai spatele lor pot mărturisi ce-au căpătat dela dinsa, cu toții, de-arîndul! Culiță și Gheorghieș, cu inima cit un purice, stau ghemuiți într'un colț și-și așteptau rindul: uitase că s musafiri!... tocmai tirziu au înțeles ei cum vine treaba, de-au scăpat nebătuși...

Chiar durerea nu ține cit lumca!... După masă, care a mai întirziat — pentru că a trebuit biata Dumitra să iscodească numai decit altfel de bucate — tot în tăcere, Vasile se umflă de ris, cind se gîndește la spaima trasă, și se teme să izbucnească; Anton și Mihai, mai cftini la ris, se uită unul la altul, dau să se stăpinescă și nu pot... își cîntă risul, din cerul gurii, pe nas. Cei-alți... abia se țin. Cind văd însă că nici Dumitra nu se poate stăpîni, cu toate că se silește să s'arate tot supărată, și că se'njunghe și ea de ris... izbucnesc cu toții... să salte casa'n sus, nu alta! Incep apoi să ridă unul de altul... că unul urla așa... că unul se strimba așa, cind plîngea... că unul juca, așa dia picioare, cind îl croia...

Și-a ținut veselie această până'n noapte, în ciuda viscolului,

care se intețea mereu. Culiță și Gheorghies au uitat și de nuntă și de tot...

* * *

Sara, hărmălae și mai mare. La băeți au venit și alți veri ai lor, după tată; la fete au venit cu lucrul și alte vere, tot după tată. Și pentrucă la o vreme ca aceasta, pe-un intuneric... să-ți dai cu degetele 'n ochi, nu se bizue nimeni să plece la drum, chiar de-ar fi vorba de-o svirlitură de băț—cum e depărtarea până la casa lui Ștefănașe Virgolici—și nici Dumitra nu se împotrivesște dorinței ascunse a tuturor copiilor de a rămânea să doarmă cu toții la un loc... apoi dă Doamne bine! „Numai înăr să fii!”—gindește Dumitra, rizind și ea, molipsită de risul copiilor și uitind greutățile vieții, —rizi pentru nimica, spui toate fleacurile, chicotești pe socoteala tuturor și ți se pare că... toate cite sboară se minincă!” Se uită cu drag la fete, ascultă toate nimicurile lor, le 'ndeamnă la lucru și ca să aibă mai mult spor, s'apucă ea singură și le spune din poveștile auzite de dinsa, la Slobozia, cind era de vîrsta lor. Cind începe să spună povești, băeții se lasă și ei de hîrjonit, se liniștesc și ascultă cu lăcomie, până cind, tirziu de tot, Dumitra se oprește și spune, in auzul tuturor, cu hotărîre: „cite-au fost, cite n'au fost... acuma la culcare!... om mai vedea mlae ce-o mai fi!”...

Se desbracă toți și-și prind loc, care cum apucă: fetele de-oparte, pe lavița lătă dela fereastră, deacurmezișul, iar băeții pe cuptor, tot deacurmezișul.

- „Mija-mija patca,
- „Ție porumbatca,
- „Trestie
- „Oștie
- „Chitigoiu stolnic
- „Talpă de voinic.

—incepe llinca, uitîndu-se țintă la icoana sfintului Nicolae, făcîndu-și cruce...

— Sssst!—face Vasile, arătînd tuturor pe llinca și făcîndu-i să ia sama la rugăciunea ei...

llinca stă, în liniștea care se face, și bagă de samă ceia ce spune...

— Iacaaa!—face ea înroșindu-se până 'n virful urechilor.

Și unde isbucnesc odată cu toții!... și unde 'ncep să se tăvălească de ris, care 'ncotro, jîntîndu-se cu mina de pintece!...

— Ce vă este mă!? fa!?—întreabă Dumitra, care nu auzise și nu înțelegea de ce i-au apucat risul din nou.

N'are nici ca ce să facă... se uită la dinșii nedumerită... se uită și la llinca... căre rămăsese în mijlocul casei buimăcită de risul tuturor și stătea gata-gata să plîngă.

— Ce-i Ilincă?—întreabă Dumitra din nou, injunghindu-se de ris, aşteptîndu-se c'o să aflu cine ştie ce năsdărăvie...

— Am greşit, mamă, la închinat... Îmi făceam cruce şi ziceam „Mija-mija, patca...”

— Ei, hai închină-te!—porunceşte Dumitra, făcîndu-se separată, dar abea stăpînindu-se să nu isbucnească şi ea de ris.

— În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, amin. Mulţumescu-Ţi Doamne de pine şi de sare şi darul sfinţiei Tale. Dă, Doamne, sănătate tatei, mamei şi la toată lumea!—se închina Ilinca, făcîndu-şi cruce din nou.

— Aşa!... numai cu gîrgăunii de joacă în cap! Fă şi te culcă! să nu cumva să te mai prind cu aşa năsdărăvie, că te-a furat sfîntul!—închee Dumitra suflînd în luminare, ca să se culce şi ea.

Toate ca toate, numai Culiţă se simte nedreptăţit cu locul unde l'au culcat. Toţi băeţii s'au culcat pe cuptor; numai el, din pricină că n'a mai încăput acolo, s'a culcat lingă Alecu, la spatele lui. Are însă mîngierea că patul lor se 'ntinde până la cuptor şi căpătăiul e chiar lipit de dişul. Aude tot. Pe laviţa fetelor s'aud chicoteli. Pe cuptor s'au început poveştile în şoptă. Spun pe rînd: cînd sfîrşeşte unul, începe altul şi nu-i scutit nimeni.

—...Şi merge omul aşa, cu carul, singur—aude Culiţă pe cuptor. Alară, lună că ziua. Si merge, merge... până 'n dreptul bordeiului părăsit, din marginea drumului. Si numai ce vede omul, înaintea carului, că merge o miţă... miau! miau!... Merge carul, merge şi miţa... miau! miau! Înaintea carului, prin mijlocul drumului... „De-i fi miţă—gîndeşte rominul din car—bine-de-bine, de-i fi drac, acuş Ţi-o fac!” Ridică creştiaul mina la frunte... miţa se ridică deasupra drumului, sus, în văzduh... „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh... Amin...” Poaaac!... puzderie de scînteii... a pocnit un drac!... Mai merge rominul, ce mai merge şi numai, deodată, se opresc boii în drum. „Măi, ce să fie?”—gîndeşte rominul. Cînd colo... o mănăstire de-a curmezîşul drumului! „Măi, mare comedie si asta!—face rominul, tare de fire... dacă-i mănăstire, i-a să-mi fac eu cruce!” Şi numai ce vede că s'afundă mănăstirea în pămînt, s'astupă pămîntul la loc, parcă n'a fost de cînd lumea mănăstire pe locul acela!... Mai merge omul ce mai merge, şi cînd se uită 'napoi... pe coada calului şade o capră! „Piei, drace!”—face rominul. „Meee!”—face capra „Piei, drace, că Ţi-o fac!...” „Meee!...” „Meee!...” „D'apoi până cînd o să mă tot sîctiţi voi?!...” Şi se hotărăşte rominul să prindă pe drac de coarne şi să-l lege. Bagă binişor mina în sin, pe sub cămeşă, pune mina pe birneţ şi-l scoate pe furîş... cu gîndul să-l arunce iute pe gîtul caprei. Şi-atîta i-a fost!... Nu mai are nici o putere, se lasă legat şi 'ncepe să se roage să-i dea drumul... şi nu-i dă drumul rominul, până cînd nu-l duce de-i arată o comoară... numai atunci îi dă drumul... şi omul rămîne bogat, cu bani afurisiţi...

Alecu începe să horăe şi să-l incurce în ascultare pe Cu-

liță. La urechea lui Culiță mița își toarce liniștită caerul ei fără sfișit. „Stați, voi!—gîndește el—eu n'aud, ca lumea, poveștile voastre...” Se suge, binișor, de lingă Alecu, care horăe innainte, ia mița în brațe, o aruncă pe sobă, vine la loc și... așteaptă. Intuneric beznă. Pe sobă, sus, lucesc ochii miței, care caută loc mai potrivit să sară jos. Culiță, cînd vede ochii ei, umblind ca două lumini vrăjite, se teme deabinele și-și acopere capul cu plapoma.

În clipa următoare se 'ngrozește cu totul și se ghemuește și se preface că doarme decînd lumea. Mița și-a făcut socoteala că-i mai îndămină să sară mai întăi pe cuptorul acoperit de copii... și zup!

— Văleu! văleu!... sai, bădiță Alecu, sai moșule, sai mamă, văleu! dracul!...—strigă ei, cu glas sălbatec, afară din fire.

Si sare bietul Alecu, și sare biata Dumitra, incurcată în plapomă, aprind lumina și-aleargă la ei să vadă ce au.

— Dracul! chiar acum a sărit peste noi... l'am văzut, avea ochii ca două luminări—spun ei răpezit, sperieți, cu toții în picioare... pe cuptor...

Pisica toarce liniștită, din nou, la urechea lui Culiță, care horăe de prăpădește pămîntul. Nici în ziua de azi Culiță n'a spus la nimeni cum a venit dracul pe cuptorul dela Cavadinești.

Iarna a ținut înțelită mai mult de o săptămînă. Culiță și Gheorghieș, vorniceii dela Slobozia, au uitat de mult de solia lor, și... le pare rău că n'a ținut iarnă, într'o 'ntinsoare, până la Paști. Alecu, după ce se face pirtie, încarcă sania cu fin, înjugă boii și pornește la Slobozia ca să ducă pe Culiță și Gheorghieș acasă.

Spiridon Popescu.

Rescriptul din 1 Noembrie (st. n.) 1787

al împăratului Iosif II

în privința judecării țăranilor bucovineni
de către stăpînii moșiilor

Am arătat că în vechime dreptul stăpînului unui sat nu era un drept de proprietate asupra hotarului acelu sat, ci un drept de județie (justice) asupra locuitorilor satului. Stăpînul, cneaz ereditar sau jude vremelnic, era *județul* satului, adică *ocîrmuitorul* oamenilor ce locuiau într'însul avînd: a-i judeca și a-i globi, a stringe dările cuvenite stăpînirii înalte și a-i povățui în caz de războiu. Drept remunerație pentru aceste slujbe, județul primea a zecea din roada pămîntului, dreptul exclusiv de a ținea moară și crișmă, pocloane mai mai mult sau mai puțin obligatorii dela săteni, precum și două sau trei zile de clacă de fiecare sătean pentru a lucra eventual jreabiile rămase fără ocupant. Am dovedit că folosința hotarului aparținea sătenilor ¹⁾.

Am expus cauzele care au adus modificarea și degenerarea vechiului *drept românesc*.

Drepturile stăpînului crescînd neconținut cu cît ne apropiem de epoca modernă, iar acele ale săteanului scăzînd, este firesc că vechiul drept de judecată al celui dintăiu asupra celui de al

1) Enunțarea și dovedirea acestui adevăr a ridicat asupra mea o adevărată furtună.

Desmintirile au curs droaie în ziare și în adunări, cele multe rostite în termeni violenți și cu desavîrșire lipsiți de curtenie. De nicăiri însă nu s'a produs vre-un argument dovedind că cele expuse de mine ar fi greșite sau neadevărate, că lucrurile au stat altfel decît le expun. Mai multe persoane, care se ocupă cu astfel de chestiuni, m'au vestit, încă dela ieșirea de sub tipar a întîiului meu volum, acum doi ani, că încurcînd vor nimici teoriile mele cu dovezi zdrobitoare și că vor dovedi, clar ca ziua, vechimea și sîntența proprietății mari la noi. Aștept și nu văd venind nimic.

Mărturisese că aş vedea cu nemărginită plăcere ivirea vre-unei lucrări serioase cuprinzînd, nu injurii și simple desmintiri nedovedite, ci argumente combătînd temelurile mele cu temeluri la fel. Dîndu-mi astfel prilej să răspund cu dovezi nouă și să fac mai clară și mai bătătoare la ochi teoria ce am expus-o acum doi ani.

doilea nu putea decit să se menție. Este cert că acest drept n'a putut să devie decit din zi în zi mai nesuferit cu cit creșteau, în veacul Fanarioșilor, îndatoririle sătenilor către stăpini: stăpînul fiind, încît privia îndeplinirea acestor îndatoriri, totodată împricinat și judecător. Vedem însfirșit rămășițele acestei jurisdicțiuni a stăpînului în numeroase articole din Regulamentul Organic.

Nu cunosc nici-un act care să arăte în ce chip se executa, în țările noastre, această jurisdicție a stăpînului. Lege scrisă sau obicei cunoscut, mărghinind competența sau puterea stăpînului, nu există. La moarte nu putea osindi pe sătean, dar în coloputea să-i facă ce-i plăcea: sa-l bată, să-l globească cit voia și cind voia. După cite am văzut cu ochii în copilăria noastră, noi, cei născuți pe la mijlocul veacului trecut, și mai ales după cele ce am auzit dela bătrîni, ne putem inchipui groaznicul arbitrar ce domnia în această privință în țările noastre în cursul veacului al XVIII-lea, în urma regimului zis patriarhal.

Actul alăturat ne arată stavilele puse acestui arbitrar de către ocitruirea luminată și umană a lui Iosif al II-lea în partea Moldovei ripită de Austria la 1775.

Acest edict a fost dat la 1 Noembrie 1786, cu unsprezece ani după anexare, deci după ce organele guvernului împărătesc își putuse da samă temeinică de stărea lucrurilor.

Impăratul nu desființează dreptul de judecută al stăpînului, în Bucovina, căci acest drept era în ființă și în celelalte țări alcătuint împărăția lui și el nu se putea gîndi atunci la o reformă care ar fi însemnat o revoluție întreagă. Dar el ingrădește acel drept în margini bine definite și, spre cinstea lui, lipsește pe stăpîn de puterea să aplice săteanului pedeapsa barbară și degrădătoare a bătăii.

Bataia rămîne una din pedepsele prevăzute de legiurile austriace, ea se aplică în toate provinciile monarhiei, dar numai de autorități, dela care se poate aștepta că nu vor aplica-o pentru a răzbuna nesatisfacerile vre-unui interes personal, sau sub imboldul unui moment de minie.

Cea mai grea din pedepsele executabile de urgență ce le poate aplica stăpînul, este inchisoarea agravată cu punerea de fiere la picioare și cu mărghinirea hrănilii la pine și apă, pedeapsă destul de grea și asta, dar mărghinită la opt zile.

Edictul îndatorește pe stăpîn să fie un registru în care să fie trecute toate pedepsele pronunțate de el, registru care are a fi prezentat autorității de citeori aceasta găsește de cuviință să-l vadă.

Impotriva pedepsei pronunțate de stăpîn săteanul poate totdeauna să facă apel la judecătoria ținutului, dar numai după ce a executat pedeapsa sau ea plătit gloaba impusă pentru vre-o pagubă, care însă nu poat fi pronunțată decit în urma unei ispașe făcută de ispășitori destoinici.

În sfirșit articolul al doisprezecelea, acel din urmă, hotărăște ca stăpînii care vor abuza de puterea lor și vor impune țar-

ranilor obligațiuni peste datoria lor, să nu aibă numai a întoarce țaranilor pagubele astfel pricinuite, ci „să se tragă la greu cuvânt de răspundere și pedeapsă, și de către dregătorii ținutului nu numai să se oprească îndată toată rea volnicia, dînd pentru această căzută certare și pedeapsă, ci trebuie să facă arătare și la împărăteștele noastră județe după toată a treia lună...”

Nu incapa îndoială că s'au mai bătut țaranii în Bucovina de către stăpîni și după darea acestui edict, dar pe ascuns și din ce în ce mai puțin, această barbarie dispărînd cu încetul cu desăvîrșire. De această parte a Molnei însă, bătaia săteanului de către stăpîn sau vâlavul acestuia a urmat să chinuiască și să necinstească pe țaran; ea nu a dispărut cu desăvîrșire nici astăzi.

Noi Iosif al doilea din mila lui Dumnezeu ales Împăratul Romanilor în toată vremea adăugătoriu Împărăției, Craiul în Germania, Ungaria, Boemia, ș. c. Archiduchul Austriei, Ducsul Burgundiei și a Lotaringiei ș. c. ș. c.

Pentru ca să apărăm și pe podanii noștri din Bucovina de toată reaua volnicie, a țării stăpînitor de moșie, dăm și punem stăpînitor moșinași și dregătorilor lor, cum și podanilor pravila următoare :

Întăiu : Tot podanul este dator a fi cu ascultare și supunere nu numai pre înaltelor însuși a noastre porunci, judecăților, și rînduicilor a împărăteștilor noastre județe, ei și poruncilor stăpînului său de moșie și a dregătorului lui trebuie să fie supus, și ascultătoriu.

Al doilea : Chiar cînd să i se pară țaranului porunca stăpînească nedreaptă, și prin aceasta să se socotască pe sine a fi asuprit : totuși nu este el volnic a se face însuși pe sine judecătorul său și el are numai după căzuta rînduială a face și a da jalbă, asupra unei porunci ca aceste ; iar în vremea aceasta, până ce va urma hotărîrea pe jalbă el este datoriu să implinească porunca stăpînului său, cu atîta mai mult, cu cit lui i se va implini o deplină întoarcere de pagubă, și satisfacție de către stăpînul moșinaș, sau dregătoriu lui, cînd jalba lui aceea să se afle că este dreaptă, și cu temei.

Al treilea : Fieștecare țaran, care nu va urma o supunere ca aceasta la porunca stăpînului său, este vrednic de pedeapsă, și noi lăsăm hotărîrea pedepsei la stăpînul său ; însă cînd pedeapsa unui podan ca acesta neascultătoriu să se hotărască de către noi însuși, sau de către vre-un împărătesc al nostru județ, atuncia nu poate mai mult stăpînă să pedepsască pe țaran pentru aceiași greșală, cu vre-o deosebită pedeapsă.

Al patrulea : Așijderea acei țarani răzvrătitori, și carii pe mai mulți țarani, sau sate întregi smomesc și întartă spre neascultare asupra stăpînului lor ; asemenea pe unii ca aceia a cărora neascultare este întovărășită cu împotriviri de țarie, cu turburarea liniștei, și păcei de obștie, sau cu o obraznică sumeție de a se atinge cu mîna de stăpînii lor ; unii ca aceștia prinzindu-se îndată să se deie judecătoriei cei mai de aproape, care judecă.

pricini de osîndirea spre moarte, dîndu-se împreună înscris și fapta vinovăției lor, spre judecata osînditoare.

Al cincilea: Mai înainte de ce moșinașul stăpînului său dregătoriu lui hotărăște vre-un fel de pedeapsă asupra vre-unui podan, trebuie mai înainte să i se arăte podanului vina la județul stăpînesc înaintea vornicului său a doi de treabă și fără prihană vicini, și să asculte cu blîndețe desvinovăția lui, de cumva el are să arăte vre-o îndreptare, dar află stăpînul moșinaș, sau dregătoriu lui cum că țaranul nu se poate îndrepta pe cum se cade de fapta ce i s'a impută, sau neascultarea, sau că cu toată tăgăduirea ce el face, totuși s'ar dovedi prin însuși lucru, sau prin mărturie a oameni de credință, atuncea are stăpînul a hotări, și a numi o pedeapsă potrivită greșelii sau vinei lui.

Al șaselea: Însă de acum înainte este dator tot stăpînul, a face și a ținea în dregătoreasca cancelaria sa pentru acest felu de pricină un protocol anume de toată curgerea judecătii, cu spusurile, arătările și mărturiile ce s'au limplat și de pedepsele ce s'au hotărit și s'au urmat cu vinovatul. Într'acest protocol trebuie totdeauna îndată, și înaintea vornicilor și a vecinilor ce se află de față la cercetarea țaranului, să se scrie îndată și cu credință la protocol a nume greșală, sau vina țaranului cu însemnare, de a mărturisit el singur, sau de s'au dovedit el prin mărturie, scriindu se împreună la protocol și pedeapsa ce i s'au hotărit, dimpreună cu accia în care s'au făcut judecata, și așa să se cetească și să se iscătească de megiași, care s'au chemat și au fost de față la ascultarea sau luarea în scris și curgerca judecătii.

Al șaptelea: Cînd să i se pară țaranului cum că pedeapsa care i s'au hotărit este nedreaptă, și peste măsură, și pentru aceea ca să voiască a se jălui: atunci el este volnic, a cere dela stăpînie o credincioasă copie de toată curgerea judecătii din protocolul de judecată și pedeapsă ce i s'au rînduit, care copie trebuie să i se dea lui de cătră stăpînie neaparat, și fără nici-un ban; cu toate aceste, stăpînia poate îndată să plinească asupra lui pedeapsa hotărită și rînduită.

A opta: Între pedepsele care sînt lasate hotărîrii judecătorești, a stăpînului satului său dregătorilor așezați de dînsul, vom noi a înfălege:

a) O cuviincioasă închisoare și nici de cum vătămătoare de sănătate cu pline și apă.

b) Punere la lucru spre pedeapsă.

c) Îngreunarea închisoarei și punere la lucru spre dedeapsă cu punerea fierelor în picioare, peste aceste.

d) Scoaterea din casă și ogradă, însă la hotărîri de pedepsi ca aceste trebuie să se caute cu dreaptă luare aminte, atît la vîrsta cea mare și cea mai mică, precum și la alcătuirea trupului și așazămintul podanului vinovat; așjdere pedepsele cele de mai ocară și cele mai grele trebuie numai acelor din podani să se dee, la care trecuta domoală pedeapsă sau certare nimica n'au folosit; drept aceasta și numai în protocolul, unde se scriu pe-

pedepsele, totdeauna să se pomenească pe scurt certările trecute.

Lingă această poruncim noi și anume: că împlinirea pedepsei cu închisoare și punere la lucru să nu să facă în vremea dricului lucrului de cîmp, ci să aștepte și să se facă împlinirea acestor pedepse după ce se va săvîrși vremea lucrului.

A noălea: Iar cînd să voiască vre un stăpin a pedepsi pe țaranul său cu închisoare sau punere la lucru, care trece peste opt zile, sau din scoatere din casă și moșie: atuncea este dator stăpinul asupra unii pedepse ca aceștea mai întăiu a cere aprobație sau întăritură dregătoriei ținutului, spre care scop is.

A zecelea: Stăpinia trebuie să trimită protocolul de pedepsele rînduite la dregătoria ținutului și trebuie să insemneze cu o prescurtă arătare în ce chip stăpinia cere hotărîrea pedepsii, iară dregătoria ținutului are atuncea a ceti protocolul de pedepse, și alînd intrînsul cum că starea greșelii, care țaranului i se impută, este de ajuns bine cercetată, atuncea are fără zăbavă, cel mult mult pănă în opt zile, să facă de șîre stăpiniei, pedeapsa, ce trebuie să se dee țaranului; iară cînd să nu alle dregătoria ținutului în protocolul de pedepse a stăpiniei îndestulat lămurită cercetarea greșelii, atuncea trebuie să facă mai cu deamăruntul căzuta și după rînduiala cercetare cit se poate mai de grabă să hotărască pedeasa cea potrivită greșelii și vinii țaranului.

Al unsprezecelea: Țaranul n'are să plătească nimic pentru închisoare, și nu poate nici într'un chip să se ceară dela dînsul gloabă de bani, sau ceva în prețul banilor; iară la întimplări unde trebuie să se întoarcă vre-o pagubă făcută stăpiniei, sau altui cuiva, trebuie totdeauna să aibă loc datornica și dreapta întoarcere de pagubă; totuși nu are loc mai înainte această întoarcere, fără numai după ce mai întăiu paguba sau ispașă și sau prețuit pe cum se cade trăgîndu-se la ispașă sau la prețuit ispașitor sau prețuitor nepărteitor și cu știință, și după ce sau scris hotărîrea unei întoarceri de pagubă ca aceasta la dregătoria stăpînească, în protocolul de cercetare judecătorcască și de pedepse, cu toate peristasurile ei, într'acelaș chip de cum sau rînduit mai sus în punctul al cincilea unde sau grăit de pedepse.

Al douăsprezecelea: Cu cit de tare, și neschimbat noi simtem hotărîți a ocroti cu tot deadînsul, după chipul aicea poruncit, și a face de a se ținea și a se păzi de cătră țaran ascultătoarea supunere cea neaparat trebuincioasă spre bună rînduială și spre binele și folosul de obște, cu atita mai cu țarie așijdere și stăpinilor de moșie și dregătorilor lor, ca să nu cuteze a face țaranilor vre-un neajuns, ci mai virtos să-i apere și să-i *diafen-defsască* cu toată puterea și săi ocrotească la dreptățile și slobozenile lor. Pentru aceasta acei stăpini, cari împotriva a atita bună așteptare vor porunci țaranilor lor să facă ceva care ei nu sînt dator a face, acei stăpini, nu numai că trebuie din poruncă, și din țarie, să întoarcă ascultătorului țaran toată paguba, de plin, și să-i dea toată îndestularea ci, după cum a fi pricina trebuie să se tragă la greu cuvînt de răspundere și pedeapsă, drept a-

ceasta deci trebuie, și de cătră dregătorii ținutului, nu numai să se oprească îndată toată rea volnicia, dînd pentru această căzută certare și pedeapsă, ci trebuie să se facă arătare de aceasta și la împărăteștile noastre județe, după toată a treia lună, prin trimiterăa protocoalelor obicinuite, intru care sint de a se însemna pe scurt pricinile pedepselor și pedepsele rinduite, pentruca se se poată vedea și ști dintru aceasta toate urmările.

După care aceasta fieștecare are să se poarte și să se ferească de pedeapsă, iară așezatele a noastre dregătorii de ținut și județe de țară, au să se știe de poruncă și să urmeze praviliu acești ca unui dreptări dela care nici de cum să nu se abată, și a fi cu cea mai de-amănuntul purtare de grijă și priveghiare, ca să se urmeze de cătră toți.

Sau dat intr'al nostru și a scaunului nostru de frunte orașul Viena, in întâia zi Noemvrie, in anul o mie șapte sute optzeci și șase, iar a Impărăției noastre rimlenește intr'al douăzeci și doilea an, și a Impărăției noastre peste țările moștenitoare intr'alșaselea an.

Iosif

Leopoldus Comes à Kollowrat,
Regis Bohiae Supus & A. A. Primus
Cancius

Johann Rudolf Graf Chotek
Ad Mandatum Sac. Caes.

Regiae Majestatis proprium

Johann Wenzl Freyherr von Margelik

Acest edict, tipărit in text german și romin, alcătuește o
plachetă sau broșură subțire, fără indicare de loc de tipărire și
de an, care se află in biblioteca Academiei Romine sub No.
A. 5990.

Radu Rosetti.

Carmen Saeculare

Poem istoric *)

(La ridicarea cortinei se văd ruinele unui templu roman. *Doina*, într-o atitudine meditativă, stă răzemată de o coloană trunchiată. *Danubiul*, doarme la picioarele ei.)

DOINA

Un veac și jumătate n'a mai căzut mistria
Cea harnică din mina dibacului zidar,
Căci pacea după sine aduce bogăția,
Puterile naturii reîmblinzite iar
Torceau acum senine la firul nevăzut
Ce se părea o clipă din mini că l-au pierdut
Și se 'ntreceau în daruri ca niște ursitoare
Plecate peste-un leagăn, căci nou era poporul
Cum e-un copil ce doarme cu fața zimbătoare...
Urzeau fără să știe ce ascunde viitorul:
Se prefăcea granitul din munți în colonade,
În statui, în frontoane; pădurile și ele
Își dăruiau copacii ca să se nalte schele,
Și unde-au fost colibe de seminații nomade
Prin spornica voință a noilor stăpini
Au înflorit orașe cu falnice palate,
Cu apeducte 'n care isvoarele captate
Veneau gălăgioase să cinte prin lintini.
Treceau triumfătoare aquilele romane
Și se schimba în urmă ca printr'un farmec locul.
Parc'aduceau cu ele viața și norocul;
Se potolise toate pornirile dușmane,
Tăcuse vrajba dintre învins și 'nvingător
Îi înfrățise grija aceluiași ogor
Pe care îl lucraser de-un veac și jumătate.
Prindeau în glia nouă semințele-aruncate
Și da 'nsutit căci virgin era p'atunci pământul.

*) Reprezentat pe scena Teatrului Național din București la 24 Ianuar 1909, cu d. Zaharia Birsan (Danubiul) și d-na Olimpia Birsan (Doina).

Jucau talazuri blonde la infinit cind vintul
 Se rătăcea prin spice purtind din lan in lan
 Ca umbra unui nour de aur diafan
 Polenul fin, in care dorm germenii vieții...
 Pe căi largi, pietruite, din faptul dimineții
 Vuiau șiraguri albe de cafe ferecate
 Ducind spre municipii comorile—adunate.
 Odată cu lumina creștea cuceritoare
 Viața pretutindeni prin foruri și arene:
 Ici simulnd o luptă, cu scuturile 'n soare
 Luptau gladiatorii; dincoace augurii
 Cătau in măruntae misterele naturii;
 Bronzată cite-o sclavă arar trecea alene
 Ținind ca o statuie pe umăr o amforă,
 Suna ușor pe lespezi sandala ei sonoră:
 O urmăreau cu ochii zimbind centurionii,
 Și-opreau in aer brațul văzind-o discobolii...
 Pășeau in alb gătite spre-altarele Junonii
 Purtind ghirlânzi de roze sfiloasele vergine;
 Se grămădea mulțimea in lor să vadă solii
 Veniți s'aduc' o veste din cine știi ce țară;
 Un scrib, la o răsucruce, pe tablele de ceară
 Scria cite-o scrisoare cu litere latine
 Și peste toate-un freamăt, o larmă, o năvală,
 O ceartă de ciocane căzind pe nicovală
 Și miile de zvonuri, de glasuri zgomotoase,
 Ce-alcătuesc tumultul vieții laborioase,
 Creșteau, scădeau, ca 'n urmă să reinceapă iar
 Ca murmurul ce-l face un uriaș bondar...
 Așa pe zi ce merge creștea mereu belșugul,
 Căci viața inflorește pe unde trece plugul;
 Puteau colônii 'n tihnă, pășind după cormană,
 S'arunce fără grijă pe brazde slinta mană,
 Știind c'al lor e rodul, că *valul lui Truian*
 Le 'mbrățișază țara ca un imens colan...

(Scena se 'ntuneacă. S'aude un zgomot surd ca o furtună ce se apropie...
Danubiu tresăre din somn și se ridică.)

DANUBIU

Ce vuet mă deșteaptă din somnul secular?
 Cine 'ndrăznește oare să-mi tulbure hodina?

DOINA

Bătrînule Danubiu, sint hoardele barbare!
 N'auzi tu uruitul celor din urmă care?

'Invăluite 'n nouri de praf vin și dispar...
 Ca o perdea se lasă și-acopere lumina
 Și când se limpezeste întunecata zare,
 Ca după un cutremur altare și palate,
 Orașe 'ntregi cu zgomot din temelii surpate
 Se schimbă în ruine...

DANUBIU

Dar tu ce cauți oare pe plaiurile mele ?
 De unde 'mi pare mică că te cunosc pe tine ?
 Cine ești tu ? Răspunde !
 Ce farmec se ascunde
 În glasul tău, de 'mi pare c'aud a mele unde
 Șoptindu-și între ele ?
 Și totuși cum se face că graiul tău ales
 Se 'ntunecă pe-alocuri de 'mi pare ne 'nteles
 Și 'n vorbele aceste, ce picur așa clare,
 Cad sunete barbare
 Ici-colo 'n vâlmășag
 Ca pietrele de riud
 Uitate 'ntr'un șirag
 Printre mărgăritare ?

Cum nu-s a tale valuri întoldecauna linc,
 Cum tu de pretutindeni desprinzi și duci cu ele,
 Rostogolind tot cerul cu miile de stele ;
 Cum porți nisip și aur în albia ta largă,
 Precum lumini și umbre se fugăresc și-aleargă
 Pe-oglindea ta, — și-adesea, când vii cu ape pline,
 Cum glasul tău se 'ncarcă de sunete străine
 De parcă este altul, așa-i și graiul meu !

DANUBIU

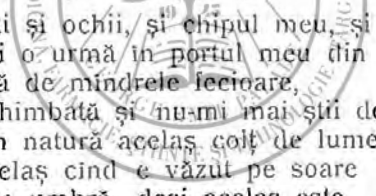
Dar cine ești ? Răspunde ! De unde te știu eu ?
 Din care vremi uitată ?
 Și spune 'mi cum te cheamă !
 Vin lângă mine-aproape
 Să te privesc... Ridică-ți a genelor maramă
 Să-ți văd o clipă ochii sub plinsele pleoape,
 Căci tot se uită 'n lume, dar ochii niciodată.

DOINA

O, dacă 'n ochii limpezi poți se citești viața,
 Ai mei de plins sint fulburi...—Nu căuta 'ntr'ai mei
 Căci viața de-altădată nu mai străluce 'n ei
 Și n'ai să vezi prin ceața atitor mari dureri,
 Precum pe-un geam cînd plouă se împinzește ceți
 De nu mai vezi nimica in tristele 'ncăperi...

DANUBIU

È drept că parcă 's stinse splendorile luminii
 În ochii tăi, și totuși infățișarea ta
 Păstrează încă 'n linii
 Și 'n portul tău ceva
 Ca niște urme șterse de veche mărăție!...
 Cine ești tu, de sameni cu fetele acele
 Ce-și împleteau cosița acuma lani o mic,
 Făcîndu-și o oglindă din valurile mele?....



De-mi recunoști și ochii, și chipul meu, și graiul,
 De mai cunoști o urmă in portul meu din straiul
 Purtat odinioară de mîndrele fecioare,
 Deși îți par schimbătă și nu-mi mai știi de nume,
 Tu știi că și 'n natură acelaș colț de lume
 Nu pare tot acelaș cînd e văzută pe soare
 Sau e 'necat de umbră, deși acelaș este...
 În ochii *noștri* numai el altfel se preface,
 Oricum ar fi cu alte podoabe să-l înabrace
 Fugarele-anotimpuri...

DANUBIU

O, vorbele aceste
 Îmi luminează mintea... și gloria trecută
 O' recunosc in tine: Tu trebuie să fii Doina!

DOINA

Sint Doina, da, sint Doina, din lacrimi născută!

DANUBIU

Ce greu somn am dormit!
 Pãtrund acuma taina
 Blestemului de veacuri de care-am fost lovit!
 Ești Doina tu, ești zina pe care o aștept
 Din somnul meu de-o mie de ani să mă deștept!
 ... Cînd am văzut că, roasă adinc din temelie,
 A vastului imperiu măreață clădărie
 Începe să se darne, că negre hoarde grele
 Vin clocotînd mai multe ca valurile mele,
 Și una după alta grăbite se alungă,
 Talaz peste talaz
 Ca să deschid'o strungă
 În briul cel de piatră ce sta ca un zăgaz
 Menit ca să despartă
 O mare de 'ntunerice de alta de lumină,
 Cînd am văzut că truda de veacuri e deșartă,
 Că mina cea divină
 Ce-a pus întia piatră, a pus-o în zadar,
 Că înapoi se 'ntoarce greoiul minutar
 Ce 'nscris ne 'ncetat
 Tot pasul înainte făcut în univers,
 Că o putere oarbă mai mare e în mers. —
 Atuncea mai adîncă eu maică mi-am săpat
 M'am îngropat atuncea în giulgiul meu de ape
 Mi-am aruncat cununa de trestii de pe frunte
 Mi-am pus sub cap tridentul, sub pletele cărunte
 Și mi-am închis cu groază truditile pleoape
 Să nu mai văd nimica...

DOINA

Da, greu somn ai dormit!
 În van pe-a tale maluri am stat ades plîngînd,
 Căci nu 'mi simțeau tu plînsul în ape picurînd...

DANUBIU

Cu lacrămile tale, vezi tu, mi-am limpezit
 Noianul ăsta tulbur de ape care-l port...

DOINA

În valurile tale ades m'am oglindit,
 Eu mă vedeam în apă, căci chipul mi-l prindeai

Cind mă plecăm pe tine, dar tu nu mă vedeai,
Cum prinde, dar nu vede sticlosul ochiu de mort.—

DANUBIU

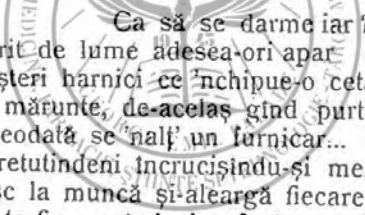
O, te vedeam prea bine
Cind te-oglindeai în mine
Și ți auziam adesea îndureratul glas
Dar nu sunase încă al mîntuirii ceas!...

DOINA

Cum? Pentru noi mai poate să fie mîntuire?

DANUBIU

Da, ceasul nu-i departe... și-o nouă întocmire
Va înlocui cea veche...



Ca să se darme iar?!
Pe-un loc ferit de lume adesea-ori apar
Ca niște meșteri harnici ce închipue-o cetate,
Mii de vieți mărunte, de-acelaș gînd purtate
Și iată că deodată se nâlț un furnicar...
Zoresc de pretutîndeni încrucișîndu-și mersul,
Și se întefesc la muncă și-aleargă fiecare,
În oarba lor trușie crezînd c'au fost în stare
Într'un morman de țernă să nchidă universul;
Dar într'o zi s'abate un uriaș drumet,
Și iată că 'ntr'o clipă sub pasul lui greoi
Se nărue 'n risipă trufașul mușuroi
Clădit cu-atîta trudă și jertfe de vieți.
Se nărue cetatea, și cei ce au noroc
Să scape, fug cu spaimă și umplu lumea toată,
Se pierd unul de altul răzneți, și niciodată
În vatra părăsită nu se mai string la loc...

DANUBIU

Nu, nici-un stăvilar
Nu poate să despartă
Pe-acei ce 'n lumea asta îi leag' aceeași soartă,
Și iarăși se adună viața 'mprăștiată,

Căci, vezi, un furnicar
 Se risipește, însă nu moare niciodată!
 Tot astfel și poporul pe care-l plingi, crezînd
 Că nu mai ești în stare la loc să-l mai aduni,
 Îl vei zări 'ncurînd,
 O, Doina mea iubită,
 Pe căi nenumărate
 Rînd de pretutîndeni din negre văgăuni,
 Din peșteri, de prin codrii, din văi îndepărtate
 Ca să s'așeze iarăși în vatra părăsită!...

DOINA

Grăești cu-așa credință ca unul care știe
 Destinele vieții... O spune 'mi dar și mie,
 Arată 'mi ce menire mai are 'n viitor,
 O spune 'mi soarta-acestui greu încercat popor!

DANUBIU

Fărîma unei clipe, un ceas, o zi, un veac
 Au toate 'nsemnătate în cursul nesfîrșit
 Al vieții 'n care toate se fac și se desfac...
 Va trece dară timpul ca un drumet grăbit
 Luînd ce-i peritor,
 Se va 'ncărca de lacrimi, va trece bălți de sînge,
 Va dărîma cu mina din mers cununi de regi,
 Va năruî în treacăt împărății întregi,
 Dar el, nepăsător
 De tot ce se va stînge
 Și ce va fi căzut,
 Va merge înainte cu grabnicii lui pași,
 Lăsînd ca stîlpi de strajă arar vre-un uriaș,
 Ca să 'și însemne calea pe unde a trecut...
 Aceștia vor rămîne întregi la locul lor
 Și neatinși de moarte
 Ei tot mai mari vor crește,
 Cu cit va să pășască și timpul mai departe...
 Ei au să spună cine va fi acest popor!

DOINA

Arată-mi-i și mie să-i văd atunci...

DANUBIU

(ridică tridentul în aer și învătă).

Privește!

(Scena se întunecă, în fund, și pe măsură ce versurile sînt spuse, partea figurativă apare și se grupează pe scenă).

Luați fiin' o clipă, o vremuri viitoare !
 Lăsați-ne 'n ôglinda ursitei să privim
 Dincolo de viață...
 Din nepătrunsă ceață
 Desfă-te, vis sublim.
 Veniți, luați intrupare
 O marilor eroi :

Veniți din cetățuia Carpaților bătrini,
 O juzi cu barba albă și cu toege 'n mini,
 Veniți păstori acasă cu turmele de oi;
 Ca slovele mărunte ce s' scris pe-un izvod
 Coboară-te la vale, împrăștiat norod,
 Că 'ncepe să suridă străvechiul tău noroc...
 Veniți furnici grăbite din nou la furnicare,
 Coboară Basaraba ! și chiamă la un loc
 Oștroavele răzlete pierdute ca 'nr'o mare !

(Basaraba cu întreg alaiul coboară și se grupează, în vreme ce din partea din poalivă se zărește coborînd Bogdan, cu casa lui).

Ca un zglobiu și voi
 Împrăștiat și gureș
 Treci munții și coboară din vechiul Maramureș,
 Cu casa ta întreagă, o Bogdan-Voevod !
 Coboară 'n svon de bucium cu cetele de-arcași,
 Cu fete, cu feciori
 Cu 'ntregul tău norod,
 Coboară și 'napoi
 Nu te uita ce lași,
 Căci mult mai mindră-i țara în care te scobori !

(apar Mircea-cel-Mare și Alexandru-cel-Bun).

DOINA

Văd doi venind acuma de mină ca doi frați !
 Le fulgeră cununa bătută 'n neslimate :
 Blajin la chip e unul și plin de bunălate,
 Cu barba revărsată pe piept ca o zăpadă...

Celalt e aspru însă, cu ochii încruntați,
 Care-i lucesc sub gene ca un tăiuș de spadă...
 Cine's aceștia spune? Așa neasemănați,
 Cum pot să vin' alături de mină ca doi frați?

DANUBIU

Închină-te în fața acestor două mini,
 Că ele 's începutul frăției viitoare!
 Închină-te în fața acestor doi bătrini,
 Stăpînitori puternici din munte până'n mare!
 Mărire ție, Mircea, și ție, Alexandre!
 Măreț vă stau pe frunte frumoasele cunune
 Bătute 'n pietre scumpe cu străluciri de foc—
 Cădea-vor dintre ele cu timpul, dar odată
 Să va găsi o mină pioasă să le-adune
 Ca să le-așeze iarăși unde-au lucit, la loc!

(Scena se întinează din nou)

Se lasă ca o pică acum pe ochii mei,
 Și ca un nor ce-alcargă spre lună s'o cuprindă,
 Sporește-un vâl de singe pe magica oglindă
 De nu mai văd nimica în strălucirea ei.

DANUBIU

Sînt lapte peste care mai bine-i să se lese
 Greoiul întuneric; sînt domni ce nu cutează
 Să iasă în lumină așa pătați de singe,
 Sînt ochi care nu sufăr să fie atinși de-o rază,
 Sînt taine ce de-apururi vor sta neînțelese.
 Cum pot să se slișie doi frați pe-o moștenire
 Ce vrajă blestemată au treptele de tron
 Că pîn' și cei nevolnici încearcă să le sue
 Trecînd peste cadavre... cine-ar putea să spue?
 Deci rămîneți în noaptea din negrele genuni
 Voi ce veți fi nevrednici ca să purtați cununii
 Și faceți loc acelu, a cărui strălucire
 Va arunca o rază ce nu se va mai stinge!..

(apare Ștefan-cel-Mare)

Pășește, Ștefan-Vodă, cu mîndrul tău alaiu
 În zingăniri de săbii și tropote de cai,

În trimbițări de surle și cintece de clerici,
 Cuceritor de steaguri și ctitor de biserici!
 Albaștri îți sint ochii și părul de mătăasă
 Cu pletele bălae
 Îți impresoară fruntea ca blonda vilvătae
 Ce tremură de-apururi pe capul unui sfânt.
 Tu porți pe a ta frunte cununa tinereții,
 Tu ai în plete aur, și aurul cununii
 Ce va veni pe urmă, va trebui să vie.
 Sint pași ce lasă urme sfințite pe pământ,
 Și nu un cerc de aur, nici un domnesc veșmint
 Sfințesc pe-un Domn, ci Domnul le dă lor măreție.
 Oricit de mulți la număr ar fi dușmanii săi,
 Oricit de tari și-ori-unde ar fi să stea la pindă,
 Tu te aruncă 'n luptă, fii sigur de izbindă,
 Căii te-or sluji frățește, puterile naturii:
 Te-a ajuta cind ceața în gura unei văi,
 Cind negrul întuneric, cind arborii pădurii.
 Încrezător în tine, pășește înaintea:
 Ici vei lăsa pe o vale atitea oseminte
 Albind pământul parcă c'un veșnic luciul de lună,
 Dincoace o dăbravă va 'nlăcrăma pământul
 În fiecare toamnă cu lacrimi mari de singe,
 Slingher în cer lăsa-vei tu semnul semilunii,
 Pe turnuri de biserici în fața sfintei cruci...
 Iar cind va fi din lumea aceea să te duci,
 Cind mîndra ta cunună și-a scăpăta pe frunte,
 Ca soarele ce-apune căzînd după un munte,
 Cind o să'ți cadă sceptrul din mina ta de fer,
 Poți să'ți întorci în pace privirea cătră cer,
 Și să cobori în groapă lă'r de păreri de rău,
 Căci clopotele grele îți vor purta de grijă
 Și 'n sute de clopotniți cu glasul lor de schijă
 Vor spune peste veacuri mereu numele tău.

DOINA

Mărire ție, Ștefan!

DANUBIU

Privește-o mîină neagră s'a 'ntins din nou pe soare
 Și noaptea se coboară pășînd triumfătoare...
 Tu însă nu te teme de negrul întuneric,
 Căci sint și nopți de-acele în care-un un vis feeric
 Venit fără de veste te cercetează 'n somn...

Așa e și figura năpraznicului Domn
 Ce-o să alunge noaptea cu sabia-i de foc...
 Răsai dar pentru-o clipă, viteaz făr' de noroc.

(apare Mihai-Viteazul)

Tu care ai statura anticilor eroi
 Și vei purta pe frunte odată trei coroane,
 Căci tu vei fi în stare s'aduni iar la un loc
 Trei mindre țări pe care cumplitele nevoi
 Le-au rupt din trupul falnic al Daciei Traiane!
 O sfântă intrupare a visului Unirii,
 Urmează 'ți mindru calea, nu te uita că porți
 Pe chip stigmatul tragic al timpuriei morți
 Jertfește-te! căci jertfa e prețul mântuirii!
 Și dacă de pe umeri va trebui să 'ți cadă
 Frumosul cap, lăcașul acestei mari gândiri,
 În moartea ta urmașii un simbol au să vadă:
 Căci tu n'ai să ai parte pe lume de-un mormint:
 Zălog îți va sta trupul unde-a căzut, spre-a spune
 Că-i cucerit de tine pe veci acel pământ,
 Iar capul său ce-odată lucea peste trei țări
 Sub bolta învechită a unei mănăstiri
 Pioase mîni l-or duce și pe altar l-or pune
 Să stea ca mărturie a negrei dezbinări,
 Pân' ce din nou cu trunchiul va fi să se împreune...

DOINA

(Acoperindu-și fața cu mîinile)

O, vis de înfrățire ce repede te-ai stîns!

DANUBIU

Deștăl! căci nu mai este de-acuma timp de plîns!
 Nu mai spera zadarnic să vie-alți uriași,
 Ci înarmează 'ți brațul și 'ndreaptă ai tăi pași
 Spre adîncimi de codrii... Acolo e scăpare,
 Acolo mai adie un vînt de libertate,
 În mijlocul acelor eroi necunoscuți
 Cari se jertfesc în umbră spre-a mintui o lume....
 Că'n vremea năvălirii noroadelor barbare
 Adună 'ți iar copiii pribegi, răzniți din sate,
 Din codru rupe-o frunză și cîntă-le-al tău nume,
 Fă să răsune Doina cu versul ei de foc...
 La cele patru vînturi, la orișice răscruce
 Neconținut încîntă-l, trecînd din loc în loc,

Să-l poarte pân' va crește cu glas de uragan...
 Și-atunci, cum se pornește un zvon nelămurit,
 Mișcînd un spic și altul și-apoi întregul lan,
 Cum se trezește-un îreamăt încet din ram în ram
 Pân' ce răscoală codrii,—așa și al tău glas
 Din om în om va trece trezînd întregul neam
 Pân' ce-o să vină Tudor și cetele și-a strînge,
 Eroul cel din urmă din alte vremi rămas
 Să și pună 'n cartea vremii pecetea lui de singe!

(Apare Tudor Vladimirescu cu un grup de țărani înarmați cu coase și topoare).

Ai îndurat destule, sărman popor iobag!
 Din zdreanța de cămașă de rob tu fă 'ți un steag,
 Și pleacă înaintea cu vîntul de răscoală
 Ce 'ți ia pân' și cenușa rămasă 'n vatra goală!

Din șubrede colibe, din umede chilii,
 Din negrele bordece săpate în pămînt,
 Sculați-vă cu toți, ca stați din mormînt,
 Voi care ați stat atîta înmormîntați de vii!

Urcați-vă 'n clopotniți și sub al crucii semn
 Loviți cu bărbăție în toaca grea de lemn
 Și clopotele toate din somn le deșteptați,
 Căci a sosit acela pe care-l așteptați!

Du-i, Tudor, dă-le iarăși lumină ochilor orbi,
 Să vadă cum din cîmpul mînos al țării noastre
 Ca niște pete negre în zările albastre
 Dispare cel din urmă hrăpareț stol de corbi!...

DOINA

Senin! Senin! Năvală bogată de senin!
 De-asupra 'mi parcă cerul și-a mai lărgit privazul,
 A cui e oare mîna care-a deschis zăgazul
 De curge-atît albastru?... În pietre de rubin
 S'a închegat acuma tot singele vărsat!
 O, cine-i vrăjitorul ce toate le-a schimbat?

DANUBIU

(Arată pe Cuza, care apare cu grupul Unioniștilor)

Privește vrăjitorul!

(Cătră Cuza)

O vrednic Domn trimis
 De Cel-atot puternic să 'ncepi o vreme nouă
 Și să 'ntrupezi odată al înfrățirii vis,
 Da, tu ești făurarul menit să împreuni
 Într'o cunună numai, cununile-amîndouă
 Și fruntea ta înaltă cu ea să ți-o 'ncununi!
 Vei fringe multe lanțuri, dar lanțul viu pe care
 Potrivnicile vremuri l-au rupt de-atitea ori,
 De-acum nimic să-l frîngă nu va mai fi în stare,
 Căci, la un semn, deodată, în țările surori
 Voiși, bătrini și tineri și fete și feciori,
 Cum rid într'o ghirlandă alături flori cu flori,
 Își vor întinde mîna, pășind peste hotare
 În lanțul de unire al unei mindre hori!

DOINA

Unire! O, vis magic visat de-ațiți eroi!
 Nevoc care doarme nelămurită 'n noi,
 Să simți întotdeauna pe cineva aproape,
 Putere domnitoare peste pămînt și ape,
 Mister care împinge izvoarele spre mare,
 Fir nevăzut ce leagă al păsărilor stol,
 Al însăși vieții noastre cel mai mareț simbol,
 Unire, forță oarbă, o! tainică chemare,
 Ce mîndră sint eu astăzi că ți pot roști cuvîntul.

(Genunchii)

Umilă 'mi plec genunchii în fața voastr-acum,
 Giganți pe care timpul în grabnicul lui drum
 V'a pus ca stilpi de strajă, spre-a ne păzi pămîntul.
 Eternă închinare vi se cuvine vouă.

(Întorcîndu-se spre Danubiū)

Și-acum bătrin părinte, cu minile-amîndouă,
 De nu-i un vis acesta, dă negura 'ntr'o parte,
 Dă drumul iarăși vremii ca să 'și urmeze zborul
 Și spune 'mi mai departe
 Ce-ascunde viitorul!

DANUBIU

(Ca 'ntr'un extaz)

Într'o împărăție, la obîrșia mea

Pe-acolo unde 's numai un riușor abia,
 Ce 'și impletește apa prin văile adânci,
 Este-un castel fantastic impresurat de stinci,
 Intr'o împărăție, la obirșia mea....

Un cuib de vultur pare fantasticul castel
 Zidit din vremi străbune și-acolo, sus in el,
 Ferit de lumea 'ntreagă trăește-un prinț străin,
 Ca-niște oști stejarii în paza lui îl țin
 Și-un cuib de vultur pare fantasticul castel.

Cînd soarele se 'naltă încet din răsărit,
 El dăinue în zare o clipă 'n loc oprit,
 Arzînd ca o coroană pe negri codrii mari
 Și freamătă oștirea bătrînilor stejari
 Cînd soarele se 'naltă încet din răsărit.

Uimit privește prințul din vechiul lui castel
 Și-adesea i se pare c'ajung pînă la el
 Din loc în loc purtate războinice chemări—
 Lung clocotesc bătrîni stejari în depărtări
 Și-uimit ascultă prințul din vechiul său castel.

Atunci a mele unde iau graiul de baladă
 Sglobii peste pripoare sălînd cînd slau să cadă
 Și-i povestesc în taină de-o țară fermecată
 În care-adus de mine va stăpîni odată,
 Și-atunci a mele unde iau graiul de baladă.

Li povestesc într'una de țara fermecată,
 Iau glasul de sirenă și-atunci ca niciodată
 Castelul vechiu li pare că este trist și gol—
 Dar într'o dimineață la poartă-i bate-un sol
 Ce vine ca să-l cheme în țara fermecată.

E greu să 'ți lași în urmă castelul părintesc
 Și-atîtea lucruri scumpe cari toate 'ți amintesc
 Viața ce-ai trăit-o,—la fiecare pas....
 Sînt lacrimi în cuvîntul acesta „bun-rămas“—
 Dar el își lasă 'n urmă castelul părintesc.

Arzind ca o coroană pe negri codrii mari
El vede mindrul soare, iar falnicii stejari
I-aduc de pretutindeni războinice chemări,
Și merge cătră soare, pe care-l vede 'n zări
Arzind ca o coroană pe negri codrii mari.

Acesta-i cel ce ține în mină viitorul !
Acestuia să-i iasă în drum cu flori poporul,
Acesta îl va duce pe căi de biruință !
Acestuia se cade ca să-i purtați credință,
Căci El e cel ce ține în mină viitorul !

D. Anghel și St. O. Iosif



Clasificările Literare.

Am studiat clasificarea zoologică,¹⁾ pentruca să vedem în ce condițiuni se poate face o clasificare în adevăr naturală; în orice alt domeniu al științei am găsit, ca primă și hotăritoare condiție, stabilirea exactă a erarhiei caracterelor; am arătat că o atare erarhie nu se poate stabili printr-o simplă descriere exterioară a fenomenelor, ci numai cu ajutorul legilor generale, după care aceste fenomene se produc; și, trecând în domeniul literar, au dat ca pricină a neînțelegerii criticilor în privința clasificării scriitorilor faptul că istoria literară, cași științele naturale altă dată, se află încă în faza simplei descrieri exterioare.

1) Ferdinand Brunetiére, vorbind în introducerea operei sale *Evoluția poeziei lirice franceze în secolul al XIX-lea* despre clasificarea literaturii în genuri, spune următoarele: „Nu că nu-mi închipui cît de ridicole par astfel de preocupări; după părerea multor diletanți, nimic nu este mai învechit și nu miroase mai mult a pedantism de colegiu, decît pretențiunea de a compara pe Baudelaire cu Vigny sau pe Lamartine cu Hugo... Să băgăm de seamă, însă, că această preocupare de a defini și clasa, a făcut minuni în Botanică, în Zoologie, și în genere în științele naturii, de care, după vorba lui Taine, ne simim de treizeci sau patruzeci de ani a „alipi” critica. Clasificările numite *artificiale* au început odinioară prin a măsura confuzia. Dar dela Linné la Cuvier, dela Cuvier la Blainville, dela Blainville la Darwin, dela Darwin la Haeckel, putem spune fără exagerare că progresele istoriei naturale se măsoară după cele ale clasificării. Fiecare progres în știință s'a tradus printr'un progres egal sau corespunzător în clasificare; și fiecare progres în clasificare a deschis științii orizonturi noi. De ce dar puterea și folosul acestor clasificări ar expira oarecum la pragul istoriei literare și artistice?”

Iar Auguste Comte—citat tot de Brunetiére—spune și dinsul în *Cursul de filosofie pozitivă*: „Studiul pozitiv al corpurilor vii este prin natura sa anume destinat, din punctul de vedere logic, la dezvoltarea generală a artei universale de a clasa, și a artei comparative propriu zise. Aceste două însușiri caracteristice ar trebui să-i atragă, într'un mod cu totul deosebit, atențiunea adîncă a oricărui spirit filozofic, chiar făciind abstracție de înaltul interes științific, pe care-l însușă în mod firesc cunoștințele capitale ce-și propune să ni le desvăluiească. Se poate spune fără exagerare, că orice inteligență rămasă străină studiilor biologice n'a putut primi decît o educație radical imperfectă, pentruca a lăsat în neactivitate mai multe din facultățile fundamentale, a căror împreunare constituie puterea pozitivă generală a spiritului uman.”

H. Taine, în *Philosophie de l'art*, vol. II p. 275 pentru a stabili, o

Intenția noastră este să arătăm că chiar critici mari, de reputație europeană, ca Taine, Brandes, Brunetière, Faguet și alții, cînd cu multă pătrundere psihologică și cu o mare strălucire de spirit și de stil ne vorbesc fie despre clasificarea literară în genere, fie despre una sau alta din școlile mai însemnate ale literaturilor apusene, nu sînt lămuriți asupra *originilor*, adică asupra legilor istorice, după care aceste școli se produc, și, prin urmare, între caracterele pe care ni le înțățesc, adesea nu reușesc să deosebească pe cele primitive și esențiale de cele secundare și derivate.

Întreprinderea e grea și îndrăsneată — o știm; decît în această întreprindere nu ne întemeiăm, pe propriile noastre puteri ci pe acea nemăsurat de puternică unealtă de cercetare, pe care a făurit-o genialul Karl Marx în *Concepția materialistă a Istoriei*.

* * *

Clasificarea hegeliană ne-a adus să cercetăm clasificarea literară a distinsului nostru critic, dr. C. Dobrogeanu-Gherea; am constatat cu acest prilej că d-sa nu ține în seamă, ori cel puțin nu aplică, regulile formale ale Logiceii. Și, dacă unii cetitori împărtășesc poate părerea pe care a exprimat-o scriitorul Swift, ca student, în fața unui juriu examinator: că „omul poate gândi foarte bine și fără ajutorul Logiceii”, apoi desigur că nu au dreptate; căci, după cum o grea problemă de algebră o poți ușor rezolvi, dacă o pui în ecuație, pe cînd prin aritmetică sau n'o rezolvi de loc, sau o rezolvi numai după mari efortări de gîndire și multă pierdere de timp, tot așa în problemele generale de gîndire și investigație științifică, știința Logiceii cu regulile și metodele ei bine hotărîte este nu numai un ajutor prețios, ci de fapt o călăuză indispensabilă gînditorului. Neaplicarea regulilor Logiceii l-a făcut pe d. Gherea să se piardă în acel labirint de contradicții, în care tot de regulile Logiceii, ca de un fir al Ariadnei, călăuziți, ne-am putut și noi orienta.

După ce am discutat însă clasificarea d-sale din punctul de vedere al Logiceii formale, voim s-o cercetăm acum din punctul de vedere al adevărului real. Teoriile, pe care cu un deosebit talent le-a popularizat la noi d. Gherea, prezintă pentru cetitorul

erabis între deosebitele straturi ale sufletului omenesc, se servește de asemenea de clasificarea zoologică și botanică, expunînd teoria *subordinării caracterelor* după Geoffroy de Saint-Hilaire. Expunerea, care nu pomenește nimic despre legile de adaptare la mediu, ni se pare incompletă și confuză. „Prezența aripilor, zice de pildă Taine, fiind un caracter foarte subordonat, nu aduce cu sine decît ușoare modificări, și rămîne fără efect asupra structurii generale”. Este știut, din contra că aparițiunea aripilor la reptilă a avut ca urmare metamorfozarea acesteia în pasere în urma unor adînci schimbări în structura generală; aproape toate caracterele pasării sînt în legătură cu zborul.

romin, fără îndoială, mai mult interes decît teoriile corespunzătoare ale criticilor străini; iar pe de altă parte, în deosebire de acești critici, d. Gherea este de asemenea partizan al „Concepției materialiste”, pe care d-sa cel dintâi a încercat s'o aplice literaturii românești. Iată pentruce, înaintea altor clasificări, analizăm pe aceia a d-lui Gherea, care, de altfel tocmai prin greșelile ei, ne va apropia pe nesimțite de clasificarea pe care voim noi s'o stabilim; și o vom analiza cu răbdare și minuțiozitate, în scopul de a face, pe cît stă în puterile noastre, o reacțiune în contra acelei păreri așa de răspindite, că critica este o chestiune de stil, de spirit, de poezie, de orice, numai de adevăr nu.

* * *

Pentru a ne explica însușile artei și ale literaturii elenice, dl. Gherea se folosește de studiul lui Taine *Sculptura în Grecia*¹⁾, — studiu admirabil documentat și de o neasemănată frumusețe, — pe care însă rezumîndu-l, îl simplifică și-l alterează, probabil din pricina unei greșite înțelegeri a „concepției materialiste a Istoriei”.

„Un pămînt bogat, o climă superbă, au înlesnit Grecilor să poată ajunge la îndeplinirea celor mai de căpetenie trebuinți materiale, fără multă muncă; de altmîntrelea Grecii, cetățeni liberi, nici nu munciau, ci sclavii se îndeletniceau cu munca materială. Această îndeplinire materială deși neluxoasă, această scutire de griji pentru viața de toate zilele trebuia să dea, și a dat, caracterului cetățenilor liberi ai Greciei libere, liniște, spirit de neafirmare, de demnitate personală. Aceste calități ale caracterului cetățeanului din Grecia trebuiau să producă și instituțiile democratice și egalitare ale acestei țări. În cetatea sa cetățeanul se simțea stăpîn. În cetatea greacă toți cetățenii se cunoșteau, erau rude; cinsteau pe adevăratul, sau închipuitul lor strămoș comun. Solidaritatea domnia printre cetățeni, cel puțin pînă cînd s'au dezvoltat clasele și lupta de clase, care a adus după sine peirea acestei solidarități...”

Dar libertățile și toate bunurile cetății trebuiau apărate în potriva vecinilor... Războiu, și un războiu neîntrerupt, trebuia să poarte omul anticității... Lupta pentru existență a făcut, deci pe Grecia să-și îndrepte toată luarea aminte pentru a forma trupuri sănătoase, voinice...

Traiul material și social fericit, lupta pentru existența cetății, amîndouă acestea au făcut din Greci materialişti, oameni care vedeau în sănătate, în înflorirea trupului, idealul perfecției omenești. Și acest ideal materialist și-a pus pecetea nu numai pe arta Greciei, dar chiar și pe religia ei.”

Expunerea aceasta lasă mult de dorit din punctul de vedere al adevărului. Pămîntul Greciei nu era bogat, ci sărac. „Terrenul Greciei, zice Taine în *La Sculpture en Grèce*, — cum n'a „băgat de seamă dl. Gherea? — aproape n'are șesuri; pretutindeni „stîncă apare la suprafață; trei cincimi din sol sînt improprii

1) *Philosophie de l'art* II p. 97—258.

„pentru cultură. Priviți *Vederile și Peisagiile* d-lui de Stackelberg : pretubindeni piatră goală ; mici riuri lasă, între albia lor pe jumătate secată și între stinca stearpă, o fâșie îngustă de pământ productiv. Deja Herodot opunea grasa Sicilie și Italie de Sud slabei Grecii, „care, năs indu-se, a avut sărăcia ca soră de lapte“.

„In Attica, mai ales, solul este mai slab și mai ușor ca aiurea“...

Sărăcia pământului i-a și împins pe Greci la viața maritimă și comercială. „Nici o țară din lume nu oferă proporțional cu suprafața ei o așa de mare dezvoltare a coastelor, — peste 2000 Km. numai în Grecia continentală“¹⁾. „Negustori, călători, pirați, sămsari, aventurieri, asta au fost Grecii dela început și în tot cursul istoriei lor ; cu o mină îndemnatică sau violentă se duceau să mulgă marile monarhii orientale sau popoarele barbare din Occident, aduceau de acolo aur, argint, fideș, sclavi, lemne de construcție, toate mărfurile prețioase cumpărate pe preț de nimic, și pe deasupra, invențiile și ideile altora, acele ale Egiptului, ale Feniciei, ale Chaldeei, ale Persiei, ale Etruriei“. — Nu îndestularea materială a dat naștere democrației, — Egiptenii au trăit și ei foarte ușor, — ci mai ales faptul că marea pe de o parte, lanțurile de munți pe de altă parte, împărțiau Grecia în o mulțime de provincii deosebite, ușoare de apărat. „Homer numără vre-o treizeci de state independente, iar după stabilirea și înmulțirea coloniilor au fost câteva sute“. Statele acestea minuscule erau puțin compatibile cu tirania orientală, iar democrația a luat cel mai mare avânt, tocmai când o parte din cetățeni n'au mai avut „indestularea materială“.

Lupte de clase și neegalitate de condiții materiale au fost și la Greci, ba încă în timpul celei mai mari străluciri culturale : însă statul fiind foarte mic, cetățeanul nu se simțea strivit de imensitatea forțelor sociale, după cum și înfățișarea naturii n'avea în această țară nimic imens sau confuz, nimic copleșitor. Micimea statului neîngăduind o mare diviziune a muncii, — Elenul era în același timp soldat, politician, magistrat, comerciant, — înțreținea echilibrul facultăților sufletești ; și tot micimea statului a dat naștere și vestitei educații fizice ; un ast-fel de stat, neputând dispune de armate mari ca monarhiile orientale, avea nevoie de „națiunea înarmată“, — ca Elveția de azi ; în această privință, Dorienii, care trăiau din munca unui popor învins și cu mult mai numeros decât dînșii, au fost în fruntea Greciei întregi.

Așa dar, — ca să rezumăm, — ce factor a lucrat asupra poporului elen pentru a-l deosebi, în concepția lui despre viață, de popoarele orientale ?

„Pământ bogat“ ? Era sărac. „Egalitatea socială“ ? a fost vremelnică. „Climă superbă“, „indestulare materială“, „sclavi“ ? Au avut și Fenicienii și Cartaginezii, și alte multe neamuri ; iar „răsboaie“ continue, care popor din vechime n'a purtat ?

1) Alfred Fouillée, *Esquisse psychologique des peuples européens.*

Nu rămâne decît micimea statului, pricinuită de configurația geografică.—iar D. Gherea pomenește de orice, numai de asta nu. Dacă examina această problemă de inducțiune după metoda „diferenții“ din Logică, ar fi dat de grabă de adevăratele pricini... zic pricini, fiindcă afară de configurația geografică—„mediul“ lui Taine—este o altă pricină mult mai adîncă: *rasa*. Noile cercetări antropologice și arheologice au arătat că poporul elen a rezultat din amestecul fericit al celor două rase superioare ale omenirii: rasa germanică și rasa mediteraniană. Germanii—omul de nord blond și înalt, *homo europaeus*—venind dela mieznoapte, au cucerit populația mediteraniană, aflătoare încă din vremea epocii de piatră în țările din jurul mediteranei. Dela Germani au moștenit Elenii bucuria senină de viață, liniștea și armonia sufletească,—echilibrul facultăților și „eurythmia“ lor, cum observă Hippocrate și Aristotel—înclinarea către exercițiile fizice, și în deosebi imaginația plastică, de care rasa curat mediteraniană era cu totul lipsită: literatura arabă, de pildă, nu cunoaște epoea. Observația lui Aristotel că „Elenii unesc energia barbarilor de nord cu vioiciunea de spirit a Asiaticilor“ este în adevăr genială.

Dar asupra acestei chestiuni pe care într'o lucrare mai întinsă nădăjduim s'o punem într'o vie lumină cu ajutorul psihologiei fiziologice, nu putem să ne întindem aici; voim să observăm numai cu ce semănătate în adevăr curioasă înlătură D. Gherea factorul de *rasă*. Căci Taine consideră și el rasa ca factor hotărîtor; numai că pe vremea cînd a scris acest gînditor genial, poetica legendă a rasei indo-europene, așa de frumos alcătuită de fastazia filologilor, era încă vie. Dar Taine arată foarte bine deosebirea adîncă dintre poporul fenician, de pildă,—din bătrîna rasă mediteraniană, decăzută prin infiltrarea rasei africane—și simpaticul popor elen, din aceeași rasă mediteraniană, întinerită prin singele barbarilor de nord: unii întemeind biurouri comerciale, ceilalți întemeind colonii; unii plătind mercenari, ceilalți luptîndu-se ei înșiși, unii închinîndu-se la zei mai umani și mai sociabili, ceilalți la zei cruzi și senzuali,—și ori unde se stabilea Elenul, la Marsilia sau la Tomis, și ori unde se stabilea Fenicianul, în Catargina, în Sicilia sau în Spania, în împrejurările lor de trai și în concepția lor despre viață, unul rămînea Elen și celălalt Fenician.

* * *

Dar pentru ce ne explică D. Gherea însușirile artei elenice? Sustine D-sa că numai pe aceia o putem numi clasică? Așa ar părea, dacă ar fi să judecăm după următoarele rînduri:

Marele poet german Henrich Heine, vorbind despre școala roman-

zică germană, în admirabila sa carte „Die romantische Schule“, unde se arată tot atât de adinc critic pe cit e și de mare poet, se întreabă: *Care este deosebirea între clasicism și romantism? Că unul reprezintă literatura și în general arta societății antice, iar altul literatura și arta societății din veacul de mijloc; asta arată numai șirul cronologic al existenței lor, iar nici de cum deosebirea intrinsecă între dinsele.*

Dar faptul că numai cu vre-o două pagini mai înainte D-sa consideră pe Goethe și pe Schiller ca scriitori clasici, precum și împrejurarea că întreg studiul acesta de clasificare literară, a fost scris de D-sa pentru a înlesni pe cetitori și pe recenzenți să distingă dintre scriitorii *moderni* pe cei clasici de cei romantici, — ne dovedesc că D. Gherea admite și alte școli clasice decât aceia a anticității, și că aderarea D-sale la greșita formulare a lui Heine este numai un *lapsus calami*.

Dacă însă există mai multe școli clasice, și noi vrem să definim clasicismul în genere, metodele Logicei ne învață că trebuie să analizăm originile și trăsăturile distinctive ale fiecărei școli în parte, și apoi din această comparație să scoatem în lumină caracterul distinctiv al clasicismului în general. A făcut D. Gherea astfel? Nu. D-sa s'a mărginit să caracterizeze clasicismul elen, lăsându-ne a înțelege că toate celelalte școli clasice au aceeași origină socială și același trăsătură distinctivă.

Ori, nimic mai greșit decât o atare presupunere „Traiul material și social fericit“ să fie una din cauzele ori cărei școli clasice? Mă gândesc la viața zbuciumată și săracă a lui Schiller, pismuind traiul lipsit de griji al prietenului său Goethe; îmi aduc aminte de necazurile și sărăcia cu care s'au luptat Corneille și Racine; și mai ales nu pot uita soarta nefericită a marelui Molière:

„Puține existenți au fost mai grele: viața de actor nomad, pe care o duse timp de doisprezece ani, era bogată în amărăciuni și osteneți. Odată stabilit la Paris, odată în stăpînirea gloriei și a succesului, ar fi putut să regrete timpurile grele ale tinereței sale. Piesa *L'école des femmes* deslănțui contra lui urile furioase ale oamenilor de literă și ale actorilor; nimic nu fu cruțat întrînsul, nici autorul, nici actorul, nici omul. Fu învinuit de a nu fi decât un *farsor*, un plagiator; fu învinuit de necuviință, de impietate, de incest. El ținu piept vitejește. Dar abia eșise din această învălmășeală, și *Tartufe* revoltă pe toți evlavioșii, adevărați și falși, jezuiți și janseniști, creștini rigoriști și autori geloși; prin *Don Juan* Molière aruncă undelelmn pe foc. Regele îl părăsește cu bună voință; nici la moartea lui Molière pasiunile nu dezarmează: se capătă cu greutate permisiunea de a-l îngropa..... Viața intimă a lui Molière a fost și ea dureroasă: o căsătorie nepotrivită l-a otrăvit cu nehniști și amărăciuni.....¹⁾

Și nici „înflorirea sănătății trupești“ nu este legată de

1) Gustave Lanson: Histoire de la littérature française.

ori care școală clasică. Schiller a fost mai toată viața lui bolnav, și a murit de tânăr, secerat de o boală care-l pindea de mult. Racine era suferind, și de o sensibilitate cu adevărat feminină. Iar Pope, șeful școlii clasice engleze, — cum și-l închipuie D. Gherea pe Pope care-i *Englez* și, afară de asta, *clasic*?... Vre-un *gentleman* cu statură de atlet și oțelit de toate sporturile britanice, nobil, miindru, vre-un aristocrat grav, senin și liniștit?...

„*Este un pilic strîmb, ghebos, slab, bolnăvicios și care, ajuns la maturitate, pare a nu mai fi în stare să trăiască. Nu poate să se scoale; o femeie îl îmbracă; picioarele-i sînt așa de uscate, încît i se pun trei perechi de ciorapi, una peste alta; i se strînge mijlocul într'un corset de pînza tare ca să se poată ține drept; pe deasupra mai pune veste de flanelă; vine pe urmă un fel de surtuc de blană, fiindcă tremură la cea mai mică suflare de vînt, și apoi o cămașă de pînza groasă, cu manșete frumose. În sfîrșit peste toate aceste un costum negru, o perucă, o sabie mică; astfel echipat, se așează la masă cu amicul său, lordul Oxford. E așa de mic, încît trebuie urcat pe un scaun special; e așa de pleșuv, încît poartă o căciulă de catifea, cînd nu sunt musafiri; e așa de sîcitor, încît lordul a fost silit să schimbe mai mulți servitori care refuzau să-l servească. În sfîrșit prînzul începe. Mănîncă prea mult, ca un copil răsfățat; îi plac mîncările tari, picante, și și strîcă stomahul. Cînd i se oferă liqueur, se infurie, dar la urmă tot bea. Are poftele și toanele unui copil bătrîn, a unui bătrîn bolnav, a unui autor bătrîn, și a unui flăcău bătrîn... E șiret ca o stirpătură nervoasă, ce este. Patima lui cea mare este vanitatea literară; vrea să fie admirat, alta nimic; viața sa este cași a unei cochete care se studiază la oglindă, se sulemeneste, se strîmbă, unblă după complemente... Nici un avînt, nimic natural nimic viril...)*

Poate D. Gherea va fi de părere că această „stirpătură nervoasă“ nu merită numele de scriitor clasic; decît ce putem noi face, cînd Anglia toată l-a consacrat ca atare!...

* * *

Dacă dela originile clasicismului trecem la trăsătura distinctivă a acestei școli, iarăși nu sîntem de părerea D-lui Gherea. „Idealul materialist“ să fie însușirea caracteristică a școlii clasice? Clasici să fie numai acei scriitori care „vîd în sănătate, în înflorirea trupului, idealul perfecției omenești și care și-au făcut într'atîta un model din frumosul animal omenesc, încît îl glorifică pe pămînt și-l îndumnezeesc în cer“?

Nu se potrivește această caracterizare nici lui Schiller, nici lui Corneille, nici lui Racine, — și dealtfel nu știu cărui scriitor

1) Taine. Histoire de la littérature anglaise vol. IV.

modern i se potrivește: poate lui Goethe, în unele poezii, în *Iphigenia* și *Hermann și Dorothea*; ori lui André Chénier, în poeme ca *Înăurul bolnav*.... Cînd e vorba însă de Schiller, cu eroii săi ideali, supraumani, cu înțelegerea lui spiritualistă a sufletului omenesc; sau cînd e vorba de Corneille, în care datoria, onoarea, cele mai abstracte idei morale și, după Spencer, cele mai nobile produse ale culturii sufletești, ies veșnic triumfătoare asupra amorului, a dragostei de viață, a tuturor simțirilor strîns legate de firea noastră pămîntească; în sfîrșit, cînd e vorba de Racine, care este cel mai caracteristic reprezentant al unui mediu absolut convențional, al unor moravuri cu desăvîrșire artificiale, și care în loc de oameni în carne și oase ne zugrăvește virtuți și vici personificate, — atunci desigur nu de materialism putem vorbi, ci de cel mai accentuat spiritualism, de cel mai desăvîrșit triumf al spiritului asupra materiei....

După D. Gherea lucrările dramatice, în care „personagiile „nu se reprezintă pe sine înseși, ci simbolizează niște idei ori „simțămînte abstracte; și acelea în care personagiile sînt personificarea tuturor virtuților și viciilor, posibile, care niciodată „nu pot să se întâlnească în același om, fiindcă nu pot să existe „oameni nici absolut virtuțioși, nici absolut vicioși“. — astfel de lucrări sînt de domeniul artei „idealiste, simbolice“, adică romantice. Și din contra, dramele lui Shakespeare, în care „Romeo „nu personifică iubirea, Othelo gelozia“, „Hamlet meditarea și nehotărîrea, ci toți aceștia sînt oameni vii, dintre care unul iu- „beste cu tot focul unui tânăr de douăzeci de ani, altul e gelos „cu toată furia și bestialitatea moștenită, altul e un om nehotărît și un caracter meditativ“ 1) — aceste drame sînt clasico-naturaliste.

Ei bine, iată ce ne spune Taine despre tragediile lui Racine, și despre tragedia clasică franceză în genere:

Personajele lui Racine sînt mai mult *ființe abstracte decît oameni reali*; el dezvoltă o *virtute*, nu construiește un caracter. Nimic nu-i este mai opus decît acea viziune pătrunzătoare, prin care Shakespeare înțelvește, într'un moment, corpul, spiritul, educația, firea, trecutul și prezentul personajului său.... Racine ia o *pasiune simplă oarecare: mîndria, violența, gelozia tiranică, credința casnică, pudorea, și face dintr'însa un suflet*; personajul său nu este nimic altceva și nimic mai mult; un singur rînd a fost de ajuns pentru a-l zugrăvi; toate trăsăturile accesorii care-l complică în realitate au dispărut. Intocmai așa se explică la hotelul de Rambouillet, ce este gelosul, nestatornicul, încăpățînatul, generosul și perfidul, și tot așa La Bruyère va arăta ce este inoștrăgătitul, galantul, împocritul și curtezanul. În acest secol rațiunea oratorică s'a silit pretutindenea să deducă urmările unei simple *Insușiri*....

De unde rezultă — și cetitorul este rugat să verifice, demons-

1) Vol. II „Criticii noastre și Năpasta“

trația cu atențiune—că pertru D. Gherea *Rucine* și *Corneille* sînt *romantici*, iar Shakespeare *naturalist sau clasic*; nu s-ar putea demonstra mai bine *ad absurdum* falșitatea definițiilor distinsului nostru critic ...

* * *

Să venim acum la partea a doua a studiului D-sale la romantism. Cași pentru clasicism, va trebui să vedem mai întâi întru cît părerile d-sale despre originile sociale și trăsăturile distinctive ale artei medievale corespund realității; și numai apoi ne vom întreba, dacă aceste origini sociale și aceste trăsături distinctive sînt caracteristice romantismului în general.

Am vazut că D. Gherea, pentru a ne explica arta Greciei antice, s'a folosit de un capitol din *Philosophie de l'art* dar, aliterud expunerea lui Taine, s'a depărtat mult de adevăr: pentru a găsi adevărul, ne-a fost de ajuns să ne întoarcem la textul original al genialului gînditor.

De același capitol se folosește D. Gherea și pentru a ne face să pricepem arta medievală. Acest capitol, intitulat *Despre producerea operei de artă*, tratează pe scurt, numai în cincizeci de pagini, despre cele patru momente mari ale civilizației europene: anticitatea greacă și romană¹⁾, evul mediu feudal și creștin, monarhiile aristocratice din secolul al șaptesprezecelea și democrația industrială de azi—momente, cărora le corespund, mai în deosebi cu aceiași ordine, cîte una din aceste patru arte: sculptura, arhitectura, teatrul și muzica.

De astă dată însă nici cu Taine nu sîntem de acord—și rugăm pe cetitori să nu ne ia aceasta în nume de rău. Greșeli, și greșeli mari, se găsesc și în Kant, iar gînditorul care să nu greșească nici nu s'a născut pînă acum; credem dar că nici unul din cetitorii acestei reviste nu va cădea în curioasa contradicere a publicului liberal francez dela 1830, care, partizan în politică al celui mai larg democratism, era însuflețit în domeniul artei și al literaturii de cel mai superstițios respect al erarhieii, căci dictonul *non jurare in verba magistri* exprimă una din legile fundamentale, care cirmuesc republica literilor.

Cu obișnuita sa elocință, și în culorile cele mai negre, Taine ne descrie starea nenorocită a popoarelor europene, în timpul și în urma năvălirii barbarilor.

„Inchipuiți-vă o turmă de tauri printre mobilele și tapetele unui palat; după această turmă o alta, așa că rămășițele lăsate de cea dintâi, pier sub copitele celei de a doua; și abia așezată în neorînduiala ei,

1) Asupra căreia Taine revine pe larg în *La sculpture en Grèce*, din vol. II.

fiecare turmă de bestii trebuie să se ridice pentru a izbi cu coarnele o nouă turmă de năvălitori nesăturați. Cînd, în sfîrșit, în secolul al X-lea, cea din urmă turmă și-a găsit culcușul, viața oamenilor nu deveni mai bună. Șefii barbari, deveniți castelani feudali, se băteau între ei, jefuiau pe țărani, dădeau foc recoltelor, despuiau pe negustorii¹⁾, furau și asupriau după poftă pe nenorociții lor servi. Ogoarele rămîneau nelucrate și lipsiau cele de nevoie pentru hrără. Prin veacul al XI-lea, în timp de 70 de ani, se numără 40 de ani de foamete. Un călugăr, Raul Glaber, povestește că se făcuse obiceiul de mincau carne de om; un măcelar a fost ars de viu pentru că afirmat-o în fața prăvăliei. Mai adăugați că în murdăria și mizeria generală, prin călcarea celor mai obișnuite reguli de igienă, ciuma, lepra, molimele, se aclimatizaseră ca pe pămîntul lor. Oamenii ajunseseră la obiceiurile antropofagilor din Noua-Zelandă, la josnica îndobitocire a Caledonienilor și a Papuașilor, *au plus bas fond du cloaque humaine*, fiindcă amintirea trecutului mărea ticăloșia prezentului, și fiindcă cele cîteva capete gînditoare, care cetiau încă vechea limbă, simțeau în mod vag imensitatea căderii și grozava adîncime a prăpastiei, în care se prăbușea de o mie de ani neamul omenesc".

Această stare de lucruri a trebuit să producă în sufletele oamenilor desperare, melancolie, desgust de viață, și să aducă pe mulți.—și nu numai din cei slabi și săraci,— să se retragă în viața monastică; răci „pentru sufletele ceva mai nobile, sau ceva mai fine, pacea și monotonia minăstirii erau de preferat“.

Pe de altă parte, odată cu groaza și descurajarea, apărură exaltarea nervoasă.

„Cînd sînt prea nenorociți, oamenii devin excitabili, ca bolnavii și prizonierii; sensibilitatea lor crește și capătă o delicateță feimenină. Ei visează, plîng, ingenuchiază, vor să-și descarce rafinamentele și entuziasmul imaginației lor prea alitate în scurți, sînt dispuși a iubi. Și, în adevăr, s'a văzut atunci dezvoltându-se, cu o exagerație enormă, o pasiune necunoscută anticității grave și virile, și anume *amorul cavalesc și mistic*. Iubirea liniștită și cuminte, potrivită în căsătorie, a fost pusă mai pre jos decît iubirea extatică și dezordonată, care se întîlnește în afară de căsătorie. S'au cîstins toate finețele acestei patimi, și s'au orînduit într'o chartă de cătră niște tribunale prezidate de doamne. S'a hotărît că „iubirea nu poate dăinui între soți“, „că iubirea nu poate refuza nimic iubirii“. Femeia nu mai era privită ca o ființă asemănătoare bărbatului, ci ca o zeitate....

Se poate lesne pricepe cit de prielnică religiei creștine era atmosfera generală a vremii. Biserica stăpînea sufletele, inspira artele, întrebuița pe artiști,—și arhitectura gotică apărură. Intr'o fină și frumoasă analiză, care însă nu este decît dezvoltarea celor spuse deja de Heine în *Școala romantică germană*, Taine arată cum toate părțile catedralei gotice exprimă în mod desăvîrșit sta-

1) „Détroussaient les marchands“ D. Gherea traduce greșit prin „nimiceau mărfurilor“,—doar nu erau proști să le nimicească....

rea sufltească a timpului. Decorațiunea interioară, așa de complicată și bogată, el o compară cu haina de sărbătoare a unei femei nervoase și exaltate, haină „a cărei poezie delicată și nesănătoasă ne arată sentimentele ciudate, inspirațiunea turburată, avintul violent și neputincios, caracteristice unei epoci de călugări și cavaleri”. „Arhitectura gotică mărturisește marea criză morală, bolnăvicioasă și sublimă, care, în timpul evului mediu, a exaltat și detracat spiritul uman”.

* * *

Deși însuflețit de cea mai adincă evlavie pentru gândirea genială, talentul artistic, imensa erudițiune și caracterul nobil al acestui mare și fecund scriitor, care, în anii așa de lungi parcă ai tinereții petrecute în visuri și discuțiuni, mi-a plutit mereu înaintea ochilor ca imaginea omului ideal și m'a întovărășit oarecum pe calea vieții, — totuși nu mă sflesc a afirma că această întregă a sa concepție despre artă, literatura și starea sufltească a evului mediu, este *fundamentalul* bulgă.

Dorința de a cerceta deaproape literatura medievală, pentru a controla cu atenție raționamentul marelui critic, mi-a fost sugerată odinioară de o greșeală de logică pe care mi s'a părut c'o descopăr în acest raționament. Adică, la dreptul vorbind, nu în Taine m'a isbit greșeala de gândire; ci în Taine, care cu neasămănată artă știe să te conducă prin treceri nesimțite la încheerea ce urmărește, împrăștiind în cale profuziune de flori cu stilul său fin, poetic, lumpy și nuanțat; — în Taine e greu să bagi de seamă că drumul logic e tăiat uneori de șanțuri înguste dar foarte adinci..... În expunerea, amplificată și mult îngroșată, a d-lui Gherea, însă, această greșală devine evidentă. Dar să ne ocupăm de o cam dată de Taine.

După genialul critic și filozof, o „criză morală, în același timp bolnăvicioasă și sublimă, a exaltat în timpul evului mediu spiritul uman” *în general*; prin urmare, această exaltare pare a fi cuprins și sufletele aristocraților stăpinitori. Mai mult decât atât: această exaltare este în deosebi caracteristică sufletelor aristocratice, căci amorul „cavaleresc și mistic” exprimă, după Taine, tot așa de bine starea sufltească a timpului, cași arhitectura gotică; iar acest fel de amor este nota fundamentală a celei mai caracteristice literaturi medievale. — a poemelor din ciclul breton, — care nu s'a adresat niciodată altei clase, decât celei aristocratice; amorul „cavaleresc” este și prin definiție un amor aristocratic; și se știe dealtfel că literatura medievală burgheză, și chiar lirismul medieval burghez, se distinge printr'o notă realistă și satirică: vă puteți gândi la vre-un negustor burtos, hangiu, butnar sau vopsitor de lână, urcându-se pe o scară de mătase, într'un balcon înflorit?...

Care era, însă, pricina exaltării aristocratului feudal? De ce era el abătut, melancolic, desgustat de viață; de ce se retrăgea adesea în pacea și monotonia minăstirii¹⁾, de unde acea delicatetea feminină a simțirii sale, acele capricii, violențe, excese, efuziuni ale inimei; ce-l făcea pe el să viseze, să plîngă, să ingenuncheze, să imagineze acele duioșii nespuse și iubiri nesfîrșite, pe care le exprimă așa de bine „amorul mistic și cavaleresc“?..

Era o pricină, o pricină mare. Un contemporan al său, — prefăcea viața socială într'un infern anticipat“, se războia mereu, prăda pe țărani, ardea recoltele, jefuia pe negustori, chinuia pe nenorociții iobagi.

Și cine era acest contemporan?

Apoi era tot el, delicatul și sensibilul, care visa, plîngea etc.

Ce prăpastie ne apare tăind deacurmezișul raționamentul lui Taine, cînd dăm la o parte florile îmbătătoare ale stilului său...

Contrazicerea apare și mai evidentă, cînd cetim un alt studiu al său, din *Nouveaux essais de critique*, asupra poemei medievale *Renaud de Montauban*.

Această poemă, — povestea lui Renaud de Montauban și a fraților săi, cei patru fii a lui Aymon, persecutați de Carol cel mare, — este, zice Taine, de cel mai mare folos istoricului, căci, arătîndu-ne starea sufletească a omului medieval, ne explică mai bine decît operele cronicarilor întreaga organizare socială a vremii.

Impulsivitatea primitivă, — iată nota dominantă a poemei și a timpului.

Cînd baronul Enguerrand vine din partea lui Carol cel mare să someze pe recalcitrantul ducă Beuve să se prezinte la curtea împărătească, ducele, cuprins de o groaznică furie, poruncește ca solii să fie omorîți, iar el însuși se aruncă asupra lui Enguerrand și îl despică din creștet pînă la falcă.

Cînd Lothar, fiul lui Carol cel mare, sfătuit de părintele său să fie prevăzător, se află în fața ducelui Beuve, cu patru sute de oameni contra două mii, departe de a se stăpîni, se înfurie dela primele cuvinte și-l amenință pe răsvrătit: „De nu vei să slujești pe împărat, vei fi spinzurat de un copac, și femeia ta va fi batjocorită“; îndată lupta se încinge, și mesele și pereții sînt stropiți de sîngele și creerii imprăștiati. Numai după ce cadavrele se fac gramadă, ducele se oprește, cruțat pe cei rămași în viață și trimite împăratului corpul lui Lothar.

Cînd Renaud de Montauban, abia făcut cavaler de Carol cel mare, se ceartă dela neînțelegere la șah, cu Bertolais, nepotul împăratului, acestal lovește în față cu atîta putere, că-l umple de sînge; Renaud e gata să-l omoare, dar, prin o extremă sfortare, se ducă să se arunce la picioarele împăratului,

1). „Nu numai cei slabi, cei săraci și femeile se calogăreau, ci chiar și seniorii suverani, pînă și regii“. Taine, ibidem.

cerind satisfacție ; împăratul însă, departe de a-i face dreptate, se minie și-l dojenește și, cind Renaud ajunge să-i impute cu aprindereuciderea unchiului său, Beuve, împăratul ridică mînușă, îl isbește așa de bine, că-l culcă la pămînt ; iar Renaud, zărind pe Bertolais, apucă o tablă de șah, și dintr'o lovitură îi sboară creerii.

Și... așa mai departe.

Astfel era viața în evul mediu ; cine-va ucidea sau era ucis fără a se gîndi ; ideea lucrului folositor sau drept avea puțină putere asupra omului ; în fiecare moment izbucnirea instinctelor sălbatice primejduiău pacea socială ; și chiar trupurile voiniceale călugărilor trebuiau înfrinate prin posturi și biciuiri, prin luare de singe și băuturi liniștitoare : cind seva animală e așa de puternică, omul samănă cu un armăsar sălbatic.. „Pentru a întemeia siguranța modernă, n'a fost destul a prefăce așezămintele, ci a fost mai ales de nevoie a micșura patimile, a înmulți ideile, a întemeia chibzuirea premergătoare, a așeza gîndirile omenești în despărțiri deosebite și sub precepte recunoscute, în scurt, a reface interiorul capului omenesc, și, pentru a spune totul, a se schimba starea mușchilor și starea nervilor“....

...Ei bine, dacă așa era omul veacului de mijloc și aristocratul „senior sau vasal“, în deosebi, cum acest armăsar sălbatic, cum acest barbar singeros care, chiar cind e fiul împăratului, nu se sfiște să amenințe pe un senior cu siluirea femeii sale, a putut imagina amorul cavaleresc, mistic și estatic, a putut deveni melancolic, abătut, desgustat de viață, excitabil ca un bolnav și simțitor ca o femeie, duios, visător, setos de dragoste și incapabil de acțiune virilă ?... De sigur, vinul dulce și spumos al elocinții și parfumul îmbătător al florilor de stil trebuie să fie în adevăr primejdioase, dacă ele au putut întuneca chiar mintea unui Taine !

Să mai notăm că Taine nu face deosebire de secol,—căci el zice : „în secolul al zecelea, cind poporul oamenilor liberi iea armele și trăește sub arme, evul mediu începe, iar în secolul al cincisprezecelea, cind depune armele și le dă pe mina mercenarilor sau a armatelor permanente, evul mediu încetează“ ; apoi el, Taine, nu face deosebire nici de clasă, căci trăsătura distinctivă a „omului liber“ în evul mediu este, după el, de a fi soldat : „soldat prinloviturile de pumu și prin faptele mari, prin asprimă necioplită și prin devotamentul sincer, soldat cu trupul și soldat cu inima“.—Omul neliber a fost în evul mediu numai iobagul, dar iobagul n'are parte nici în catedrala gotică, nici în poezia trubadurilor, și, de altfel, cum ne arată poezia populară, el a fost în totdeauna senin și vesel, sănătos și resignat.

Între omul medieval, descris de Taine în *Philosophie de l'art* și cel pe care tot el ni-l zăgrăvește în *Nouveaux essais de*

critique, contrastul este, chiar din punctul de vedere fiziologic, desăvirșit. Ici, predominarea singelui asupra nervilor: călugărul armăsar, aristocratul siluitor de femei și despicător de capete; colo, predominarea nervilor asupra singelui: „sufletul de femeie nervoasă și supraexcitată, poezia delicată dar nesănătoasă, sentimentele ciudate, inspirațiunea turburată, aspirațiunea violentă și neputincioasă, caracteristice unei epoci de „călugări și cavaleri”. ... Apoi cind Taine face astfel de greșeli, ne mai putem noi mira de D. Gherea?...

* * *

D. Gherea repetă greșeala lui Taine și, firește, o mai accentuează. Și iată cum:

Eminescu e un poet romantic. Lucrarea comparativă, care să ne arăte în ce mod minunat a știut acest genial scriitor să se impregneze de atmosfera școlii romantice germane și să transplanteze în literatura românească concepțiunile romantismului german și francez, rămâne încă de făcut; dar că opera lui Eminescu este caracteristic romantică, toată lumea admite astăzi aceasta.

Romantic fiind, și desgustat de vremea noastră prozaică și materialistă, — în care, după vorba d-lui Gherea, „iubirea e marfă, familia gheșeft, iar cinstea, morala și idealurile mărețe n'au nici un rost”; în care „toate sînt fleacuri, numai banul sa trăiască”; „banul ideal, banul religie, banul zeu, și pîntecosul burtă verde, proorocul său”, — se întoarce cu mintea, ca toți scriitorii romantici, către veacul de mijloc, în care „spiritul e ridicat deasupra materiei,” și în care, tot după vorba d-lui Gherea, trubadurii cîntă pe cavalerul ce se luptă întreaga lui viață pentru gloria iubitei sale, arată minuni de curaj și de virtute, și mereu gîndește, suspină, plînge după iubita-i.”

Se poate oare mai frîsc?...

Și totuși dl. Gherea îi găsește pricină lui Eminescu, și, ca să ne desguste de timpurile medievale, ne explică mirajul prin care s'a format „legenda despre poeticul și cavalerescul veac de mijloc”. „Feudalii bețivi, mojicoși, dobitociți, stricați și cruzi, oameni care au umplut toată acea vreme de singele și lacrimile celor apăsați, se arată — de către romanticii moderni — ca niște „ingeri curagioși și blînzi, care oftează numai la ferestrele iubitelor, se primblă cu dinsele pe lac, la lumina lunii!”...

Ori, dl. Gherea, cînd a vrut să ne arăte cit de extrem spiritualistă este literatura medievală, ne-a citat — cam vag — poezia trubadurilor. Dar acești trubaduri, — care se numeau astfel în Provence, iar în Franța de nord *trouveri* și în Germania *Minnesingeri*, și dintre care cei mai cunoscuți sînt: Chrestien de Troyes, Marie de France, Wolfram von Eschenbach, Gottfried von Strassburg, Hartmann von Aue, Valter von der Vogelweide, — au scris poemele-

și cîntecele lor numai și numai pentru curți și aristocrație. Că în privința asta nu încapă nici o îndoială, și că nu se poate subtiliza nimic, o spune oricare manual de istorie a literaturii germane sau franceze.

Așa fiind, următoarea crudă și nemiloasă dilemă se pune:

Ori poezia trubadurilor este extrem de spiritualistă, adică înalță spiritul și înjosește materia,—și atunci nobilii, pentru care această poezie a fost creată, n'au putut fi „niște capete posomorite, jumătate cavaleri și jumătate tilhari de vite”,—iar Eminescu a avut tot dreptul să cînte veacul de mijloc cu ale lui serenade sub balcoane înflorite, în opunere cu iubirea prozaică interesată și convențională de azi.

Ori feudații au fost în adevăr „bețivi, mojicoși, dobitociți, stricați și cruzi”,—atunci poezia trubadurilor n'a putut fi extrem de spiritualistă,—și teoria romantismului cade, și cu ea întreg studiul d-lui Gherea.

D. Gherea mai cade și în alte contradicții, din pricină că iar alterează expunerea lui Taine, întocmai cași în chestia artei antice.

„Cînd oamenii sînt prea nenorociți, zice Taine, sensibilitatea lor capătă o delicatetea feminină. Inima lor are tot felul de capricii, violențe, descurajări, excese și efuziuni... în scurt, sînt predispuși a rubi”. De aici divinizarea amorului și a femeii.—*L'amour courtois, Frauentienst*,—nota fundamentală a celei mai caracteristice literaturi medievale, a literaturii *Trouverilor* și a *Minnesingerilor*.

Această explicație i s-a părut d-lui Gherea prea psihologică și prea puțin „materialistă”, și de aceea d-sa a găsit alta, mai... economico-socială.

„Dacă sărăcia, jaful și alte nenorociri de tot felul, împedecă pe om să ducă o viață casnică liniștită, cu nevasta și copiii săi, atunci omul se deprinde din ce în ce mai mult cu necăsătoria; mai mult, încetul cu încetul femeia ajunge pentru dînsul ceva necurat, traiul împreună cu o soție e disprețuit... Cînd cei mai mari iau din gura omului cea din urmă bucățică de piine, dacă omul e silit să trăiască gol și lîhnit de foame, el începe să idealizeze această stare de lucruri; toate mulțumirile trupești le privește ca necurate, pline de păcate, iar adevăratul ideal e sărăcia, traiul în vizuini, hrana cu rădăcini; dacă niște păcătoase împrejurări sociale împedecă pe om să viețuiască împreună cu semenii săi, atunci, pe nesimțite și din ce în ce mai mult, idealul omului e pustnicia...” „Așa dar e de înțeles cum trebuia să fie în general arta acestei vremi. Artă oglindește într'un fel ori în altul viața unei epoci. Caracteristica vieții spirituale din vîrsta de mijloc a fost idealizarea, și o idealizare exagerată a spiritului în dușmănie cu materia, și, dacă tot așa va fi și în artă, aceeași va fi trăsătura ei caracteristică. Dacă arta din vea-

cul de mijloc va căuta iubirea, acea iubire nu va fi sănătoasă, normală, ci o dragoste platonice, nefirească. Un cavaler care se luptă întreaga lui viață pentru gloria iubitei sale, un cavaler care arată minuni de curaj și de virtute și care mereu gândește, suspină, plînge după iubita-i, — iată pe cine vor cînta trubadurii."

Intre tendința de a îndumnezei femeia și a îndreptăți adulterul, de care ne vorbește Taine, sau chiar pornirea de a „suspiua și lupta o viață întreagă pentru gloria iubitei“, cum spune D. Gherea, și între nebunia de a *considera femeia ca ceva necurat*, contrastul e desăvîrșit!...

Cum se contrazice D. Gherea pe sine, și mai ales cum contrazice realitatea!

Nici la curtea lui Henric al II-lea al Angliei, căruia Marie de France i-a dedicat poemele ei bretone; nici la curtea contesei Marie de Champagne, pentru care a scris Chrestien de Troyes; nici la curtea lui Frederic I Barba roșie și a urmașilor săi, unde au cîntat Hartmann von Aue și Walter von der Vogelweide; și nici la curtea prințului Hermann de Thuringea, al cărui renumit castel, Wartburg, cu a sa intrăcere de cîntăreți dela 1207, a rămas ca focarul legendar al literaturii *Minesăngerilor*, — nu știu să fi fost cine-va împedecat de a trăi cu nevasta și copiii săi, nici să fi rămas cine-va gol și lîhnit de foame; din contra, se benchetua strășnic, iar trubadurii erau puși să cînte „de inimă albastră“, cu oftături foarte spiritualiste, cum s'ar zice... Cum spune Wolfram vom Eschenbach:

Cine suferă de urechi sau e bolnav de cap
Să evite curtea Thuringiei, dacă mă crede;
De-ar veni acolo, s'ar zăpăci de tot;
Un alai intră, altul iese, ziua cași noaptea;
E o minune că-i mai aude cine-va.
Prințul are o inimă așa de bună
Că-și cheltuește avutul cu eroi mindri;
De-ar fi o mie de galbeni o cană de vin bun
Și tot cupa unui cavaler n'ar sta acolo deșartă niciodată.

Trubadurii „să fi considerat femeia ca ceva necurat și traiul împreună c'o soție ca demn de despreț“? .. ei „să fi privit mulțumirile trupești ca pline de păcate, iar sărăcia, pustnicia, traiul în vizuini și hrana cu rădăcini, ca adevăratul ideal?“.

Dar cînd se petrecură acestea: „la o mie patru sute“? Și care dintre trubadurii germani sau francezi? Wolfram von Eschenbach, care în poeziile sale amintește cu atîta dragoste de fericirea vieții sale casnice, de fîca sa, de copiii care încep să umble, ceia ce firește nu-l împedică să-și dedice poemele unei doamne-

nobile, pe care o adoră, după obiceiurile consfințite ale galanteriei aristocratice?...

Gottfried von Strassburg, poetul favorit al curților și al aristocrației, care *cintă în culori aprinse iubirea adulteră, nepăsătoare de D-zeu și de oameni*", și pe care Heine îl consideră ca cel mai talentat poet al Germaniei medievale?

Walter von der Vogelweide, cîntărețul iubirei vesele, marele patriot, care muștra pe papă de a fi anatematizat pe împărat:

D-tră inși-vă l-ați binecuvîntat
Ca să l numim domn și să îngenunchem în fața lui....
D tră in-i-vă îl afurisiți.
O dată desigur ați mințit:
Stau rau două limbi în aceeași gură...

Marie de France, cîntăreața iubirilor pătimașe, adinci ome-nești, din legendele bretone? Ori vicleanul, ușuratecul, sensualul și, fără de voe, realistul Chrestien de Troyes?...

Nici unul dintre aceștia n'a fost vre-un *leşinat* sau vre un lunatic, cum ni-l descrie d. Gherea; toți au fost oameni sănătoși, cu dragoste de viață, toți sau alipit de curți vesele și sgomo-toase, — iar rădăcini prin vizuini n'ar fi mîncat nici de frică.

O indoială plutește de mult în mîntea cetitorului: „logica i înșelătoare, iar citații faci cum vrei; ar trebui să cercetăm lucrurile de aproape, în *realitatea* lor, căci feudalii au rostit în adevăr foarte brutali, iar unele subiecte medievale, cum este „legenda Sfintului Graal“, au fost în adevăr mistice în gradul cel mai înalt. Iată ce vom face în articolul următor.

H. Sanielevici.

Copil sărman.

Lanuri n'am ; - dar griul crește
Pe la alții din bielsug.
Și cînd griul se plivește,
Doar cu ochii mai dezmierd
Roiul cel de plivitoare.
Dar la secere n'am Irică ;
Dintre fetele ce fug
Eu o prind pe cea mai mică,
Una mindră ca o floare -
Și prin griu mă pierd.

N'am nici cai... Cînd ne împresoară
Intunericul de tot,
Printre cai de pe-afară
Merg cu pasul ușurel -
Și cînd am bagat de seamă
Care-i mai cu foc să zboare.
Binișor mă plec de-i scot
Piedica dela picioare,
Mina i-o infig în coamă
Și m'arunc pe el.

N'am nevastă... Nu-i nimică!
Eu cunosc de mai demult
Una mindră, mitlică,
Măritată în alt sat -
Și pe zmeul ce-am găsit,
Mă răpăd la ea pe-un ceas
Inima să i-o ascult -
Și în zori mă 'ntorc la pas :
Eu cu suflet răcorit,
Cîndu 'ntraripat.

A. Stavri.

In tren

Cînd am ajuns la gară, la ora nouă și zece minute dimineață, eram sigur că mai am încă un sfert de ceas pînă la plecarea expresului. De aceea am fost mai mult decît mîerlat, cînd trezgerul îmi spuse :

— Ați scăpat trenul.

— Cum se poate? Nu pleacă la nouă și douăzeci și cinci?

— Nu. S'a schimbat. Chiar acuma trebuie să fi plecat.

Am fugit repede și chiar în momentul cînd trenul se punea în mișcare, m'am suit gîlînd.

În slirșit!... Bun lucru „permanentul” gîndesc eu.

Îmi căutai un loc, dar fiecare compartiment era ocupat de cele șase persoane reglementare. În cupeul de dame, numai două doamne. Ce să fac? Un moment am stat la indoială, apoi intraiu și-mi cerui voie, care mi-a fost numai decît acordată.

„Fiecare neplăcere are și partea ei plăcută” mi-am zis eu în mine și m'am așezat într'un ungher. Doamnele, amîndouă tinere și elegante, își urmară conversația, intreruptă un moment prin venirea mea.

— Am stat aproape două săptămîni, urmă una... în Roman nu găsești nimic... ș'apoi e și mai scump...

— A, da!... La Huși tot așa-i... răspunse cealaltă.

— Și mîdele estea--continuă prima--is un scandal... un adevărat scandal.

— Ai dreptate... mai ales în București.

Și doamnele amîndouă făcură niște gesturi pline de dispreț, inadecuate cu totul sentimentului.

— Rochiele... ca rochiile—zise doamna din Huși—dar plăzierile sînt curată bătaie de joc... cit niște roți.

— N'ași pune 'n cap o asemenea comedie, pentru nimic în lume... zise doamna din Roman.

— Nici eu... nuu... spuse cea din Huși.

— Le vezi pe unele cu feldefel de zorzoane, reluă doamna din Roman. Mă uitam la una pe Calea Victoriei... cu trese... cu aplicații... cu decupiure...

— Dar sint și lucruri frumoase... vai! ma chère!... Am văzut o rochie la Madame Paul... o frumuseță... o adevărată capo-d'operă...

— Cum era?

— Magnifică! Forma princesse... din crêpe de Chine... genre frou-frou... da știi cu Richelieu și Chantilly... grand décolleté... aici... avea niște desene à la grecque... și jos bordată c'o furiură de hermină.

Și doamna din Huși făcu un gest forte amplu, consacrat special „furierei de hermină“.

— Cum erau mincile?

— Rabattues.

Doamna din Roman căzu în extaz. Apoi după ce-și veni în fire:

— Vai! scumpe sint pălăriile. La Olympia mi-a cerut pe una două sute de lei... scandalos!... Eu nu știu cum pot svîrli unele așa banii...

— La Pantazi n'ai fost?

— Am fost și la Pantazi și la Bubenek și la Ella...

— Beșlegeanu aduce modele frumoase...

— N'am găsit.

— Da Germaine Laurence? De aici cumpără și princesa.

— Da?

— Da.

— Am fost și la Peski... pentru broderii...

— La Peski?

— Da, la Peschi.

Trenul mergea cu mare iuteală. Un moment zării halta Periş, al cărui șef eșise pe peron, ca să facă onorurile cuvenite trenului, care fără să-i dea nici o atenție, alerga nebunește spre Ploești.

— Ia să-ți văd pălăria, zise doamna din Huși tovarăsei sale.

Doamna din Roman se înălță și dete jos din rețea o grandioasă cutie, din care eși la iveală o formidabilă pălărie.

— A!... foarte frumoasă!... splendidă!... exclamă doamna din Huși.

Doamna din Roman își făcu din mină un fel de manechin, pe care așezînd pălăria și îndepărtînd-o până la distanța viziunii distincte, afirmă: „Nu e mare“.

— De loc... sint și mai mari.

— Caboșoanele nu-mi prea plac, reluă doamna din Roman.

— De ce? sint foarte drăguțe, spuse ceialaltă.

— Era una admirabilă... cu două pene d'autruche și cu o pleureuză... aici... într-o parte... dar nu mă aranja așa bine...

— De unde ai luat-o?

— Dela Olympia,

— Și cît ai dat?

— Cît face?

— Două sute?

— Ași!... se indignă doamna din Roman... mai puțin.

— O sută cincizeci?

Doamna făcu un semn negativ, apoi completă: „o sută optzeci“.

— Nu e scumpă de loc... spuse doamna din Huși.

— Ia s'o văd și pe-a d-tale.

Doamna din Huși se ridică și ea și scobori o cutie identică, din care scoase o pălărie analoagă.

— Ei, a d-tale e șic!... zise cu un regret plin de duioșie doamna din Roman.

— Nu ți se pare prea încărcată?

— De loc—răspunse doamna din Roman.

Din colțul unde stăteam îmi aruncau și eu ochii spre pălăria doamnei din Huși, pe suprafața căreia tustrele regnurile erau reprezentate cu imbielșugare.

— Ași fi preferat una mai mică—zise doamna din Huși—dar n'am găsit:

— De unde ai luat-o?

— Dela Beșlegeanu.

— Cât ai dat?

— Două sute. N'a vrut să-mi lese nici un ban mai puțin.

Și doamna din Huși, îndepărtând pălăria, pentru a stabili o justă perspectivă, zise: „Numai îmi inchipui ce are să zică bărbatul meu“.

— Apoi, pe dinșii, ori ce-ai face, nu-i mai împaci, zise doamna din Roman.

Eu tușii.

Urmă o mică pauză, în care vreme pălăria doamnei din Huși fu așezată în cutia ei respectivă, cu toată atenția cuvenită unui asemenea obiect. Trenul mergea printre două lanuri verzi de toamnă.

— Frumos griu... zise Doamna din Roman, trecind la altă ordine de idei... Ptiu! să nu fie de deochi!...

— Agricultați singuri moșia? întrebă doamna din Huși.

— Nu, am dat-o în arendă... mare bătaie de cap. Dar D-voastră?

— Și noi avem s'o arendăm... scăpi de grijă...

— Poate a da D-zeu și s'a face anul acesta recoltă mai bună, zise doamna din Roman. Ar fi bine și pentru țărani...

— De dinșii! ca de dinșii... au ce le trebuie. Dacă nu se face, de noi e mai greu, zise doamna din Huși.

Trecuserăm dincolo de Crivina. Niște băeți la marginea drumului, făcură oarecare schime cu minile și cu trupul, altă la adresa trenului, cit mai ales la acea a călătorilor.

— Ce obraznici... zise doamna din Roman.

— Impertinenți!... exclamă cealaltă.

A propos—zise cea dintâiu—știi că are să se poarte iar movul?

— Serios?

— Foarte serios.

Și doamna din Huși fu afectată profund de această știre senzațională.

Urmă o mică tăcere, care fu intreruptă de cătră doamna din Roman.

— E frumos la Huși?

— A!... foarte frumos!

— Curios... făcu doamna din Roman—nu-mi inchipuiam....

— De ce? Avem Washington...

— Da?

— Da.

— N'am fost niciodată la Huși.

— Nici eu la Roman.... dar sigur că Hușul e mai frumos.

— Armată aveți?

— Avem... Cum nu?

Și doamna din Huși, la acest articol, căzu o clipă pe gânduri, apoi își șterse de pe buze un zimbet cu batista.

Dincolo de Brazi, un cine se luă la intrecere un moment cu trenul, alergind și el c'o viteză, demnă de o cauză mai bună.

— Săracul!... exclamă doamna din Huși, are să-și facă rău.

Eu scosei din buzunarul paltonului alt ziar.

— Bărbatul D-tale face politică? întrebă doamna din Roman pe tovarășa ei de călătorie.

— Da... sigur!... face.

— Cu cine?

— Cu Tache Ionescu. Dar al D-tale?

— Cu Carp.

— Degeaba, zise doamna din Huși... după liberali vine Tache Ionescu.

Eu băgăiu nasul în jurnal.

— Ași l reluă doamna cealaltă... crezi că regele va chiema vreodată pe Tache Ionescu?

— Desigur, respunse tachista... a și spus-o regele.

— Vra să zică, crezi că între Carp și Tache Ionescu, regele va preferi pe Tache Ionescu?

— Sunt sigură... Vai, ma chère! frumos e Tache Ionescu! L-am văzut... a fost la noi la Huși.... incheie ca c'o mindrie legitimă.

— Da?

— Da, a fost.... a vorbit.... L'ai văzut vr'o dată pe Tache Ionescu?

— Nu, dar îl cunosc din caricaturi, zise malițios carpista.

Urmă iar o mică pauză, după care doamna din Roman zise:

— Mi se pare că are să ningă.

— Foarte bine ar fi... anul trecut măi nici nu m'am plimbat cu sania... zise doamna din Huși.

— Ai observat, reluă doamna din Roman, ce tocuri mari se poartă acum?

— Aşa, mă rog... am văzut la unele aproape de douăzeci de centimetri.

— Nu-s nici sănătoase.

— De sigur.

— Porți tocuri joase? Intrebă doamna din Roman.

— Potrivite.

— Și doamna din Huși își ridică rochia și-și arată călcăiele. Eu trăseiu cu coada ochiului. Văzui un toc de vr'o cincisprezece centimetri, și prin analogie imi făcui o idee și de celălalt.

Ne apropiam de Ploești. Doamna din Roman zise:

— De m'ași vedea mai degrabă acasă. Numai imi inchipui ce are să-mi zică bărbatul meu, c'am stat atita în București.

— Curioși is bărbații, inchee doamna din Huși, clătintnd din cap.

— A! al meu... mai ales, zise ceialaltă.

O nouă tăcere. Doamna din Roman scoase o cutioară și o întinse tovarăsei sale de drum.

— Violete?

— Da. Totdeauna iau dela Riegler. (Vă rog, Domnule, nu polțiți?)

— A!... Madame!... zisei eu surprins... vă rog... nu vă deranjați...

— Mă rog... mă rog... luați...

Luai o violetă și o băgaiu în gură.

— Numai una?

— De ce vă supărați?... mulțamesc.

Mai luai o bomboană, apoi nestiind ce să fac, imi reluai iar jurnalul.

Doamna din Huși, scoase din rețicul un pachet cu ciocolată și întinzindu-l vecinei: „Ia un baton“... apoi mie: „Vă rog, Domnule“.

— A!... madame!... mulțamesc...

— Mă rog... mă rog...

Mestecaram trustei ciocolata. Eu mă gindeam: „Ce păcat că nu pot oferi și eu ceva dulce acestor doamne“. Și regretaiu sincer că n'am luat niscaiva cofeturi din București.

— Ploești! zise conductorul.

M'am scoborit un moment. Cînd m'am suit din nou am găsit pe lingă doamnele mele și altă lume străină. Am părăsit vagonul acesta cu regret, retrăgîndu-mă în unul alăturat.

D. D. Pătrășcanu.

Cronica Pedagogică.

Menirea progresivă a școlii.

Menirea școlii, scopul învățămîntului, în general, și al instrucțiunii publice de toate gradele, în special, este, fără discuție, ca să prepare generațiunile tinere în vederea împrejurărilor și a condițiunilor sociale prezente, dar mai ales, în vederea condițiunilor sociale eventuale.

Instituția școlii trebuie să formeze astfel tinerimea, ca spiritul și caracterul acesteia să fie adaptate cît se poate mai adecvat la condițiunile actuale de existență și cît mai ușor adaptabilă la eventualele schimbări, pe care societatea este posibil sau probabil să le încerce într'un viitor neîndepărtat.

Asupra acestei meniri a școlii toți pedagogii sînt de acord; acest adevăr are pentru educatori valoarea unei axiome. Inutil, deci, să mai insistăm aici asupra justificării acestei axiome.

Ceia ce este, însă, util de făcut, ceea ce ne-am propus să examinăm în aceste pagini, este să vedem dacă învățămîntul nostru public, cu mijloacele de care dispune și cu extenziunea ce a putut lua, este în măsură să îndeplinească această menire. Școlile noastre sînt ele îndestulătoare și, mai cu samă, sînt ele astfel întocmite, încît tinerimea care-și formează conștiința și caracterul pe băncile lor să iasă preparată ca să facă față nevoilor sociale de tot felul, condițiunilor actuale și eventuale de existență?... Și, în această privință, dată fiind evoluția repede, schimbările de tot momentul pe care le încearcă societățile civilizate, *eventualitatea* trebuie accentuată mult mai mult decît *actualitatea*.

Într'o societate progresivă, ca a noastră, ceea ce este în prezent este deja depășit, și, în parte, inexistent, fiindcă ceea ce este acum pierde, în bună parte, dreptul de a mai fi mîine, prin chiar aceea că a fost astăzi. Prezentul tinerimii școlare nu este același cu al nostru, cu cel de azi; prezentul ei este eventualitatea de mîine sau poimîine, și ea trebuie preparată exclusiv în vederea acestei eventualități. Trebuie să vedem, deci, dacă școala prepară azi tinerile generații în vederea prezen-

tului ei, care va fi miine. Trebuie cercetat, prin urmare, dacă educătorii noștri au și ei tactica elementară a vânătorilor experimentați, care ochesc cu două degete mai sus de ținta pe care trebuie s'o atingă, și a-cesta, pentruca s'o poată atinge mai cu siguranță.

În acest scop este nevoie să ne dăm seama, mai întâi, despre necesitățile și condițiunile societății noastre; trebuie prevăzută sau întrevăzută eventualitatea de miine, schimbările pe care trebuie să le încercăm formele noastre politice, economice și sociale.

Ori, pentruca să prevezi transformările sociale și politice, care se impun pe fiecare zi tot mai imperioase societății românești, nu trebuie să fie cineva un mare profet. Evenimentele și sbuciumările poporului nostru din timpii din urmă, semnele vremii, evoluția politică a popoarelor vecine, spiritul democratic triumfător peste tot locul,—toate acestea sînt indicii sigure că, în curînd, temelile vieții noastre sociale, politice și economice trebuiesc reînnoite, lărgite și edificate pe baze mai echitabile decît cele de azi.

Astfel, întrucît putem desluși înțelesul acestor indicațiuni, din punct de vedere economic și social, este cert că actuala repartizare a proprietății imobiliare se va schimba mult. Legiuirile nouă au și creat aparatul, cu ajutorul căruia proprietatea fonciară rurală se va distribui mai echitabil și mai folositor pentru societate, decît este astăzi. Din punct de vedere politic, nu se mai poate concepe o lungă dăinuire a stării actuale. Toți oamenii noștri politici, fără deosebire de culoare, par a fi convinși că trebuie o premenire a vieții noastre politice. Întinderea dreptului de vot, egalizarea electorală a diferitelor categorii inegalizate prin legile actuale, lărgirea sinceră a autonomiei politice, pe care n'o cunosc decît fictiv milioanele populațiunii noastre rurale,—sînt reforme care trebuiesc neîntîrziat înlăptuite. Cu cît aceste reforme vor veni mai curînd, cu atît vor fi mai bine venite. Păcatele și mizeria, care apasă peste cea mai mare parte din populația țării, nu vor putea fi spălate decît prin premenirea societății cu aceste reforme. Atmosfera politică, greoaie, vîțiată, insuportabilă, nu se poate purifica decît prin democratizarea statului. Un întreg complex de reforme se impune, numaidecît ca să aducă buna stare în straturile cele mai de jos și să creeze conștiințe luminate și caractere demne în populația săracă dela sate.

Negreșit, însă, că aceste reforme, oarecum exterioare conștiințelor și caracterelor, și democratizarea sinceră a societății noastre prin transformări democratice aduse instituțiilor de astăzi, ar risca să rămîie fără efectul lor dorit, în cazul cînd, pe alte căi, nu se va lucra asupra sufletelor, în interiorul conștiințelor. Școala, deci, educația în general, este complimentul indispensabil oricărei reforme și, cu deosebire, ea este esențială pentru reformele democratice.

În această privință există, dealtfel, o discuție vie în știința socială. După unii, reformele trebuiesc realizate mai întâi în conștiințe și apoi,

exteriorizate în fapt, în instituțiile sociale. După alții, reformele se pot înfăptui în afară, în organizația societății, fără nici-o altă preocupare. Ca de obicei, ambele teze conțin adevăruri parțiale, exagerate însă, încât omul practic trebuie să adopte calea mijlocie. Cei ce cred că o stare de lucruri se poate îmbunătăți numai printr'o intervenire asupra conștiințelor, printr'o schimbare a lor, au o idee cu totul greșită despre geneza fenomenelor sociale și a stărilor de conștiință. Acestea variază întotdeauna în funcțiune față de condițiunile și de situațiunile externe, care le determină, și nu poți lucra asupra lor decît indirect, schimbînd aceste situațiuni. Nu s'a descoperit și nu se va descoperi niciodată talismanul cu care să poți transforma direct conștiințele printr'o directă intervenire superficială asupra lor și în disprețul împrejurărilor de fapt, în care ele se manifestă. Conștiința nu este ca un cadran, pe care să poți deplasa cu degetul, după voe, acul ei luminos, cî trebuie pus în mișcare un întreg complex de mecanisme ca să obții o schimbare. Acei care cred că transformarea unei stări de lucruri în societate se poate obține printr'o simplă schimbare a organizației sociale, a instituțiilor, fără nici-o preocupare serioasă de starea actuală a spiritelor, se înșală și aceea în parte. Mai bine zis, ei nu sînt se înșală cît, mai mult, riscă să decreteze niște reforme, care au să rămîie simple forme, fără efect și fără viață. Aceasta pentrucă, numai prin schimbări externe, influența asupra sufletelor este indirectă. Și, apoi, să ajungi să reformezi conștiințele numai prin reformarea instituțiilor, aceasta cere prea mult timp, riscînd chiar să aștepti nedefinit.

De aceia orice reformă socială serioasă trebuie să procedeze pe amîndouă căile. Schimbarea instituțiilor prin reforme trebuie să meargă paralel cu schimbarea conștiințelor prin instrucție și educație. Numai prin educație se pot pregăti conștiințele ca să priceapă și să simtă necesitatea reformelor realizate; ea singură poate să-ți garanteze că schimbările sociale, pe care le-ai decretat, nu vor rămîiea literă moartă și nu vor fi fără efect.

De acest adevăr s'au convins pînă și socialiștii, a căror școală, tocmai, a susținut că omul se poate transforma numai prin schimbarea instituțiilor sociale. Astăzi opera socialiștilor luminați din toată lumea este, pe lîngă sforțările lor reformătoare, o operă de educație, de formare a conștiințelor și de ameliorare a caracterelor. Astiel, practica socialiștilor a rectificat teoria excluzivistă, pe care o susțineau, și a terminat discuția de mai sus, pe care trebuia, poate, s'o rezumăm și aici pentru o mai bună înțelegere a problemei, pe care o urmăresc.

În lumina adevărului, care se desprinde din această discuție, ne apare foarte lămurită menirea școalei, scopul ce trebuie să-și propuie învățămîntul nostru public.

Schimbările sociale și economice, care, după cum am văzut, se impun societății noastre, pentrucă ele să fie sigure și adînci, cer ca

școala, educația tinerimii, să fie întocmită exclusiv în vederea acestor schimbări. Școala trebuie să fie în așa fel dirijată, încît să prepare generațiile tinere pentru înțelegerea și aplicarea acestor reforme. Dat fiind că ea se ocupă cu tinerimea, cu viitorul, educația publică trebuie să fie, în esența ei, progresivă.

Este ea astăzi, așa cum trebuie să fie? Învățămîntul nostru public este el destul de progresiv? Educația noastră națională se face ea, astăzi, în vederea schimbărilor sociale, pe care ni le rezervă viitorul cel mai apropiat?

Iată, în scurte cuvinte, ceia ce trebuie examinat.

Din punctul de vedere al reformelor economice, dacă considerăm învățămîntul nostru public, îl găsim prea rudimentar și cu totul neîndesulător. Este adevărat că există o prea serioasă tendință de a da învățămîntului profesional, și cu deosebire celui agricol, o extensiune mai largă. Se creiază mereu școli elementare nouă de agricultură și de meserii. Din nefericire, mijloacele ce se acordă acestor școale sînt așa de neînsemnate, încît nu pot aduce aproape nici-un rezultat simțitor. Aceasta dovedește că există o energică bunăvoință la departamentul școalelor, dar că această voință nu dispune de mijloacele cele mai elementare pentru a să înjghebeze învățămîntul agricol și profesional. Și, atunci, s'a făcut apel tot la învățătorul sătesc, cărui i s'a pus în spinare și misiunea de a învăța pe copiii sătenilor meserii și agricultură. Unele începuturi de meserii s'au predat sporadic în școlile rurale, însă fără consecințe. Aceste începuturi n'au putut crea nici-un meseriaș serios; ele au devenit un fel de sport și pentru dascăl și pentru școlari.

Ca învățămînt agricol, s'a înființat, aproape pe lângă toate școalele rurale, grădini școlare. Ideia este admirabilă, dar este de prevăzut că ea va fi insuficientă.

Învățătorul sătesc are astăzi un rol prea complicat de îndeplinit. El este un fel de *bonne à tout faire* a satelor. Trebuie să recunoaștem că aceste multiple atribuții covîrșesc resursele învățătorilor, care au o personalitate și o energie normală, medie, ca să nu zicem mediocră. A fi, în același timp, și dascăl, și maistru, și pomolog, și zarzavagiu, și casier la banca populară, este, în adevăr, o pretenție excesivă. De aceea credem că învățămîntul agricol, în școala rurală, nu va aduce rezultate așteptate.

Necesitatea înființării unei școale elementare de agricultură și meserii, în fiecare circumscripție de 20—30 comune rurale, nici nu se poate ocoli, nici evita, dar nici înjumătăți.

Dealtmîntrelea, consecința va fi că generațiile viitoare vor fi tot atît de înapoiate și dezarmate pe terenul gospodării casnice și al economiei agricole și industriale, cași cea de azi. Aceiași ignoranță, aceiași lipsă de pricepere și de îndemn, cași astăzi, vor paraliza brațele sătenilor în viitor. Dar, dacă ignoranța, nepriceperea și lipsa de îndemn au

avut până acum rezultate negative, rele, pe viitor însă, grație reformelor economice care tind, după cum și este de dorit, să facă din fiecare țaran proprietarul citorva pogoane de pământ, aceste lipsuri ale educației practice-agricole vor fi, în mod pozitiv, dezastroase.

Astăzi pământul țării muncindu-se de cătră proprietari și arendași, aceștia, sub imboldul ciștigului, muncesc mai mult sau mai puțin sistematic. Țăranii, sub biciul de fer al necesității și al avidității arendașilor, sînt nevoiți să lucreze după cum le este impus. Mine, cînd pământul va trece dela proprietar la țaran prin mijlocirea *Casei Rurale*, țaranul ignorant, superstițios și neindemănatec, nu va ști ce să facă cu pământul ce i s'a dat... Il va munci prost, va vinde rău recolta, și cei mai puțini harnici vor sfîrși prin a pierde pogoanele care li căzuseră în mină.

Și astfel, reformarea distribuției proprietății fonciare rurale care e de o mare utilitate națională, și care poartă în sine caracterul unei echități superioare, această mare și dreaptă reformă poate deveni dezastroasă pentru producția țării, fără a fi îmbunătățit cu nimic soarta nefericivilor săteni,—cîtă vreme populația rurală este și rămîne nepreparată și nepregătită în practica agriculturii.

A face pe țaranul neluminat, îndărătnic și superstițios, proprietar peste pământul țării, a-i încredința, în cea mai mare parte, producțiunea solului,—este cea mai periculoasă încercare. Și cu toate acestea, regimul de azi, modul cum este distribuită, sau mai bine zis, modul cum este azi monopolizată proprietatea rurală în minile unei restrinse și neconștiințioase oligarhii, este un pericol și mai mare. Starea de astăzi, dacă s'ar prelungi, ar fi ruină și dezastru.

Sintem, deci, în fața unei penibile dileme, din care nu se poate eși decît tot în direcția reformei începute deja, dar printr'o largă complectare cu o educație agricolă practică. Din impasul în care ne găsim astăzi, din punct de vedere economic, nu putem eși decît făcînd din fiecare țaran un mic proprietar, însă, cu ajutorul școlii, un proprietar luminat, îndemănatic, harnic, nesuperstițios. Căci țaranul superstițios și îndărătnic, ori de cîte ori îl vei împroprietări, tot de alîtea ori își va vinde pogoanele de pământ.... Instrucția practică, agricolă și profesională, față de noul mod de repartizare a proprietății, inaugurată prin *Casa Rurală*, este, din punct de vedere economic, o chestie de viață sau de moarte.

Și, totuși, în această privință, constatăm că învățămîntul nostru public este de-o revoltătoare insuficiență. Dacă i s'ar da o educație potrivită și stăruitoare, țaranul nostru ar fi capabil să capete cît de curînd, și în această direcție, însușirile necesare; el ar deveni în scurt timp bun gospodar, econom, harnic. Dovadă de aceasta este succesul obținut de mișcarea băncilor populare. În cel mai scurt timp această idee a cucerit satele și le-a transformat, le-a deprîns cu ideea economisirii și cu mînuirea creditului. Este drept că operațiile

acestea sînt mai uşoare, mai simple ca altele. Chiar în ştiinţa economiei politice, chestiunile de finanţe, de credit, de bancă, sînt cele mai sigure şi cele mai avansate.

Dar, dacă pe terenul necesităţilor şi al reformelor economice învăţămîntul public este atît de inferior la noi, este el oare mai satisfăcător, din punctul de vedere al reformelor sociale realizate şi al celor care sînt pe cale de a se realiza?

Spre pildă, în ultimile legiuiri s'au pus bazele unei reforme de ordin social şi moral: restrîngerea uzului băuturilor spirtoase. O serie de dispoziţii penale sînt menite să înfrîneze abuzul de alcool. Aceste dispoziţii pur exterioare sînt ele secundate întru ceva de acţiunea scoalei, a învăţămîntului? Este adevărat că, în această chestiune, şcoala, adică corpul didactic rural, în conferinţele cercurilor culturale, a făcut oarecare eforturi lăudabile. Aceste eforturi însă sînt prea recente şi au fost prea sporadice, încît efectul lor este aproape nul. Şcoala n'a putut, aproape cu nimic, să schimbe năravurile alcoolice ale sătenilor, sau să pregătească spiritele pentru aplicarea noii legi, care restrînge debitul băuturilor spirtoase.

Efectul împuşinării circiumelor, pentru ţărani care nu cunosc pozitiv urmările nefericite ale abuzului de alcool, este că, momentan, a mărit acest abuz. Răbindu-se circiumile, ţărani, pe de o parte, neavînd cu vinde îndată, ca de obicei, juica sau vinul lor, iar pe de altă parte, nemai avînd nici-o speranţă în circiumari, ei au început să consume singuri, între ei, juica sau vinul produs. Şi cu toate pedepsele prescrise de noua lege, ei vînd fără sfială, unii altora, acei care au mai mult celor care au avut mai puţin. Numai după multă trecere de timp şi cu multă anevoinţă noua lege poate da rezultatele dorite, şi aceasta, mai ales, dacă legea externă va fi completată printr'o largă propagandă anti-alcoolică, propagandă, în care şcoala are un rol de frunte.

Tot astfel, cu privire la superstiţiile, la practicile neraţionale, la serbătorile păgîneşti, care sînt o plagă pentru satele noastre, şcoala nu pare a fi făcut nimic spre a-le slîrpi, nici chiar spre a-le combate. Acţiunea scoalei, în această direcţie, este aşa de nulă, încît, departe de a fi putut combate cu succes credinţele greşite în practicile superstiţioase, care trăesc pe marginea cultului creştinesc ortodox, se pot cita cazuri de descăli, şi mai ales de preoţi, care au cedat şi s'au însuşit şi ei aceste credinţe şi aceste practice. Am cunoscut un învăţător, care, în dimineaţa examenului său de definitivat, cetea *Epistolia şi Visul Maicii Domnului*, ca să aibă noroc, la examen, de chestiuni uşoare.

Dar, dacă pe terenul reformelor economice şi sociale, şcoala publică, în limitele ei de astăzi, este atît de insuficientă şi ineficace, este ea cel puţin la nivelul cerinţelor pe terenul reformelor politice? Ştiut este că reformele politice, dacă nu sînt mai de bază decît altele, sînt ca un fel de chee, cu ajutorul căreia putem învîrta mai uşor soluţia proble-

melor economice și sociale. Prin măsurile și reformele politice, pe care le realizezi la un moment dat, poți influența în sensul dorit asupra celorlalte aspecte ale vieții sociale. Aceste măsuri sînt pirghia cu care omul poate mai ușor agita cursul evenimentelor sociale, sînt mijlocul cu care poți îndrepta, după voință, acest curs. Deaceia acest fel de reforme, deși mai superficiale în ele înseși, sînt mai importante, fiindcă sînt mai decizive.

După cum am văzut mai sus, reforma politică care se impune închip implacabil, și fără care viața noastră politică este menită să ajungă la un faliment rușinos, este lărgirea dreptului de vot, extinderea în mod sincer a autonomiei politice a maselor populare, — cu alte cuvinte, democratizarea statului prin egalizarea perfectă a tuturor categoriilor de cetățeni în fața legii electorale. Pe cît este, însă, de frumoasă și de înnălțătoare această reformă, pe cît este ea de echitabilă, pe atîta se cere ca toate categoriile de cetățeni să poseadă anume virtuți de caracter și anume însușiri de conștiință. Democratizarea statului, egalizarea perfectă a cetățenilor, cere conștiințe luminate, caractere virtuozose și cugete conștiincioase.

Ce-a făcut însă, până azi, învățămîntul public pentru prepararea conștiințelor și a caracterelor în vederea acestor reforme politice ?

În ce privește luminarea conștiințelor, învățămîntul public ne-a dat până azi 20 de știutori de carte la 80 de analfabeți. Din acest punct de vedere, avem, deci, un fiasco complet. Departe de a fi progresivă, și departe de a prepara generațiile pentru viitoarele reforme, ea n'a fost nici macar la înnăimea cerințelor din prezent și din trecut.

Acest fiasco al școlii primare nu poate fi, însă, luat ca argument împotriva reformelor politice amintite. Cel puțin, noi nu vedem aci un obstacol absolut și, cu toată insuficiența școlii, nu putem vedea scăparea decît tot în democratizarea temeinică a vieții noastre politice.

Aceasta din următoarele motive: 1) dacă școala este insuficientă pentru viitor, ea a fost tot atît de nelindestulătoare și pentru prezent. A vota direct sau indirect, este tot atît pentru omul care nu știe carte. Îl poți înșela tot atît de ușor și cu votul restrîns, cași cu votul lărgit. Deaceia, mine, cu reforma votului universal direct, ignoranța nu va fi mai periculoasă decît azi, cu votul restrîns și indirect. Prin urmare, nu este aci un obstacol absolut; 2) instrucția, îmbogățirea conștiinții, prin ea însăși, nu are darul de a ameliora caracterele și de a provoca virtuți civice. La noi există un colegiu, în care nu votează decît culmile instrucției și ale culturii noastre, și, cu toate acestea, acest colegiu, în majoritatea lui, nu pare a fi mult mai independent și mai conștiincios decît colegiul celei mai complete ignoranțe, colegiul al III-lea.

Dar, iarăși, nu putem zice că luminarea și lărgirea conștiinții poate fi un progres indiferent pentru democrație. Noi susținem tocmai contrariul. Dacă o conștiință îmbogățită nu este totdeauna conștiincioasă, a-

aceasta nu înseamnă că un spirit larg și luminat nu contribuie la formarea unui caracter civic, virtuos. În mare parte viciile, păcatele vieții politice de azi, sînt datorite insuficienței școlii, care n'a preparat și n'a cultivat conștiințe și caractere.

Și aceasta este alfit de adevărat, încît noi nu ne sfîim să afirmăm următorul lucru: pe cît este de imperioasă și de salutară azi, pentru viața noastră politică, lărgirea dreptului de vot, în sensul votul universal, pe alfit ea poate deveni cel mai mare pericol, dacă masele populare vor continua să înnoate în întuneric și în nepăsare.

Și tocmai pentru că vedem salvarea în democratizarea vieții noastre politice, tocmai de aceia ni se pare că această schimbare ar fi un dezastru, cînd s'ar adresa unei populații inculte și inconștiente. Cu cît ea, în sine însăși, este mai folositoare și mai de dorit, cu alfit este mai dăunătoare și mai de temut, cînd va trebui să fie practică de oameni inconștienți și neluminați.

Prin urmare, insuficiența școlii, și aici cași pe terenul reformelor economice, ne duce la o dilemă penibilă, la un adevărat impas. Firește, și aici cași acolo, o eșire nu se poate deschide decît tot prin m. jocirea școlii. Dacă acordăm învățămîntului nostru public toate mijloacele, de care el are nevoie spre a face față tuturor cerințelor și spre a se ridica la înălțimea menirii sale, prin aceasta chiar am eșit din impasul, în care insuficiența școlii ne-a virit.

Cînd instrucția publică va dispune de mijloacele, de care asfăzi are, după cum am văzut, cea mai imperioasă trebuință, atenția și resursele ei vor trebui, firește, să se cheltuiască în sensul indicațiilor de mai sus.

Se înțelege, învățămîntul agricol și industrial trebuie să primeze totul. Recunoscînd acest lucru, însă, nu ne putem atribui o personală competență în această chestiune pentru a ne ocupa de ea mai pe larg. De aceia accentuînd, totuși, și noi urgenta lor necesitate, trebuie să lăsăm altora, mai bine veniți, datoria de a indica elementele, modalitățile și extensiunea necesară a școlilor elementare de agricultură, comerț și meserii.

Ce trebuie și ce poate face școala publică pentru pregătirea adulților de azi, și de mîine, la schimbările sociale și politice, pe care necesitățile vremii le impun imperios societății noastre?

Desigur că acțiunea școlii trebuie să se diferențieze după straturile sociale la care se adresează. Altăceva trebuie făcut și se poate face la sate, altăceva la orașe. O anumită cultură poate prinde la săteni, o anumită alta trebuie dată la orașeni. Așa, spre pildă, la sate acțiunea cercurilor culturale, combinată cu aceia a bibliotecilor populare, a școlilor de adulți și cu a teatrelor școlare, ar fi aproape îndestulătoare. În orașe școala de adulți, în înțelesul unei școli secundare de adulți, precum și conferințele publice de ateneu, ar oferi aproximativ complimentul nece-

sar de cultură pentru lărgirea și cultivarea spiritelor. Iar în centrele mai mari de populație, precum sînt capitala și cele 2—3 orașe mai populate din țară, școlile de adulți ar trebui să se înalțe și mai sus, și să se transforme în niște adevărate universități populare, pentru răspîndirea în popor a spiritului științific și a cunoștințelor științifice mai superioare.

Să cercetăm, în parte și deocamdată sumar, cum s'ar putea crea, lărgi și înmulți aceste instituții de cultură; pe ce factori ne-am putea sprijini pentru realizarea lor; cu ce resurse, și în ce chip, ar trebui ele organizate....

* * *

Cercurile culturale.—Este știut că cercurile culturale, compuse din învățătorii a 4—5 comune vecine, au fost create încă de-acum 5 sau 6 ani, și au funcționat și funcționează, cu întreruperea din timpul celor doi ani și ceva de guvernare conservatoare, până azi. După această întrerupere, ele au fost reînființate, și au reluat, acum cu mai multă stăruință, activitatea lor binefăcătoare de atunci. Inșă, după cum am mai avut ocazia să spunem și în alt loc, cu mijloacele și în limitele de astăzi, cercurile culturale sînt menite să rămle cu mult inferioare rolului lor, și nu pot satisface trebuința de cultură a satelor. Pe de altă parte, chiar în condițiile de azi, ele cer învățătorilor sacrificii de timp, de muncă și de energie, care sacrificii cōvîrșesc puterile acestora.

Fiindcă prin noile legiuri s'a introdus în viața satelor un mare număr de factori împodobiți cu o cultură superioară, universitară, nimic mai firesc și mai nimerit, decît de a se face apel la acești factori de cultură, pentru colaborarea lor la lucrările cercurilor culturale sătești. Într'un cerc de comune, relativ puțin numeroase, funcționează azi un judecător de ocol, un stagiar și un administrator comunal. Toți aceștia sînt licențiați în drept și, nu rare ori, chiar doctori în drept dela Paris. Pe lîngă aceștia, și într'o circumscripție ceva mai mare, funcționează un medic, un veterinar, un silvicultor, un conductor de șosele. Luați laolaltă acești funcționari ai statului reprezintă, aproape, toate ramurile de cultură și de știință și, cu deosebire, de știință practică, adaptată la nevoile locului. Dacă aceste persoane luminate, și de multe ori bine însuflețite, ar avea și îndatorirea să se ocupe cu stăruință și de viața intelectuală a satelor, acțiunea lor educativă, în cercurile culturale sătești, ar fi de un folos cōvîrșitor,—și acest folos ar egala, aproape, utilitatea funcțiunilor lor administrative sau judiciare.

De obicei, pe lîngă cele mai multe judecătōrii se așează și cite unul sau doi advocați, și aceștia nu se mai recrutează acum decît tot dintre tinerii licențiați în drept, pe care facultățile noastre de drept îi împărștie regulat, pe fiecare an, peste fața țării.

Cu chipul acesta, numărul persoanelor culte crește considerabil în viața satelor. Specialitățile, competențele lor, sînt în așa fel distribuite,

încît se completează între ele și sînt adaptate la nevoile satelor. Dacă s'ar găsi mijlocul, prin care s'ar putea face ca toți acești factori intelectuali, stabiliți la sate, să ia serios parte și să contribuie activ cu luminile și cunoștințele lor la cercurile culturale, acțiunea acestor cercuri ar putea să schimbe cu totul starea lucrurilor dela sate. În cîțiva ani de zile numai, în conștiința satelor s'ar efectua o adevărată revoluție și, mai bine zis, s'ar crea o conștiință largă și lumînată în majoritatea populației noastre rurale. Desigur că autoritățile, de care depind acești funcționari, le-ar putea impune să colaboreze regulat și cu zel la acțiunea educativă a cercurilor culturale sătești. Dacă s'ar lua astfel de dispoziții, în chip armonios, de către autoritățile superioare respective, încercarea ar reuși și ar da cele mai bune rezultate.

Așa, spre pildă, Ministerul de justiție ar putea impune magistratilor dela judecătoriile de ocol să participe la cercurile culturale și, prin conferințe abil potrivite cu nivelul intelectual al satelor, să lămurească problemele juridice care interesează mai de aproape și mai adesea pe săteni. Chestiile de procedură, mai ales, dispozițiile juridice mai elementare, ar putea fi astfel popularizate, și cunoștința lor, desigur, ar contribui să clarifice intrucitva viața confuză și haotică a satelor. Din partea lui, Ministerul de interne ar putea impune agenților săi,—administratorii comunali și medicii de plasă,—să ia o parte cit mai activă la cercurile culturale, să însufletească lucrările lor și să atragă și să intereseze la această acțiune pe toate persoanele culte din regiunea aceea. Chestiunile economice și de igienă, mai ales cele privitoare la gospodăria satelor, ar putea fi foarte nemerit obiectul studiilor lor și ar putea fi împărtășite cu folos țăranilor prin conferințele cercurilor culturale. Istoria națională și literatura, deasemenea, ar putea fi, și vor trebui să fie, o preocupare statornică a cercurilor. Prin istorie și prin literatură s'ar putea defini și preciza, în mintea sătenilor, noțiunea de patrie și sentimentele de iubire, de devotament și de sacrificiu, pe care această noțiune trebuie să le deștepte în suflete.

În aceste condițiuni, și crescute cu acești factori, cercurile culturale ar deveni o mare bine-facere în viața satelor. Acțiunea lor ar fi mîntuitoare și inviorătoare mai ales pentru viața politică, care se proiectează pentru sate. În scurt timp ele ar ridica considerabil nivelul sufletesc al satelor, care astăzi este așa de scăzut. În felul acesta, pe de altă parte, s'ar ușura puțin și sarcina dascălilor sătești, în grija cărora exclusiv sînt lăsate azi aceste cercuri. Avînd atribuțiuni atît de felurite și de numeroase, ca acum, învățătorii nu pot munci continuu și cu spor în cercurile culturale, se prea istovesc pentru... rezultate așa de nefîndes-tulătoare, și acțiunea cercurilor lîncezește și rămîne inferioară menirii ei.

Școalele de Adulți. Fără îndoială că la sate școala de adulți nu se mai poate pune, ca până azi, tot numai în sarcina învățătorilor, căci trebuie să se țină socoteală că energia și resursele acestor oameni, ori

cit de elastice ar fi, nu sînt fără limită. Cel mult, ce li se poate cere, este ca ei să aibă școlile de adulți sub o privighere cit mai serioasă. Sub această supraveghere s'ar putea angaja să lucreze, la instruirea cea mai elementară a sătenilor adulți, vre-unul sau doi din absolvenții cei mai distinși și serioși ai școlii primare din sat. Aceste școli, dealtfel, n'ar putea funcționa aci decît în timpul celor 3—4 luni de iarnă, și anume seara dela 7—10, iar duminicile și sărbătorile ziua. Personalul acestor școli, astfel recrutat și îndrumat de învățători, ar fi foarte modest retribuit. Cu 100—150 lei poți plăti, și se va găsi bine plătit, pe absolventul claselor primare și, uneori chiar, pe un tînăr cu clase 2—3 clase gimnaziale, care ar primi, pentru această sumă modestă, să predea lecții în școala de adulți, în timpul celor 3—4 luni de iarnă. Dealtfel, sarcina lor ar fi foarte simplă: ar învăța pe adulții analfabeți să citească și să scrie, și le-ar ceti, sau i-ar pune să citească bucăți de literatură, potrivite nivelului lor mental. Toată greutatea școlilor de adulți ar fi, deci, suma de 150 lei, cel mult de 170 lei, cu lumină și căldură, care vor trebui să fie prevăzuți în budgetul comunei.

La orașe, chestiunea școlilor de adulți se prezintă, firește, mai complicată căci aci, ea va trebui să aibă o mișcare mai înaltă, să corespundă școlilor secundare și, mai ales, să fie echivalentul unor universități populare mai modeste. În orașele de reședință de județ, elementele școlilor de adulți, în felul acesta, se pot ușor recruta.

Intellectualii aflați în localitate, în primul rînd corpul profesoral al liceelor sau al gimnaziilor, apoi medicii, avocații, inginerii, magistrații locali, mănunchiul acela ales de persoane culte, care, în cele mai multe orașe, organizează conferințele publice de ateneu din localitate,—sînt elementele desemnate, care vor trebui să colaboreze la realizarea școlilor de adulți. Și chiar dacă toți aceștia n'ar face altceva decît numai să lărgească și să sistematizeze activitatea depusă de ei pînă azi la ateneul local, tot am avea deja o școală de adulți superioară.

Problemele sociale, științifice, politice chiar, care preocupă pe fiecare din acest mănunchiu ales, ar putea fi studiate, lămurite și împărțite în conferințe sau în cursuri publice. Conferențiarul, în dorința sa de a instrui pe alții, își va preciza și își va lămuri ideile proprii și problemele care-l agită, și profitul, astfel, ar fi dublu, adică bilateral. Și, pentru aceasta, ar fi prea de ajuns ca fiecare din acești intelectuali să reducă cîteva din orele pe care le sacrifică unor distracții de club sau de salon, distracții care nu sînt numai de o dubioasă valoare morală și intelectuală, dar adesea sînt și ruinătoare. Cîteva ore, sustrate dela aceste neînocente distracții, ar putea fi cheltuite în chipul cel mai demn și cel mai patriotic la școlile de adulți. La aceste izvoare de cultură ar veni să se adape tot felul de funcționari publici,—obligați serios de autoritățile lor superioare,—apoi funcționarii comerciali, tinerii care au deja începuturile unei instrucții secundare și, cu deosebire, mulți dintre

lucrătorii mai deștepți, pe care au început să-i deștepte propaganda și agitațiile cu anumite tendinți socialiste. Și prin aceste mijloace s'ar deșteptă și s'ar lărgi, s'ar îmbogăți și s'ar prepara, și aici, conștiințele pentru o viață civică și politică mai serioasă, mai curată și mai democratică decit cea de azi.

Universitățile populare. În centre și mai populate, în capitală mai ales, învățământul public, oficial, ar putea fi extins cu mai multă înlesnire. Aici școala de adulți va trebui ridicată la cel mai înalt nivel, la nivelul învățământului superior universitar. Factorii universității populare, în București cași la Iași, ar fi, desigur, în primul rând profesorii universitari. Precum la Paris un Richet, un Lavisse și un Croiset găsesc destulă vreme, întrerupind o activitate științifică mai importantă chiar decit a universitarilor noștri, ca să vină și să contribuie la opera universităților populare, tot așa și magiștrii noștri, nu ne îndoim, vor încuraja cu fapta întemeierea universităților populare dela noi. Cum în centrele mari, și mai cu seamă în Capitală, elementele culte sînt destul de numeroase, prea numeroase chiar, desigur că s'ar putea da popula-zării învățământului superior o bază și o extenziune mult mai largă. Răspindirea cunoștințelor superioare, popularizarea problemelor ridicate și rezolvate de științele sociale și de științele naturale, ar putea fi făcute mai atrăgătoare prin noțiuni și producțiuni estetice, literare și artistice

Negreșit că, în sălile universității populare, la cursurile ce se vor ținea acolo, nu va fi lipsă de public. Muncitorii cultivați deja de propaganda socialistă, funcționarii comerciali, tinerii care azi își petrec vremea într'un chip steril și neinteligent, ar veni, din cînd în cînd, să-și lărgească și să-și clarifice cercuri cunoștințelor.

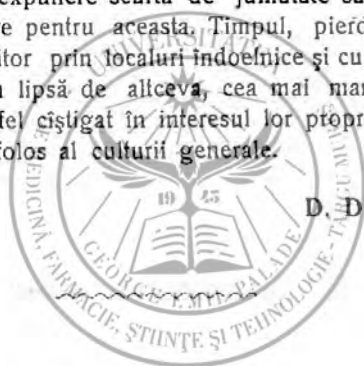
Mijloacele materiale, indispensabile pentru funcționarea universității populare, ar fi minime, alit de mici, încit s'ar putea ușor obține dela inițiativa privată, complectîndu-se apoi cu ajutorul Ministerului de instrucție. Principalul ar fi numai chiria localului, mobilierul, luminatul și încălzitul. Profesorii ar fi, desigur, grațiuși, căci s'ar recruta, în primul rînd, dintre profesorii universitari și, mai ales, dintre aspiranții, de obicei destul de numeroși, la catedre universitare. Ar trebui chiar ca toți tinerii, care năzuiesc la universitate, să-și facă mai întai stagiul la universitatea populară, aceasta fiind antecamera celeilante. Și în această universitate se vor putea manifesta și perfecționa talentele; ea va fi piatra de încercare, care va arăta, mai bine decit orice sistem de concurs, care este omul de studii care are stofă de profesor universitar.

Cași celelalte grade și forme de popularizare a învățământului, și poate mai mult decit toate celelalte, universitatea populară ar fi menită să dea foloase sociale considerabile. Există azi o întreagă populație de muncitori și de funcționari comerciali, al căror spirit începe să se deștepte sub presiunea împrejurărilor nouă în care trăesc. Lecturile pe care le fac acești oameni, experiența vieții din orașe, întrunirile de tot

felul la care azistă citeodată, convorbirile apucate într'o berărie sau cafenea,—toate aceste fărîmături de cultură, pe care le găsește în cale populația aceasta, îi deschid mintea și-i ațîță o foame intelectuală, pe care trebuie s'o satisfacă. În plus, condițiunile lor de viață fiind puse în legătură cu atitea probleme sociale și economice, curiozitatea și interesul acestor oameni se îndreaptă firesc, chiar fatal, spre cercetarea acestor probleme. Căutînd lumină și cunoștință asupra acestor probleme, ei pot cădea în rătăcirea a tot felul de idei exagerate, pot fi victima unei propagande nepotrivite cu nivelul lor intelectual sau cu condițiile reale din țara noastră.

Prin conferințe și cursuri populare aceste spirite pot fi ușor și folositor îmbogățite cu tot felul de cunoștințe. Noțiunile juridice, sociale și economice, pe care viața și lecturile insuficiente le sugerează în mod confuz, pot fi astfel precizate și dezvoltate, încît mintea lor să le priceapă lămurit, însușindu-le cu înlesnire. Conferințe și cursuri tratînd astfel de materii, într'o expunere scurtă de jumătate sau trei sferturi de oră, ar fi îndestulătoare pentru aceasta. Timpul, pierdut acum în mod neinteligent sau dăunător prin localuri îndoelnice și cu distracții josnice, la care este redusă, în lipsă de altceva, cea mai mare parte dintre acești oameni, ar fi astfel cîștigat în interesul lor propriu și, mai presus, pentru cel mai mare folos al culturii generale.

D. Drăghicescu.



Cronica Științifică.

Insectele phitophage care au vătămat recoltele noastre în anul 1907—1908.

În Cronica „Insectele și agricultura”, publicată în această Revistă, spuneam că invaziile insectelor phitophage se înmulțesc în fiecare an, și cu cât timpul va trece, cu atât ele vor deveni mai periculoase pentru agricultură, căci din cauza necesităților economice sîntem nevoiți a tăia pădurile, a desțelina cîmpiile, tulburînd astfel echilibrul din natură, creînd condițiuni nouă, favorabile pentru înmulțirea excesivă a acestor insecte.

Primejdia aceasta agricolă nu poate fi înlăturată decît prin intervenția statului. Dar nu e mai puțin adevărat că în afară de măsurile generale, pe care trebuie să le ia statul, sînt încă o sumă de măsuri speciale, a căror eficacitate depinde de cunoștințele entomologice, pe care le are fiecare agricultor în parte.

Am se mă servesc, ca exemplu, de următorul caz, citat de Perris și foarte lesne de observat: Adeseaori vedem pe plantele, pe haragii sau pe gardurile din apropierea curechiului mîncat de omizele fluturului *Pieris*, ceva ca un fulg de matasă, galbăn. Dacă desfacem acest fulg, găsim o gramadă de coconi (un fel de săculețe) gălbui; în fiecare din acești coconi se află cîte un viermușor (o larvă). Dacă închidem acești coconi într'o cutie, după cîte-va zile fiecare vierme dă naștere unei insecte mici, negre, cu patru aripioare, din tribul *Ichneumonid*elor. Această insectă este *Micro-gaster gregarius*. Mama lor, care era înarmată cu un fel de ac, s'a servit de acest instrument pentru a înțepa pielea unei omizi, depunîndu-și în corpul ei cel puțin atîtea ouă cîți coconi am găsit. Din aceste ouă au luat naștere viermușorii care au trăit pe socoteala omizei, mîncînd țesutul ei gras, pe măsură ce el se forma, și respectînd cu îngrijire organele sale trebuitoare vieții, căci moartea prematură a victimei lor ar duce după sine pe a lor. Omida continuă deci

a mânca și a trăi, cași cum n'ar suferi nimic, și fără ca să fie posibil a se ști până la ce grad de suferință a ajuns din cauza acestor vermușori lacomi. Dar într'o zi, cînd toți acești viermi ajung la complectă lor dezvoltare, ei iesă din corpul omizeii în care au trăit, omorînd'o, și, după ce au țesut în comun fulgul de mătasă în care erau învăliși, se închid fiecare, în mod izolat, într'un cocon, pentru a se transforma mai târziu în insectă perfectă.

Un alt exemplu: Dl. farmacist *Gabriel Dumitriu* din Cîmpul-Lung, care pare că se ocupă și cu horticultura, mi-a trimis în vara aceasta mai multe nimfe de fluturi, în interiorul cărora se aflau larve de alte insecte. Ținînd nimfele într'o cutie până la complectă dezvoltare a larvelor din interiorul lor, am obținut o muscă: *Tachinaria* din tribul *Tachinarelor*.

Atît în cazul întăii, cu *Micro-gaster gregarius*, cît și în cazul al doilea, cu musca *Tachinaria*, avem de a face cu două insecte parazite, care distrug insectele fitofage.

Asemenea insecte, care parazitează în corpul insectelor fitofage, sînt numeroase: *Asilidele* dintre *Aptere*, *Carabidele* și *Coccinelidele* dintre *Coleoptere*, majoritatea *Neuropterele* (*Libelulele*). Toate sînt carnasiere și deci utile, fiindcă distrug insectele fitofage. Dacă ne deprîndem a deosebi insectele utile de cele fitofage, încercăm prin diferite proceduri a distruge ouăle, larvele și nimfele insectelor fitofage, lăsînd din contra să se desvolte ouăle, larvele și nimfele insectelor utile.

Ași fi mulțămît, dacă ași reuși să atrag atențiunea agriculturilor noastre asupra insectelor utile, cît și asupra acelor fitofage, a-i face să le recunoască și se le deosebească unele de altele. Știu că majoritatea agriculturilor noastre se țin de tradiție, că nu vor se ție samă de cunoștințele, pe care știința modernă ni le pune la dispoziție, că toate stricăciunile, a căror autori sînt insectele, le atribue vîntului, ploaii sau săcetei. Dar cunoaștem și agricultorii culți, capabili și doritori de a observa și a experimenta. Aceștia, cel puțin, dacă s'ar familiariza cu moravurile, obiceiurile și caracterele insectelor, noastre utile și vătămătoare, ar fi deja un pas spre agricultura modernă.

Un alt rău, de care suferă entomologia agricolă, este că agricultorii nostri nu cunosc decît pagubele, pe care le sufăr fiecare în parte, în decursul unui an, și pe care le consideră ca întimplătoare, și că nu cunosc devastările pe care aceste insecte le fac în întreaga țară. De aceea, credem noi, este util și ne propunem în acest articol a atrage atențiunea cultivatorilor de pămînt asupra insectelor care au vătămăat recoltele noastre în anul 1907—1908, în întreaga țară, și asupra mijloacelor de distrugere care ar putea fi încercate.

* * *

Melolontha vulgaris (*Cărăbușul*). Cărăbușii sînt insecte prea cunoscute, pentruca să le mai facem descripția zoologică. Ei apar pe la

sfrîșitul lui April până în Iunie, trăesc pe arborii de pădure și pe cei fructiferi, hrînindu-se cu frunzele lor. Cîteva zile după ce a avut loc împărecherea, fiecare femelă depune 30 până la 40 ouă în pămînt, călînd un pămînt ușor și nisipos.

Ouăle sînt albe, de mărimea semințelor de cînepă. Din fiecare ou, după trei până la șase săptămîni, iesă o *larvă*, cunoscută de popor sub numele de *vierme alb*. Larvele la eșirea lor din ou sînt foarte mici, cresc însă repede și le trebuie trei ani până să se transforme în *nimfe*.

În primul an larvele trăesc reunite în societate. Tot timpul acesta, ele se hrănesc mai mult cu materii vegetale în descompunere, cu rădicule de seminți și cu rădăcini fragede de plante tinere. Pe la sfrîșitul lui Octombrie se ascund în pămînt, la o adîncime de 40 până la 50 centimetri, unde stau toată iarna într'un fel de amorțală.

În anul al doilea, prin April, se trezesc, capătă poftă de mîncare și se împrăștie în toate direcțiunile, săpînd galerii aproape de suprafața solului și hrînindu-se de preferință cu rădăcina următoarelor plante: varza, fasolea, inul, cînepa, napii, cartoful, ceapa, gazonul și cerealele. Iarna o petrec din nou în pămînt, la o adîncime de 70 centimetri.

În anul al treilea, prin luna Martie și April, se trezesc din somnolență, cresc, își schimbă pielea de mai multeori, astfel că ajung la o lungime de patru centimetri și jumătate. În faza aceasta ele sînt mult mai vătămătoare, fiindcă și fălcile au devenit mai puternice; se hrănesc ro-zînd rădăcinile arborilor și a altor plante vivăce. În August se retrag pentru a treia oară în pămînt, la o adîncime de un metru, pentru a se transforma în nimfe. După patru, cinci sau șase săptămîni, se formează insectele perfecte (cărăbușii), care părăsesc coaja nimfei și petrec iarna în pămînt până în primăvară, cînd se ridică la suprafață ca să zboare. În timpul sărilor căldicele, ei sboară și se așază pe arbori și arbuști, mîncînd mai cu samă noaptea frunzele și mugurii, fără deosebire, a tuturor speciilor de arbori forestieri și fructiferi. Îndată ce soarele răsare ei se agață de ramuri și stau în somnolență până sara, cînd încep din nou a zbura și a face stricăciuni.

La noi s'a ivit această insectă anul acesta, sub formă larvară în comuna Gărbănești, județul Botoșani, pe proprietatea d-lui Carol Hynek, și în unele părți din județul Iași.

Cărăbușii sînt insecte dintre cele mai vătămătoare, fiindcă distrug plantele și sub forma larvară (viermii albi), și sub forma perfectă (bărbații și femelele).

1) Distrugerea viermilor albi:

În alte țări se întrebuițează contra lor diferite substanțe chimice. Acest mijloc fiind prea costisitor pentru culturile noastre întinse, este mai practic a se lasa în urma plugului, cînd se ară, cîrduri de păseri (găini, curci etc), care mîncîncă viermii ce iesă la suprafață. Deasemenea, se lasă cioarele și graurii care, în timpul cînd se ară, vin pe cîmp ca să se hrănească cu acești viermi.

2) Distrugerea cărăbușilor :

Pentru distrugerea lor am recomandat procedeul lui *Brochi*. Personalul însărcinat cu aplicarea acestui procedeu este împărțit în echipe de câte patru persoane (barbați, femei sau copii). Fiecare din aceste echipe este prevăzută cu următoarele instrumente :

a) Un țol de trei metri lungime pe doi metri lățime. La capetele acestui țol sînt fixate două prăjini flexibile și niște șfori destinate a purta aparatul (ca un hamac).

b) O prăjină prevăzută la vîrf cu un cîrlig de fer.

c) Un sac mare.

Operațiunea se face dimineața de tot, între oarele 4—7, cînd cărăbușii sînt încă amorțiți. Doi dintre operatori țin țolul întins dedesubtul arborilor pe care se află cărăbușii, al treilea scutură crăngile cu mîna sau cu prăjina cîrligată, iar al patrulea adună cărăbușii din țol și-i toarnă în sac. Cărăbușii astfel adunați se distrug, dacă se moaie sacii aceștia legați la gură, cîteva minute într'un cazan cu apă clocotită.

Anisoplia segetum. Este un coleopter (gîndac de un centimetru lungime), cu elitrele, (aripile virtuose) de culoare castanie, corseletul și capul verde bronzat.

Apare mai cu samă în Iunie, roade spicele cerealelor, în special acele de secară. În stare larvară roade rădăcinile.

Au distrus anul acesta recoltele din următoarele județe :

Jud. Râmnicu-Sarăt: comuna Iideni, grîul d-lui Ion Dumitrescu, Gheorghe Codreanu și G. Lupescu; comuna Cîmpineanca, grîul,—cîte 3—4 insecte pe fiecare spic; comuna Racovîțeni, grîul în spic, pe o întindere aproximativ de 300 hectare; com. Galbeni, com. Sgîrciți și com. Grebanu, spicele de grîu, orz și secară.

Jud. Bacău: com. Poncești; Jud. Constanța: com. Topolog; Jud. Iași: com. Miroslava, lanul cu grîu al d-lui M. Grünberg, și Jud. Tecuci: com. Vulturești.

Se combate cu același procedeu cași cărăbușul.

Se mai recomandă apoi o cultură de rotațiune, adică pe locul unde s'au ivit insecte în anul cînd a fost sămănat grîu, orz sau secară, să se samene în anul al doilea alte specii de plante, de exemplu porumb sau sfeclă. Cu modul acesta larvele pier de tinere din cauza lipsei de hrană, deoarece alte plante nu le convin ca hrană.

Se mai recomandă încă îngrășăminte minerale, cu superphosphat de calciu, care pe lîngă că dă viață și putere plantelor recoltate, au și proprietatea de a omorî insectele.

Cleonus sulcirostris. Este un coleopter de 1,5 cm. lungime, de culoare neagră și păr cenușiu. Se caracterizează prin plîsul său gros, cu care atacă parenchimul frunzelor de sfeclă.

Larva roade părțile subterane ale plantei.

A atacat sfecla in județul Botoșani.

Contra acestor insecte se recomandă meloda lui *Moravek*, care constă în stropirea sfecele cu *clorură de baryum*, disolvată în apă, în doză de 2—4½ pentru 100 părți apă.

Agrotis segetum. Este un fluture care, cu aripele întinse, are o lățime de 4 cm; lungimea este de 2 cm.

Apare în luna Mai și zboară până la sfârșitul verii. În August depune ouăle sau în pământ, în apropiere de rădăcinile plantelor, sau chiar pe frunzele plantelor celor mai apropiate de pământ. Ouăle au mărimea seminței de mac.

După 14 zile iesă din ou omizile de culoare pămîntoasă, purtînd trei dungii paralele, gălbui, două pe laturi și a treia mijlocie. Pe fiecare inel are cîte patru puncte. Omida la fiecare dată cînd își schimbă pielea devine de culoare mai închisă, iar dungile longitudinale se întunecă din ce în ce până dispar.

Omizile au o lungime de 40 milimetri.

Aceste omizi în timpul zilei stau înghemuite și ascunse în pământ; după ce apune soarele iesă și toată noaptea rod frunzele de sfeclă. E de ajuns ca să fie puțină seceță pentru ca sfecla să se usuce.

Larva o petrec într'un cuib mic, pe care și-l fac în pământ. Primăvară se trezesc și încep din nou a se hrăni cu frunze toată luna Mai și Iunie. Apoi intră în pămîni pentru a se prefăce în crisalidă, de culoare brună feruginoasă, din care iesă insecta perfectă (fluturile).

A atacat sfecla pe un teren de 57 hectare, pe moșia Epurenii-Svoare, din Jud. Iași; sfecla din com. Mărgineni, jud. Neamț, și din jud. Botoșani.

Pentru distrugerea acestor omizi se recomandă superphosphatul de calciu, care se întrebuințează în modul următor: se pulverizează mai întâi plantele atacate de omizi cu superphosphat de calciu, în doză de cinci chilogram pentru o suprafață de o sulă metri, iar în urmă se stropesc cu apă caldă, la temperatura de 45°.

Bombix neustria este un fluture de culoare feruginoasă, cu cîte o dungă întunecat cafenie deacurmezișul aripelor superioare.

Apare în luna Iulie și se caracterizează prin modul cum își depune ouăle, în formă de verigă, în jurul ramurilor, lipindu-le între ele cu un fel de materie viscoasă. În popor aceste ouă, astfel așezate în mod artistic unul lingă altul, sînt cunoscute sub numele de *stupitul cucului*¹⁾.

Omizile au o dungă longitudinală albă pe mijlocul superior, iar pe cel lateral mai multe rînduri cu ornamentațiuni roșii-albastre.

Omizile au despoiat cu desăvîrșire toți merii, verii, prunii și alți pomi roditori, din comuna Bălești, Jud. Gorj; com. Oțești de sus, Jud. Olt, și plasa Motru de sus, Jud. Mehedinți.

1) *Dr. N. Leon*. Istoria naturală medicală a poporului român. Analele Academiei Romine. Seria II. Tom. XXV. 1903. București.

Ouăle se curăță și se ard, sau se ung cu gudron. Omizile se curăță când sînt încă mici, în grupuri, și se ard.

Liparis dispar. Fluturile mascul are aripele superioare cenușii închis, prezentînd deacurmezișul patru linii negre în zig-zag, iar aripele posterioare uniform colorate închis. Femeia este mai mare și mai groasă, cu aripile superioare albe, prezentînd deacurmezișul linii negre în zig-zag, iar aripile posterioare sînt albicioase.

Omizile sînt negricioase, cu două dungi laterale gălbui. Primele cinci inele sînt prevăzute cu tubercule roșii; capul prezintă o pată triunghiulară galbenă.

Femeia depune ouăle în August, în grupuri de cite o sută pînă la o sută cincizeci. Ea le depune pe trunchiul arborilor, în apropiere de pămînt. Ouăle stau iarna în pămînt, iar prin April și Mai dau naștere omizilor, care stau încă vr'o cinci pînă la șase zile reunite și imobile pe scoarța trunchiului, apoi se despart și pleacă în invazie, distrugînd frunzele. Omizile, după ce-și schimbă pielea în patru rînduri, se transformă într'o crisalidă neagră, din care iesă fluturi.

Anul acesta omizile, după ce au distrus livezile de pruni în mai multe regiuni din jud. Olt și Mehedinți, s'au năpăstuit asupra recoltelor cu grîu, ovăs și porumb, mîncîndu-le foile.

Se distrug grupurile de ouă de pe scoarța arborilor și se culeg omizile, cînd sînt încă mici, în cuiburi, și se ard.

N'am menționat decît insectele, care au apărut în număr mare, producînd pagube însemnate.

Deși am primit și alte specii în stare larvară, din cauză însă că n'au fost expediate cum trebuia, — unele fiind prea multe îngrămădite în cutii mici, iar altele în sticle cu apă, — au sosit descompuse, așa încît a fost cu neputință determinarea lor.

Rămîne de constatat dacă în localitățile unde s'au întrebuițat procedurile de distrugere, indicate mai sus, vor mai apărea acele specii și în anul 1908—1909.

Dr. N. Leon.

Cronica Artistică.

Expozițiunile: I. Neglies, N. Comănescu, d-na Aslan-Petrescu, Al. Szatmary, Ludovic Bassarab, Petrescu Mogoș, d-na Adela Jean.

I. Neglieș. Sîntem departe de epoca cînd peisagiul era și el rezultatul combinațiilor tehnice convenționale, al rețetelor de școală, căpătate din experiență proprie sau culese din gura cutărui sau a cutărui „maestru” tipicar, știutor pe de rost al unei „*Grammaire des arts et du dessin*”. Până la Eduard Manet peisagiul trăia din convenționalismul acesta fals, unde culorile erau imaginate și liniile aranjate după cum cerea estetica timpului, așa cum se vede de pildă în peisagiile unui Pous-sin. Totul în această epocă se execută în atelier; natura dacă servea la ceva, era numai pentru „a controla” operele imaginate.

Însuși marele Carot executa în atelier, după ce însă făcea crochiuri și studii după natură. Astăzi, din fericire, acest fel de a reda natura nu mai are nici un adept, și foarte rare sînt operele care mai pot aminti de convenționalismul de odinioară, de execuția peisagiilor „în atelier”. Dimpotrivă, totul se execută direct după natură. Și cași cum această trecere la natură, la adevărata artă, trebuia relevată și fixată în istoria artei, s'a ales un cuvînt, un termen, care e tocmai expresiunea opusă pentru cea ce se înțelegea odată prin „a lucra în atelier”. Se zice astăzi: „a lucra în plin-aer”, de unde *plenerismul* sau *impresionismul* din zilele noastre. Dar bag de samă că încep să fac istorie, uitînd pe d. Neglies, căruia de altfel îi datoresc această introducere.

D. Neglies e și d-sa un artist, care însă se ține departe de natură, mulțumindu-se să alcătuiască în atelier peisagiile care, tocmai pentru aceasta, par artificiale. La d-sa umbrele sînt totdeauna dacă nu roșii, dar desigur pembé, și această atunci cînd nu sînt albastre. Unde va fi văzut d-sa acele tonalități roșiatece atît de frecvente în pînza d-sale „Spoi-tor”? Și iarăși acel fond în culorile curcubeului din nu mai știu care pînză?

D. Neglies se silește, vădit, să pară un *plenerist*, fără însă de a studia în plin-aer. Nu am văzut nimic la acest pictor, care să 'mi dovedească că a stat într'adevăr în fața naturii, pe care și-a dat osteneala să o interpreteze într'un fel oarecare. Totul e închipuit, deși la prima vedere ai iluzia că artistul a lucrat după natură. Așa cum o prezintă Neglies, pictura e o cromotipie, sau mai bine o tricromie, în culori cît mai variate și cît mai bățătoare la ochi, care, e drept, cuprinde în sine elementele coloristice din natură, dar care sînt prezentate fals, calitativ și intensiv. O parodie a plenerismului, căreia îi prefer mai bine convenționalismul peisagiilor din epoca care a precedat apariția impresionistului Manet. M'ași simți, oricum, mai bine, în calmu-i solemn din peisagiile studiate în atelier ale oricărui premergător al lui Carot, decît în

amestecul turbure, amețitor, din peisagiile celor care, cași un Simeon Toudouze, vor să pară niște pleneriști, și încă extravaganzii, ca acesta din urmă. Peisagiile pot fi totuși convenționale, însă atunci când poți folosi ca accesorii într'o compoziție; Puvis de Chavannes mărturisea el însuși că niciodată peisagiile din compozițiile sale nu erau studiate după natură. Dar când faci peisaj pentru peisaj, atunci ești silit să te ții de natură. Altfel facem... firme.

D. Neglies mai are și cusurul că nu înțelege de loc *caracterul* românesc. „Tărăncile“ d-sale nu sînt... ale noastre: șue, firave, afectate.... nu așa sînt eroiile doinelor românești.

Poate că d. Neglies are unele însușiri de compozitor. Și în această privință poate că ar face bine,—până la o desăvîrșire a studiilor de plin-aer și cunoaștere a caracterului românesc,—să atace unele compozițiuni, fie chiar una cum e „Cain și Avel“ din această expoziție a d-sale.

N. Comănescu. Un tînăr absolvent, un viitor artist, cred, d. Comănescu și-a expus lucrările d-sale în rotunda Ateneului, unde, rar de tot, se întîmplă să dai peste cîteva pinze că lumea, de oarece până azi acest loc a fost, se pare, destinat amatorilor. D. Comănescu dovedește în pinzele expuse că nu și-a pierdut vremea în școală și mai ales,—a-aeasta e mai însemnat,—că are darul culorii, tot așa după cum are și însușiri care lasă să se întrevadă pe artistul de talenț. Mărturisesc că până la d. Comănescu, eram destul de nemulțumit de producțiunile expozițiilor de pîn'acum. În afară de d. Strimbulescu, nu întîlnisem nici un artist, un adevărat artist. Unii, simplii amatori, alții rataji, care se produc invariabil cu aceleași și aceleași pinze searbăde. Deși d. Comănescu a expus mai mult lucrări de școală, totuși e mai bine să vezi un desen corect, un nud valorat cu îngrijire, decît nimicuri ca ale d-lor Sperlich sau Mogoș.

În „Mama“ d. Comănescu dovedește reale aptitudini de colorist, cum și o deosebită știință de a valora. Și poate că nu m'ași fi oprit atît de mult la această pinză, dacă nu m'ar fi atras și expresia acestei figuri, destul de interesante. Cu alte cuvinte, d. Comănescu are și ceva din însușirea artiștilor adevărați: pătrunde în sufletul modelelor sale.

Din compoziția cea mare a d-lui Comănescu am deosebit cîteva figuri, care împreună cu acel avînt demn de laudă și încurajare, care se degajează din toate lucrările sale, mi-au făcut plăcută vizita de la expozițiunea d-sale, pe care o găsesc chiar peste puterile unui începător. D. Comănescu mai este și un conștiincios muncitor; aceasta se vede și din acel mare relevu după un fresc dela Curtea-de-Argeș, reprezentînd pe Sf. Ioan. Cu o revenire a unei mini mai pricepute acest relevu după un fresc bizantin ar putea fi trecut printre lucrările conștiincioase în acest gen. Sper să mai am prilejul de a mai vorbi de acest tînăr artist.

D-na Aslan-Petrescu e și d-sa printre femeile-artiste, care în vremea din urmă s'au manifestat în arta picturii sau a artei decorative. Nu exagerez, cred, când afirm că d-na Aslan-Petrescu dă dovadă de multă dragoste pentru arta picturii, căreia i se devotază, uneori cu destul avânt. Multă sinceritate în traducerea impresiunilor, a unora numai, căci, cum e de pildă într'unul din cele cîteva „Peisaje“, impresia e redată fals: tonuri crude, uneori prea intense, alteori slabe, valori și armonii confuze. Se pare că pînza „Liliac“ e singura care întrunește mai multe calități. Celelalte ar mai trebui reținute.

Al. Szatmary. Printre artiștii afirmați în timpul din urmă, trebuie să numărăm și pe d. Szatmary, ale cărora „Interioruri“ par a fi o notă specială în pictura noastră. Cunosător al meșteșugului pictoral, d. Szatmary ne prezintă un număr de pînze, din care dacă nu se întrevede un avînt în concepțiune, o adîncire a lucrurilor, răsare totuși un sentiment delicat, care reprezintă pentru noi o fire de artist.

Vorbind despre d-sa cu ocazia precedentei expozițiuni a acestui artist, spuneam că cele mai multe din lucrările sale îți dau impresia că artistul acesta, făcînd pictură, are aerul că se distrează. Nu vezi la dînsul hotărîrea de a ataca un subiect cu toată energia, și pe care să-l urmărească, să-l dezvoile până la sfîrșit. Aceasta mă face să cred că d. Szatmary nu va ajunge niciodată să ne dea „une oeuvre de portee“, cum s'ar zice. Ași fi fericit să mă înșel, tocmai pentru că văd în d. Szatmary un artist de talent, și cum grozav ducem lipsă de acest soi de artiști, ar fi bine ca viitorul să consacre în d. Szatmary aceia ce eu am ezitat să-i profetizez. „Cap de expresie“ e o bună pînză, de un colorit savant și de o armonie reușită. Sincer redat, „Un colț de grădină“ e singura pînza în care artistul a stăruit mai mult cu studiul valorilor. De asemenea, „Flori de tufănică“ mi-au atras atențiunea prin coloritul lor cald și străveziu.

Cu ceva mai mult spor la muncă, și cu o mai atentă cercetare a valorilor, cum și mai ales cu o adîncire a subiectelor, d. Szatmary va putea, cred, risipi toate îndoelile în viitorul d-sale. Așteptăm deci viitoarele expozițiuni ale acestui artist de talent.

Ludovic Basarab. Dl. Basarab, împreună cu d. Petrescu-Mogoș, locotenent, și D-na Adela Jean, au întocmit o expozițiune de pictură în rotonda Ateneului. Ar fi făcut mai bine d. Basarab, dacă s'ar fi produs singur, lipsindu-se astfel de vecinătatea d-lui locotenent Petrescu-Mogoș, care oricîtă bunăvoință ar avea, rămîne aceia ce este: un amator. Poate că apropierea lucrărilor d-lui Mogoș nu ar fi stricat atîta lucrările d-lui Basarab, dacă d-sa s'ar fi prezentat cu lucrări mai serioase, fie chiar în genul d-sale *denneristic*. Cel puțin altă dată puteam admira munca aceia de schimbnic din lucrări ca „Fluturi“ și „Bilete de bancă“. Acum însă artistul aduce un număr de pasteluri reci, lip-

site de viață, cum și un număr de portrete-miniaturi, asemănătoare cu zugrăvelile în email din unele medalioane.

Ce pot spune despre această a doua expoziție a d-lui Basarab? Ce ași putea spune, cînd de data asta lipsesc tocmai acele lucrări, care nu numai că fixează genul în care lucrează acest artist, dar care constituiesc aproape unica valoare dacă pot zice, a expozițiilor d-lui Basarab? Nu vom să vedem în d. Basarab, decît căutătorul meticolos al amănuntelor dintr'o natură moartă, și în această privință să ne interesăm de conștiințiozitatea, cu care d-sa se achită față de pretențiunile genului așa numit *trompe l'oeil*. Prin urmare, alita vreme cît acest fel de lucrări lipsesc dintr'o expoziție a d-sale, nu vom insista asupra altor lucrări, care de altfel nu au nici o însemnătate. „Iconostas“ e o lucrare decorativă, asupra căreia ne-am spus cuvîntul altă dată. Ceia ce am mai putea adăoga e că d. Basarab continuă să vadă o operă de decorație bizantină în iconostasul acesta, ceea ce înseamnă că d-sa se ține încă departe de arta bizantină.

D. Petrescu-Mogoș, locotenent, expune cîteva lucrări alături de d. Basarab. Un cuvînt mai aspru, o judecată mai severă, ar jigni poate amorul-propriu al acestui entusiast amator, care nutrește o atît de mare dragoste pentru arta picturii. De aceea mă voi feri să critic lucrările d-sale, așa cum o fac cu artiștii noștri; mă voi mărgini să spun numai că apreciez întoldeauna înclinările, pe care le arată pentru artă acei ce nu sînt artiști. Felicit chiar pe d. locotenent Petrescu-Mogoș că își petrece puținele ore libere, pe care i le lasă serviciul militar, mînuind penelul. De cît e bine ca asemenea mici lucrări, făcute cu scop recreativ, să nu fie prezentate într'o expoziție, și încă în Ateneu. Pentru a te produce în public se cere ceva mai mult decît poate da d. Popescu-Mogoș, care, așa cum apare în expozițiunea d-sale, se arată numai ca un amator, care dibue încă și care izbutește cîteodată, ce-i drept, să nimerească cîteva tonuri.

Sfîtuim sincer pe d. locotenent Petrescu să ție aceste lucrări în odaia d-sale de studiu, unde, desigur, vor fi ferite de privirile acelor care nu știu să fie obiectivi decît atunci cînd chemați să vadă o pînză vor găsi în acea pînză oarecare intențiuni de artă, sau cel puțin meșteșug. La d. Petrescu nu se vede nici una nici alta.

Despre lucrările doamnei Adela Jean nu pot spune nimic, de oarece d-sa a renunțat de a reexpune lucrările sale, în urma cunoscutului accident din sala Exarcu.

Spiridon Antonescu.

Cronica Externă.

Situația în Balcani.

Situația tot nu se limpezește în Balcani. În unele părți greutatea s'au înlăturat, dar în altele ele se îngreună mai numeroase decât oricând, și deasupra lor, temerile de război plutesc, alinate ca sabia amenințătoare a lui Damocles. Că lucrurile se trăgănesc, justificând astfel toate speranțele cași toate grijile, e firesc.

Problema balcanică nu putea să scape de contagiunea trăgănelor orientale, și, trebuie să fim dreți, nici exemplul, care s'a dat Statelor Balcanice de către Puterile Europene, nu era de natură să stărpească la ele germele înăscut al aminărilor.

Așa fiind, nu putem să vedem, deocamdată, în ce sens se va rezolvi definitiv chestia balcanică, și, deci, singura noastră năzuință va fi să determinăm situația, așa cum se prezintă în momentul de față.

Două lucruri caracterizează starea actuală: Pe deoparte nereușita acțiune a marilor Puteri, și pe de altă parte încercările, în parte reușite, ale Statelor din Balcani, de a rezolvi ele, direct, incidentele la care evenimentele din toamna trecută au dat naștere.

Acțiunea marilor Puteri n'a reușit. Marile Puteri și'au închipuit, încă odată, că destinele Orientului stau în minile lor și, cu toată îndelungata experiență a trecutului, n'au vrut să le convingă că chestia Orientului nu poate fi rezolvită decât de naționalitățile, care locuiesc în acest colț al Europei.

Cel dintâi gând al Puterilor fusese să convoace o conferință internațională, care se dea dezlegarea cuvenită tuturor chestiunilor ce se iviseră în Balcani. Sînt vii încă în mintea tuturor călătoriile întreprinse în acest scop de către ministrul afacerilor străine al Rusiei, d. Iswolsky. Sforțările lui n'au fost însă încoronate de succes. La Paris, cași la Londra, el a fost întimpinat cu multă căldură. Părerile lui erau și părerile guvernului francez și ale cabinetelor din St. James. La Berlin recepția a fost cordială, dar ideile emise de d. Iswolsky nu erau împărtășite decât în parte de Wilhelm I și de Cancelarul său. Adevărul e că Germania se teme că o conferință internațională, impunînd Austriei prea multe compensațiuni, să nu dea o nouă lovitură prestigiului triplei alianțe, și să nu întărească astfel, din nou, apropierea deja așa de impunătoare dintre Anglia, Franța și Rusia.

Văzînd că considerațiuni de politică generală europeană, cu totul străine problemelor speciale din Balcani, împedică orice înțelegere între Puteri, țările interesate au căutat să negocieze direct între ele și să ajungă, fără a mai recurge la intervenția nimănu, la rezolvirea problemelor, care le despărțiau.

Acest mod de a vedea convenea poate mult Statelor din Orient, care au fost în totdeauna cam enervate de pretenția aceasta a marilor Puteri, de a le pune sub epitropie.

În mare parte chiar, criza care izbucnise în Orient, își avea obârșia în dorința Turciei de a scăpa odată de amestecul marilor Puteri în treburile ei. Iar Austriei, deasemenea, acest mijloc de a proceda nu îi putea fi decît prielnic. În primul rînd îi înlătura o umilință, căci ar fi fost o umilință pentru ea ca marile Puteri, întrunite într'un congres, să ciuntească ceva din foloasele pe care le obținuse, în dauna Turciei. În al doilea rînd, știind că Germania stă la spatele ei și că o va susține, Austria nu se mai stia să aibă o îndrăsneală, care poate că i-ar fi lipsit altmintrelea. O singură putere nu se bucura de această soluție: era Serbia. Inegalitatea era prea mare, din toate privințele, între ea și între Austria, pentruca să poată nădăjdui vre-un bine dela negociațiuni directe. Pentru ea singura scăpare, singura licărire de speranță, era că Puterile să smulgă Austriei garanțiile, pe care ea le socotea, și cu drept, de o hotărîtoare însemnătate pentru existența ei națională.

Dar cine era să se oprească la Serbia, cînd interesele ei nu se potriveau cu interesele altora, a celor mai mari și mai tari. Dreptul celor mai tari nu cunoaște înduișări, oricît de legitime ar fi ele, și trăim încă, din nefericire, în vremurile acestui drept.

Dar, dacă acțiunea marilor Puteri nu a reușit, ar fi nedrept să spunem că a fost fără de nici o influență. Ea a exercitat o influență asupra dezvoltării ulterioare a evenimentelor din Balcani, și chiar o influență binefăcătoare.

Întăi, Puterile, deși n'au reușit să convoace un congres, au manifestat însă cu atîta tărie dorința lor ca pacea să nu fie turburată, și s'au arătat alît de hotărîte să recurgă la intervențiunile cele mai energice, dacă cumva cineva ar vrea să turbure pacea, încît toți acei care plănuiau să pescuiască în apă tulbure au simțit că ceasul lor n'a sunat, și toți acei care simțeau gusturi războinice au înțeles că se cuvine să se potolească și să stingă repede orice porniri de acest fel, care ar frămînta sufletele lor, prea lesne înflăcărabile. Și acestei influențe se datorește, fără îndoială, faptul că pacea a putut, cel puțin până azi, să birue în Orient demonul războiului. Al doilea, odată ce înțelegerile se vor stabili direct între Puterile interesate, tot va trebui să se întrunească un congres internațional, care să ratifice aceste înțelegeri, să modifice părțile din tratatul din Berlin, părți care au căzut în desuetudine, sau acele care nu mai corespund cu realitatea lucrurilor.

Astfel schimburile de vederi care au avut loc între Puteri pot fi considerate ca preludiul necesar al acestei conferințe, iar faptul că între puteri există o atmosferă de pace și de solidaritate este cea mai bună cheazășie că și hotărârile conferinței vor purta mai puțin stigmatul forței brutale și mai mult pe acel al umanitarismului, și că coloritul bismarckian al tratatului din Berlin va fi puțin decolorat prin aspirațiunile pacifice și solidariste, care sînt din zi în zi mai scumpe celor ce au azi răspunderea destinelor internaționale.

Așa fiind, Puterile interesate au început direct negociațiunile, aproape simultan. Austria a intrat în discuțiune cu Turcia, și Turcia cu Bulgaria. Dar pe cînd unele din aceste negociațiuni s'au sfîrșit repede și cu bine, și anume negociațiunile austro-turcești, celelalte se trăgănează și au luat chiar, fără multe băgare de seamă și mult tact de o parte și de alta și, în sfîrșit, fără o stăruitoare și energică presiune a marilor Puteri, poate duce la un conflict armat dintre Turcia și Bulgaria; un conflict de o mare gravitate, și prin el însuși și prin repercusiunile pe care le poate avea asupra întregii situațiuni din Orient.

Dacă înțelegerea s'a stabilit atât de lesne între Austria și între Turcia, e nu numai fiindcă Turcia a dat dovadă de o admirabilă înțelegere politică și de un simț foarte sigur al realităților, dar și fiindcă Austria a știut să nu fie prea pretențioasă și prea încăpălinată. Austria a înțeles că o dată ce Turcii vor voi să se înțeleagă cu ea, e o datorie pentru dînsa să nu se agate de amănunte, și imediat a dat o indemnitate de 120 de milioane, a renunțat la poștele și telegrafele austriace care funcționau în Imperiul Otoman, și s'a supus la reducerile vamale cerute de Turci. Nu mai vorbim de Novi Bajaz, pe care l'a evacuat după cum făgăduise dela început. Nu e vorbă, ni se va răspunde că Austria a fost silită să fie mai magnanimă decît ar fi dorit să fie, fiindcă Turcii avuseseră înțelepciunea să boicoteze toate produsele austriace și să pricinuiască, astfel, monarhiei Habsburgilor niște daune atât de mari, încît aceasta ar fi primit orice i-ar fi cerut Turcii.

Nu trebuie să uităm însă că Turcii aveau și ei o mare nevoie de cele ce cereau dela Austria, și că dacă Austriacii n'ar fi fost în acel moment însuflețiți de un spirit sincer de conciliațiune, s'ar fi putut tragea lucrurile spre dauna tuturor.

Același spirit ar trebui să însufletească azi și pe Bulgari.

Totul se reduce acolo la evaluarea în bani a drumului de fer din Rumelia, fapt care a fost dealtmîntrelea origina întregului conflict balcanic. Mărturisim că pretenția Turciei de a cere acum o rectificare de frontieră nu este tocmai o formulă fericită pentru niște negociațiuni, care în împrejurări delicate urmăresc totuși ajungerea la o comună înțelegere. Dar poate că și Bulgarii uită prea lesne că Turcii au să se plîngă de ei, și nu ei de Turci, căci ei s'au declarat independenți de Imperiul Otto-

man, și, anexind definitiv Rumelia, au rupt ultimele legături de drept dintre Sultan și această provincie, că tot ei sînt acei care au vrut să-și însușească,—nu vrem să discutăm aci dacă motivele lor nu erau până la un oarecare punct îndreptățite,—o linie ferată care, după stipulațiunile exprese ale tratatului din Berlin, era a Turcilor.

Prin urmare, nu se poate să vii acum și să declari că consimți la o indemnitate de atîta să, spui că nu dau nici un ban mai mult, și că acesta îți este ultimul cuvînt. Mai întîi, folosele pe care Bulgaria le dobîndește din nouă ei stare civilă, sînt niște foloase morale și materiale prea mari pentru a se putea cîntări eu cîteva nenorocite de milioane, și pe urmă nici nu e frumos ca o țară să-și așeze viața neatîrnată pe socoteli de camatari, care sînt cel mult admise între negustori la desfaceri de tovarășii, dar care chiar și aici, cînd se ivesc, rîmîn mici proceduri prin excelență antipalice. Iată de ce nu e bine să se recurgă nici la mobilizări de trupe, nici la mici hărțueli de graniță, nici la ultimaturi. Dacă poporul bulgar voește răsboiul, s'o spue lămurit, să nu joace însă comedia ipocrită a unor negociațiunile însuflețite de cele mai pașnice scopuri. Viitorul poporului bulgăresc nu poate fi legat de amănuntele meschine, în care s'au încurcat azi negociațiunile turco-bulgărești.

Avem. de altmintrelea, speranța că sforțările de pace, cu care s'a însărcinat Rusia în conflictul de față, vor reuși să convingă despre aceasta pe Bulgaria.

În cît privește pe Turci, ei nu mai au nevoie să fie convinși.

Nici nu poate un popor să dea un mai frumos exemplu de răbdare și de spirit de împăcaciune, decît cum l-au dat Turcii. Dacă l'ar fi dat numai un popor, n'ar fi de mirare, căci pe cine l-ar mira astăzi, de pildă, dacă Daneji într'un conflict s'ar arăta oameni de pace și de înțeles. Dar ceia ce e uimitor, e că acest exemplu să fie dat de o revoluție. Caracteristica revoluționarilor e ca sîngele să le bată mai tare în vine, ca mîntea să le fie mai aprinsă, ca răbdarea care a trecut prin atîtea încercări și prin atîtea primejdii, odată biruitoare, să nu mai cunoască îngăduială, ca imaginația bogată, obișnuită cu toate visurile și cu toate îndrăznelele, să nu se poată încovăia la nevoile cam prozaice ale vieții practice. Revoluționarii nu știu de obicei să se coboare la realitatea lucrurilor, ei plutesc și după isbîndă în farmecele utopiei lor, pe care și-au făurit. Revoluționarii Turci însă n'au nici una din aceste trăsături caracteristice mentalităților revoluționare.

În tot ce au făcut este o ponderațiune de oameni îmbătrîniți în contactul realităților este un simț al realităților, demn de cei mai practici politicieni. Rațiunea, le domină în totul imaginația, iar violențele și nerăbdarea par tot atît de străine de dînsii, cași focul de apă.

Revoluția turcească nu se prezintă ca revoluția unor asupriți, ci ca revoluția unor înțelepți. Nici o prejudecată nu întunecă raționamentul lor. Au înțeles ca ceia ce e pierdut de mult de Turcia, fie chiar nominal, e pierdut deabînelea și că ar fi o luptă deșartă dacă ar fi să rîvnești la astfel de recuceriri. Ei și-au concentrat deci toată atenția asupra părților care au mai rămas în Imperiul Ottoman, pe ele caută să le întărească cît mai

bine, să le înzestreze cu o viață democratică și cu o administrație cinstită. În negociațiunile lor nu urmăresc altceva decât să și asigure cât mai multe foloase, care să le slujească la această operă pe care o ținesc cu o metodă și cu o tenacitate pe cât de liniștită, pe atât de demnă de admirațiunea noastră.

De câte nenorociri n'ar fi fost scutită omenirea, dacă revoluționarii ar fi înțeles pretutindeni rolul lor în acest fel!...

Dar, cași cum Turcii ar vrea să dovedească că toată revoluția lor este cu totul altfel decât celelalte revoluțiuni, și Sultanul ne dă un spectacol unic în felul său, Abdul Hamid n'a luat în serios rolul de suveran constituțional și democratic, și joacă acest rol cu o măiestrie într'adevăr surprinzătoare. E extraordinar ca acest om, care a fost 25 de ani și mai bine tiranul oriental în toată groaza lui, să aibă în personalitatea lui destulă complexitate pentru a găsi și însușirile care se cer rolului, de obicei cu desăvârșire opus, autocraților învinși de cătră o revoluțiune, când reușesc să și scape capul și când se transformă în mici creaturi nenorocite, care urmează zăpăcite și fără de pricepere curentele nouă. Și metamorfoza lui e în unele părți ciudată de tot. Acest om, care nu îndrăznește să se arate nimănui, care când mergea Vinerea la Selamlie mobiliza o adevărată armată de polițiști și trecea, chiar printre ei, numai în goana caiilor, care se temea și de corpul diplomatic, care era cuprins de o spaimă bolnăvicioasă, numai la azul cuvântului „dynamo”, care se speria până și de umbra lui când rățăcea în palatul său dela Yildij, transformat într'o adevărată fortificație,—acest om circulă azi în mijlocul poporului, s'a lepădat de toate precauțiunile polițienești, dă mese deputaților, vorbește cu ei fără nici un ceremonial, îi farmecă une-ori prin vioiciunea inteligenței sau prin afabilitatea lui, primește reformele cu o bucurie aparentă și dă exemplul metodelor nouă, ori de câte ori o poate. Să fie dibăcie ca să nu-l bănuiască tinerii Turci, și la adăpostul acestor nebănueli să pregătească vre-o reintoarcere la regimul personal? Să fie înțelepciunea, priceperea justă că o altă politică nu mai e azi posibilă în Imperiul Ottoman? Să fie pur și simplu spirit de conservare? Teama de a nu-și perde viața sau tronul, dacă nu câștigă încrederea tinerilor Turci, să fi stins în el toate celelalte temeri?

Oricare ar fi ipoteza pe care am admite-o, și fie că toate ar contribui în parte la metamorfoza lui, e destul că Abdul Hamid ni se arată ca o personalitate foarte puternică și nespuse de interesantă. Nu ne-am mira dacă noaptea, când grijile situațiunei Orientului îl împedecă de a dormi, când din înălțimile Yildijului, se desfășoară în față țărmurile majestuoase ale Bosforului și când privește luminile care veghează peste Constantinopole, care se odihnește la picioarele lui,—nu ne-am mira dacă în aceste clipe el se minunează singur de extraordinara sa soartă, și dacă nu surprinde câte odată la colțul gurei sale încreștatura unui suris plin de ironie pentru acei oameni, care nu l'au putut împedeca, ca chiar invins, el să rămie tot un învingător.

I. G. Duca

Scrisori din Bucovina.

Douăzeci și cinci de ani de activitate culturală.—Jubileul „Școalei Române” (1883—1908).*)

Societatea culturală „Școala Română” și-a serbat în zilele de 19 și 20 Decembrie ale anului trecut jubileul de 25 ani de existență și activitate rodnică. Serbările, la care s'au adunat mulți oaspeți din toate colțurile țării, la care a fost de față și sărbătoritul scriitor *M. Sadoveanu*, au început Simbăta sara, sară întrebuințată pentru cunoștință, s'au continuat adoua zi cu un te-deum oficiat la vechea biserică a Mirăușului și după masă cu o șezătoare literară, și s'au încheiat cu reprezentarea dramei istorice „Zorile” de St. O. Iosif. Serbările au avut o reușită complectă.

Societatea jubilară „Școala Română” fiind una din societățile noastre fruntașe, și al cărei istoric cuprinde o parte bună a întregii noastre vieți culturale din ultimii 25 de ani, o parte bună a frământărilor și sbuciumului nostru către o viață mai luminoasă,—voiu schița în liniamente generale istoricul societății, activitatea desfășurată și rezultatele obținute dela înființarea ei până în prezent.

Societatea „Școala Română” este o societate culturală. Scopul ei statutar este „înnaintarea învățămîntului la populațiunea românească din Bucovina”. Ideia înființării a purces dela d. Teodor Stefanelli, actual consilier la curtea de apel din Leov, scriitor bucovinean fruntaș, și dela Stefan Ștefureac, fost profesor la liceul din Suceava și autor didactic.

„Ideia înființării acestei societăți,—scrie d. Stefanelli în monografia amintită,—o urmăream eu și cu fericitul profesor Ștefan Ștefureac încă din anul 1873, cînd cu ocazia vizitării expoziției din Viena, avurăm prilej să admirăm rezultatele strălucite dobîndite de societatea nemțescă „Deutscher Schulverein” și de societatea Cehilor „Matica Skolska”, care urmărea același scop în Boemia.

„Aceste două societăți erau lăfite peste tot teritoriul Austriei, unde trăiau connaționali de ai lor. Ele numărau membrii cu miile și dispuneau de sute de mii de florini pentru ajungerea scopului lor eminent cultural. Din datele statistice, expuse de aceste două societăți, văzurăm cîtă activitate desvoltau Nemții și Cehii pentru înnaintarea culturii în masele poporului și cite sacrificii aduceau ei pentru acest scop. Cite

*) Cel ce dorește să fie pe larg și bine informat nu numai despre istoricul acestei societăți, ci despre o parte bună a vieții noastre din ultimii 25 de ani, să citească excelenta monografie ilustrată, pe care a scris-o actualul președinte al societății, d. *Jorgu G. Toma*, carte pusă sub tipar. Și autorul acestui articol s'a folosit la compunerea lui de această monografie și de cunoștințele sale, ca fost membru al comitetului central și al direcțiunii librăriei.

școli, cite grădini froebeliane întrețineau ei în părțile periclitare de des-naționalizare, și cite suferințe de filiale aveau în toate părțile!

„Atuncia ne ziserăm amândoi că, după terminarea studiilor noastre și după întoarcerea în țară, trebuie să cercăm și noi să înființăm o astfel de societate în Bucovina.“

Întorși în patrie, Ștefureac fu numit profesor la Suceava, iar Ștefanelli petrecu ca judecător în mai multe părți ale Bucovinei; deabia la 1882 fu transferat la Suceava.

Ei se puseră îndată pe lucru ca să realizeze ideea concepută încă în timpul când erau studenți. După ce învinseseră o mulțime de greutate, greutăți care se ridică ori de câteori e vorba ca poporul român din Bucovina să facă un pas înainte, obținură aprobarea statutelor din partea guvernului. În 14 Septembrie 1883, se ținut în Suceava prima adunare generală, iar în 16 Septembrie 1883 chiar comitetul central își ținut prima sa ședință. „Prima ședință a comitetului central,—scrie d. Ștefanelli,—la care s'a și constituit aceasta, s'a ținut la 16 Septembrie 1883, începând, cu ședința aceasta, viața și activitatea regulată a societății. Iar când comitetul central, scurta vreme după aceea, începu să împărțească primile ajutoare precum: cărți, haine, încălțăminte și bani pentru gardă, și când hotărî să plătească și banii școlii pentru elevii ce nu erau în stare să facă aceasta, atunci cea mai adîncă mulțumire sufletească strălucî pe fața fiecărui membru din comitet, și o bucurie și o satisfacție deosebită îi cuprinseseră pe toți. Era înălțul primos adus de societate pentru binele și înaintarea neamului românesc din Bucovina“.

Spre a putea umări frumosul scop fixat prin statute, societatea avea nevoie de mijloace materiale bogate; acestea și le-a procurat „prin încasarea de taxe dela membrii săi, prin aranjarea de academii, șezători literare, reprezentări teatrale, baluri, concerte și alte petreceri sociale, prin colecte și tombole, prin daruri oferite de oricine“.

Societatea „Școala Romînă“, avînd de scop progresul cultural al poporului român din Bucovina, s'a interesat de învățămîntul românesc din țară, sprijinînd învățămîntul național de toate gradele, primar, secundar și superior. Activitatea ei de căpîlenie și-a concentrat-o însă societatea asupra secțiilor romînești dela liceul din Suceava, reușind să facă din ele un focar de cultură națională, Blajul Bucovinei.

După slăruințe de zeci de ani, s'a deschis în anul 1860 în Suceava un gimnaziu,—al doilea în Bucovina, primul a fost cel din Cernăuți,—cu cheltuiala fondului religionar, și de acela i s'a zis gimnaziul greco-oriental. Acest gimnaziu trebuia să fie, după dorința Romînilor, românesc, adică cu limba de instrucție romînă, dar lipsa de cărți didactice cu text romîn și de profesori calificați pentru limba romînă a făcut lucrul acesta deocamdată imposibil. Abia douăzeci de ani mai tîrziu, pe la 1881, se deschise după multe cereri, prima clasă a secției romîne cu 47 elevi. În această clasă toate materiile de studiu se predau în limba romînă. Profesorii romîni erau deja cîțiva; cărțile didac-

lice lipsiau însă cu desăvîrșire. Mulți profesori își făceau cursurile după manuscrise, alții le făceau în nemțește, iar elevii trebuiau să răspundă în românește. Cu timpul, unii profesori compuseră sau traduseră unele din cărțile trebuincioase, celelalte se împrumutară dela liceele românești din Ardeal. Între autorii de cărți didactice, merită un loc de frunte prof. Stefan Ștefureac, care a compus cărțile de citire pentru cursul inferior, care se întrebuișcă și azi.

Existența claselor paralele romine dela gimnaziul sucevan era însă dela început primejduită, în primul rînd, din cauza frecvenței slabe, care își avea totuși cauzele sale. Ună din aceste cauze era lipsa de școli primare, din absolenții cărora s'ar fi putut recruta băieții buni pentru gimnaziu; satele românești erau sau lipsite cu desăvîrșire de școli, sau aveau școli cu cîte o clasă, maximum două, lucrînd cu o mulțime de neajunsuri ca: localuri insuficiente și nehygienice, lipsă de puteri didactice calificate, lipsă de material didactic. Voind să asigure viitorul claselor paralele romine, unica noastră speranță într'un viitor mai bun, școala romină și-a îndreptat atenția spre școala primară și a lucrat cu fața și cu stăutul pentru ridicarea ei la nivelul dorit. Pentru școlile primare, societatea a cheltuit mii de coroane. Pe de o parte, a lucrat pentru crearea de școli primare prin satele românești, pe de altă parte a îngrijit de creșterea de învățători harnici, sprijinind cu bani o serie de tineri care s'au dedicat carierei învățătoresci. Într'un period de 10 ani, dela 1884 la 1895, societatea a cheltuit pentru sprijinirea acestor tineri suma de 10.000 cor.

Spre a spori numărul elevilor romini la gimnaziul din Suceava, societatea n'a așteptat până ce elevii susținuți de ea la școala normală să ajungă învățători și să îngrijasă pentru alimentarea claselor romine cu elevi romini, ci ea a întreprins și alți pași. A votat învățătorilor harnici, care se prezentau cu un număr de elevi bine pregătiți la examen, ea încurajare, premii în bani, și a cheltuit pentru scopul acesta vr'o 1000 cor. La 1895 societatea a încetat aceste premii și a înființat în Suceava, pentru timpul vacanțelor, un *curs pregătitor* pentru elevii, care, după vacanță, doreau să treacă examenul de primire. Acest curs există până azi și a fost cercetat în d-cursul anilor de 500 elevi, care mai toți au trecut examenul.

O altă cauză vajnică a frecvenței slabe a claselor romine dela liceul sucevan era și *sărăcia* mare a păturii țărănești: unica aproape din care se putea recruta populațiunea claselor romine, căci intelectualii noștri s'au ferit mult timp de a-și trimite copiii lor la un loc cu cei de țărăni, în secția romină, preferînd a-i înscrie în secția nemțască, și dovînd astfel puțină solidaritate națională, și încă mai puțin simț național.

Și în direcția aceasta a dezvoltat „Școala Romină” o activitate rodnică. Ea a ajutat copiii sărmani, dar talentați, plătindu-le bani pentru gazdă, taxele școlare, îngrijind de masă, de îmbrăcăminte, de ajutor medical, iar pentru a-i ajuta cu cărțile de studiu a creat o bibliotecă, din care,

în schimbul unei colizații mici,—cei sărmani sînt dispensați,—se împrumută toate cărțile de studiu. Pentru bibliotecă,—care are astăzi 1500 de numere,—a cheltuit societatea suma de 8500 cor., iar multe cărți sînt donate de elevi. Pentru taxele școlare a cheltuit 8000 cor., iar pentru celelalte ajutoare cam 25000 coroane. În timpul din urmă, societatea a deschis o masă a studenților, care a fost puntea de trecere la deschiderea mult așteptată a internatului de băieți „Vasile Cocîrla“. Nici cuvintele cele mai frumoase nu ar putea să arăte influența binefăcătoare ce-a avut-o activitatea societății asupra dezvoltării claselor romîne dela liceul din Suceava,—ca cifrele din tabloul ce-l alăturăm :

Numărul elevilor liceului român din Suceava, dela
1881/82—1908/1909.

Anul școlar	Cl. I	Cl. II	Cl. III	Cl. IV	Cl. V	Cl. VI	Cl. VII	Cl. VIII	Total
1881—82	47								47
1882—83	33	37							70
1883—84	41	27	25						93
1884—85	44	35	34	23					136
1885—86	31	47	33	27					138
1886—87	23	25	34	18					100
1887—88	38	21	15	29					103
1888—89	26	23	17	13					79
1889—90	33	22	20	15					90
1890—91	42	26	19	16					103
1891—92	43	31	27	19					114
1892—93	66	33	32	22					153
1893—94	65	55	33	23					176
1894—95	61	53	46	31					191
1895—96	76	53	54	38					221
1896—97	51	60	50	39					170
1897—98	71	42	47	45					206
1898—99	70	53	38	30					191
1899—00	60	53	45	29					187
1900—01	70	49	44	29					192
1901—02	72	50	41	34					197
1902—03	65	64	42	28	31				230
1903—04	65	63	51	30	22	31			262
1904—05	68	51	53	45	25	20			262
1905—06	70	59	42	43	40	21			275
1906—07	90	53	51	38	38	36			306
1907—08	88	80	43	38	49	24	40		332
1908—09	151	81	65	46	31	46	25	37	482

Se va vedea din acest tablou că mulțămă școlilor primare, care s'au înmulțit atît de mult, încît în prezent aproape nu-i sat care să

n'aibă școală, și s'au îmbunătățit mult față cu trecutul, mulțumită activității dezvoltate de învățătoria noastră, acțiune la care a fost partașă și societatea noastră,—numărul elevilor s'a urcat dela 23 unde scăzuse în 1866—67 până la 151 în 1908—909. Și nu trebuie să se uite că, pe cînd înainte cu cîțiva ani aveam numai acest liceu,—la cel din Cernăuți, nemțesc, înființat la 1808, învățau numai puțini Romîni, și la cel din Rădăuți, înființat în urma celui din Suceava, dar tot nemțesc, deși așezat într'un district curat românesc, și mai puțini,—la care învățau Romîni, mai ales fii de țaran, astăzi avem un liceu cu secții romîne, în Cernăuți, și unul pe jumătate romîn, în Cîmpulung.

În ultimul an școlar, singur liceul sucevan are 482 elevi romîni. Că s'a ajuns la această cifră frumoasă este în primul rînd meritul societății jubilară.

Numărul elevilor în secțiile romîne se mărise, de susținerea celor sărmani purta de grijă societatea, și încă tot nu erau înlăturate toate primejdiile, care amenințau această instituție, la care Romîni țineau ca la ochii lor din cap. Am amintit mai sus că una din greutățile care s'au opus introducerii limbii romîne ca limbă de instrucție, îndată la înființarea liceului, și care s'a ivit din nou la deschiderea secției romîne, era lipsa de cărți de studiu în limba romînă, aprobate de Ministrul de instrucție din Austria. Am văzut că la început profesorii întrebunțau manuale traduse și cărți împrumutate dela Ardeleni. Aceasta era numai rovizoriu. Cînd administrația școlară a ținut din nou la nimicirea acestor secții, pretextul au fost cărțile de studiu. Cărțile din Ardeal au fost oprite ca improprii pentru învățămînt, și existența claselor romîne era din nou amenințată. „Școala Romînă” și-a făcut datoria. Profesorii romîni dela liceu au tradus sau a compus cărțile didactice, iar „Școala Romînă” a cheltuit suma de 17.000 cor., tipărindu-le, și, în mai puțin de un an, clasele romîne au fost inzestrate cu cele mai necesare manuale. Lipsa aceasta însă nu este nici azi pe deplin înlăturată, căci cărțile de studiu cu text romîn pentru cursul superior ne lipsesc, și aceasta a fost și un pretext pentru administrația școlară de a nu deschide clasele romîne superioare.

Aceste clase există acum, dar, afară de limba latină, religiune și limba romînă, toate materiile se predau în limba germană, tocmai din lipsa de cărți didactice cu text romîn.

Se poate înțelege ce greutăți au avut de învins înainte vreme absolvenții cursului inferior romîn, în cursul superior, unde erau aruncați la un loc cu absolvenții secției nemțești și trebuiau să urmeze toate cursurile în limba nemțască, ei, care învățaseră până atunci numai puțină nemțască.

De abia a fost înlăturată o criză și se ivi alta tot atît de amenințătoare: lipsa de puteri didactice calificate cu limba de instrucție romînă. Înainte cu vr'o 10 ani, a stagnat în mod inexplicabil, poate ca

o urmare a situației nefavorabile a anilor trecuți, frecvența la facultatea de literă și filozofie. De tot puțini erau studenții romini, care se dedicau carierei profesoriale. Se năștea pericolul ca la liceul din Suceava să fie numiți profesori străini, aduși din toată Austria, care numai binevoitorii nu ne puteau fi. Aceștia, necunoscând limba romină, nu puteau ținea cursuri în secțiile romine, și existența lor ar fi fost din nou amenințată. Tot „Școala Romină“ a fost și aici mîntuitoarea. Ea a sprijinit studenții, care se dedicau acestei cariere, și a cheltuit în mai puțin de 10 ani, cu sprijinirea lor, suma de 12.000 coroane. Azi nu numai liceul din Suceava, dar și alte școli secundare din țară au profesori liniari romini.

Din așezămintele „Școlii Romine“ am amintit mai sus internatul de băeți. Baza acestui institut a pus-o fericitul protopresviter din Rușii-Moldoviții, *Vasile Cocirlă*, care a donat pentru acest scop întreaga sa avere în sumă de 40.134 cor. Internatul a fost inaugurat în toamna anului 1906 cu 29 băeți. Azi el adăpostește 50 elevi, cu a căror întreținere se cheltuiește anual suma de 10.000 coroane. Al doilea așezămint de mare însemnătate este librăria și tipografia „Școala Romină“ în Suceava, prima librărie și a doua tipografie rominească din Austria. Cu înființarea librăriei și tipografiei, societatea urmărește un întreit scop: 1) unul *material*: sporirea fondurilor societății; 2) unul *economic*: creșterea de comercianți, de care avem mare lipsă și 3) unul *cultural*, adică răspindirea scrierilor rominești și dezvoltarea gustului de celit. Societatea a închis în această întreprindere un capital de 72.000 coroane. Ultimul bilanț al ei, delă 22/XI, 1907—1/XI, 1908, ne arată o desfăcere totală în sumă de 86.963 cor., cu un profit aproximativ de 7.500 cor. În puținii ani de cînd există librăria „Școlii Romine“, ea a făcut dovada unui institut de mare și absolută necesitate. Dacă și în privința celor două scopuri dintăi n'avem de înregistrat, din cauza timpului relativ scurt încă, progrese simțitoare, rolul de agent de cultură națională îl împlinește cu mult succes din ziua întâi. Această activitate de mijlocire între publicul bucovinean celitor și scriitorii noștri, până acum cîțiva ani în mare parte necunoscuți, s'ar putea urmări pe baza cărții de comande a librăriei, și s'ar vedea că ea este considerabilă. Casele de editură ca: Minerva, Socecu, Sfetea, Alcalay, altele din Iași, din Ardeal și din alte părți, desfac anual cărți pentru sume însemnate prin mijlocirea acestei librării.

În legătură cu altă instituțiune, am amintit că cel mai mare binefăcător al societății a fost regretatul protopresviter *Vasile Cocirlă*, care și-a dăruit întreaga avere pentru un internat de băeți. Dar el n'a rămas singur; multe alte inimi calde i-au urmat exemplul. Din mulții donatori cu sume mari și mici, amintim pe notarul *Atanasie Tarnovski* din Suceava și pe *Ecaterina Vasilovici*, sora mitropolitului Silvestru, care au donat societății sume mari; ambii au repausat de cîțiva ani.

Mare rol au jucat în gospodăria societății *colectele* aranjate de membrii și sprijinitorii ei, care au adus societății venituri regulate, până ce în timpul din urmă, slăbind interesul publicului pentru această so-

cietate, înmulțindu-se considerabil numărul societăților de binefacere, care se adresează exclusiv la sprijinul publicului, mărindu-se peste măsură contribuțiile, care trebue suportate de aceiași oameni, a secat și acest izvor. Sprijinul mai slab acordat de public societății se oglindește și în bilanțurile ei. La 1883/84, anul înființării, venitul a fost 3,915 cor. 70 bani, speșele 2,273 cor. 84 b.; la 1896/97, anul cel mai bogat, venitul 15,384 cor. 66 b., speșele 14,422 cor. 86 b., iar ultimul bilanț din 1907/8 arată la venituri suma de 10,299 cor. și la speșe 10,092 coroane 05 bani.

În administrarea societății se află mai multe fonduri și fundațiuni, ai căror scop și fel de întreținere este fixat prin actul de donațiune. Averele societății reprezintă în prezent frumoasa sumă de 100.000 cor., capital cuprins în realități, librării, fundațiuni. Dela un capital inițial, în sumă de aproximativ 1,000 cor., cit avea societatea în 1883, și până la 100,000 cor., după 25 de ani, e un drum frumos, dacă nu se uită sarcina care apasă toate straturile neamului nostru.

Numai dragostea nelămurită a unor suflete generoase pentru progresul culturii naționale, și activitatea celor ce au condus societatea, pot explica acest frumos succes. Cele 100.000 coroane nu reprezintă averea adevărată a societății, căci alte 100.000 coroane, poate, au fost întreținute pentru scopurile societății, după cum s'a văzut din expunerea de până acuma, și altele procente frumoase, căci societatea noastră poate spune cu drept că de sus, dela Viaduc și până la opincă, în toate straturile societății se află bărbați, care au să mulțumească aceia ce sint azi, sprijinului acordat de ea.

Societatea „Școala Română” are și filiale, și anume: în Cernăuți, Storojineț, Siret, Rădăuți și Cimpulung; cea mai de samă este cea din Cernăuți, care dezvoltă o activitate rodnică, sprijinind elevii liceelor, ai școlii reale, dar mai ales pe cei din școala normală superioară; nu mai puțin și filiala din Cimpulung, care s'a declarat independentă, și din inițiativa căreia s'a deschis în Cimpulung o tipografie și o librărie românească, și peste puțin se va deschide și un internat. Si în Cernăuți e vorba să se deschidă o librărie românească. Societatea a avut odată mai multe filiale, și anume și în satele fruntașe ale Bucovinei; zece din ele și-au încetat succesiv activitatea lor.

Dela 1883 și până în prezent au condus cinci președinți lucrările societății, și anume: *George cav. de Popovici*, *Dimitrie cav. de Costin*, ambii proprietari mari și mari binefăcători ai societății, *Constantin Cosovici*, actual director la liceul sucevan, *Simion Florea Marian*, regretatul folklorist, și *Iorgu G. Toma*, judecător și scriitor.

Nu încapă în cadrul unui articol ca să apreciem ce foloase a tras cultura națională a Românilor Bucovineni pe urma societății „Școala Română”. Ne mulțumim numai să spunem că, dela 1883 până azi, fața Bucovinei romine s'a schimbat mult spre bine.

George Tofan.

Scrisori din Ardeal.

Noul proiect de lege a lui Appony.—Încătușarea preoților.—Prigonirea învățătorilor și a presei.—Centenarul Șaguna. Procesul cu Sirbii.—Părăsirea proiectului contelui Andrassy.

În ajunul sărbătorilor, ziarele semi-oficioase au publicat un nou proiect de lege. El se referă la împărțirea ajutorului de stat („congrua”) preoților nemaghiari. Actuala lege, privitoare la congrua, se vede că nu-l mulțumește pe Appony. Ea nu cuprinde destule măsuri pentru a face din preoți o unealtă a guvernului. De aceea nobilul conte s'a apucat să reformeze și viața preoților noștri. Devenind lege, proiectul lui Appony, cu siguranță, va face din cei mai mulți preoți nemaghiari simpli funcționari de stat, deslăcindu-i în chipul acesta de popor, așa cum s'a petrecut în Bucovina.

Conform acestui proiect, ajutorul de stat se va putea obține numai pe baza unui certificat, eliberat de autoritatea comunală. Preotul cel mai de omenie și cu studii superioare, fiind excepționat de notarul comunal, nu va obține ajutor, dacă notarul satului are excepțiuni în privința atitudinii politice a preotului.

Nu vom mai putea avea deci în viitor preoți, care să meargă în fruntea alegătorilor români, la vot, pentru candidatul naționalist, căci, fără îndoială, nu se va găsi un notar maghiar, care să nu considere aceasta drept un act nepatriotic, și astfel să'l lipsească pe preot de ajutorul la care are drept.

E vădit că proiectul acesta de lege constituie și o rușine și o primăjdie pentru cele două confesiuni românești din patrie. De aceea a doua zi de anul nou prelații greco-catolici s'au și întrunit la Blaj, unde, sub președinția mitropolitului dr. V. Mihali, au decis să înainteze guvernului un memoriu și să ceară ștergerea din proiect a părților periculoase pentru biserica română.

Produce nedumerire și mihnire faptul că prelații bisericii greco-ortodoxe n'au făcut și ei același lucru. În tot cazul e un lucru trist că păstorii celor două biserici române nu procedează solidar și unitar în această chestiune vitală pentru neamul nostru. Ar trebui adică să se poarte și în

potrivă acestui proiect de lege aceeași luptă, care s'a desfășurat împotriva proiectului școlar al lui Appony.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât și prin recenta sa ordonanță, privitoare la programul școlar, Appony a impus altele ore pentru limba maghiară în școlile noastre confesionale, încît pentru limba rominească numai rămîne nimic.

*

În ce chip, și pe ce motive sînt persecutați învățătorii noștri confesionali, ilustrează următoarea întâmplare :

Inspectorul școlar maghiar din Bihor a destituit și apoi a dat și în judecată pe un învățător român, pentru că a găsit în școala acestuia o carte (istoria biblică) „antipatriotică“, iar antipatriotismul e că pe coperța cărții, orașul unde s'a tipărit cartea (*Caransebeș*) nu e scris cu K unguresc.

Învățători merițoși, care au servit în învățămînt cite 20—30 ani, sub asemenea pretexte sînt nenorociți: dați în judecată și luați la goană.

În ziua de 16 Martie biserica națională romină va avea să se judece, la tribunalul din Timișoara, cu patriarhia sîrbească din Carloviț, care refuză să predea 3 mănăstiri, care cad pe teritoriul diecesei Aradului și Caransebeșului. Patriarhia sîrbească răspunde într'un mod insolent, acutului de improcesuare al episcopatului român. În loc să combată vre-un argument, pe baza căruia episcopatul român pretinde sus numitele mănăstiri, noul patriarh scrie în tonul celor mai șoviniște ziare maghiare, vorbind de noi ca despre niște nomazi, care nici odată n'am fi avut biserică organizată, și că toată cultura, arta și cunoștințele națiunii romine sînt daruri sîrbești.

Bine înțeles, episcopatul român va replica. Cu redactarea acestei replici s'a însărcinat părintele arhimandrit și vicar, Vasile Mangra, din Oradea Mare, distinsul nostru scriitor eclesiastic. Iar înaintea tribunalului din Timișoara, drepturile bisericii romine, vor fi susținute de avocatul Babeș din Budapesta.

*

După cum se știe, în ziua de 20 Decembrie s'au împlinit o sută de ani dela nașterea celui mai mare arhieru român, Andrei Șaguna. În cele mai multe biserici ortodoxe, în primul rînd în catedrale, s'au oficiat cu acest prilej parastase, în amintirea reîntemeetorului mitropoliei ortodoxe romine. *Serbarea cea mare va avea însă loc în catedrala metropolitană din Sibiu, în ziua de 14 Oct. a. c., cu prilejul deschiderii con-*

gresului național bisericesc. Din însărcinarea consistorului mitropolitan, profesorul Dr. I. Lupaș a scris un studiu istoric asupra viclii mitropolitului Andrei baron de Șaguna. Până în toamnă, cartea d-lui Lupaș va apărea de sub tipar. Tot atunci membrii congresului, 90 la număr, din cele trei diecese, precum și alți fruntași ai neamului, vor face pelerinaj la mormântul lui Șaguna, în Reșinar.

*

Prigonirile în potriua presei noastre sînt tot mai înteleite. Pe ziua de azi a fost citat la judecătoria din Oradea, editorul „Tribunei“. Pe ziua de 30 c. este citat redactorul responsabil în *al 16-lea proces de presă, în răstimpul de astă toamnă încoace*. Prigonită este de altfel ori-ce carte rominească. Astfel, scriitorul acestor șire a fost citat pe ziua de Bobotează la judele de instrucție din Oradea mare, care i-a adus la cunoștință că este dat în judecată pentru *agitație* contra națiunii maghiare, săvîrșită prin cartea „*Iobăgia*“. Judecătorul de instrucție n'a știut să precizeze un singur pasaj, care să cuprindă agitațiune, ci s'a mărginit să spună, că *tendința* cărții este să agite pe romini în contra ungarilor.

Alaltăeri presă semi-oficioasă a adus stirea senzațională că Andrassy își retrage proiectul reformei electorale, ceea ce înseamnă abandonarea cel puțin a votului plural. Aceasta din cauză că în Cameră proiectul ar fi înlimpinat o opozițiune formidabilă. Chiar prezidentul dietei, Iusth Pär fi combătut. Cel puțin așa rezultă dintr'o declarație a sa, făcută 'nainte cu o săptămînă. Fruntașul kossuthist spuse anume, că *trebuie încheiat pace cu naționalitățile, ceace nu se poate de cit pe baza sufragiului universal* (vot egal și secret). „Magyar Hirlap“ și „Budapesti Hirlap“ s'au năpustit atunci asupra lui Iusth, dar acum tot ele mărturisesc, că reforma proiectată de Andrassy n'ar fi întrunit majoritate.

10 | 23 Ianuarie 1909.

I. Russu-Șirianu.

Miscellanea.

SEMICENTENARUL UNIRII.

Ziua de 24 Ianuarie, cu prilejul căreia d-nii Iosif și Anghel au scris frumosul poem, pe care îl publicăm în No. de față, a fost serbătorită cu multă însuflețire de toată țara.

Corpurile legiuitoare au votat un credit de 300 mii lei pentru ridicarea statuei pentru veșnicirea zilei de 24 Ianuarie 1859,—în care desigur, și figura primului Domnitor al României, Cuza-Vodă, își va găsi locul ce i se cuvine; Regele Carol a luat la banchetul dat sfetnicilor săi în această zi, să închine un pahar, în slava *Alesului* Românilor, de acum jumătate de veac; în toate capitalele de județ, dar mai ales în București și Iași, au avut loc multe serbări, conferinți, spectacole, întruniri, etc.

Regretăm însă, că n'au lipsit și cîte-va note de discordie și ură, ce tocmai în această zi au fost mai ne la locul lor ca ori-cînd.

MOARTEA LUI COQUELIN AINÉ.

Marele artist dramatic francez Constant Coquelin, pe care fama îl consacrase sub numele de Coquelin Ainé, a murit pe neașteptate în vîrstă de 68 ani, în culmea unei glorii neîntrecute. Și-n lumea toată vestea aceasta a trezit o senzație adîncă.

Într-o modestă pitărie din Boulogne-sur-Mer a crescut Coquelin, păzind cuptorul de pîne și ironia,—de care soarta nu se arată sgîrcită,—a făcut ca de multe ori, în anii lui de tîneretă, cînd studia la Conservatorul din Paris, să-i lipsească tocmai pînea.

Dar omul, care-n copilăria lui, captivat de vre-o tiradă elocventă, pe care-o recita cu voce tare, lăsa să se ardă pînea-n cuptorul dat lui în grijă, a cunoscut în curînd renumele și gloria îmbătătoare.

Numele lui vagabondă în toate țările, vestind întregii lumi de spiritul lui „gaulois”. Și ca un simbol al țării, cu care Coquelin stăpînea generația sa, e grandioasa solemnitate a înmormîntării sale, cînd după cosciugul său urmau în convoi numeros puternicii zilei... În ce îndepărtată ceață se par vremurile cînd, pentru Molière, era nevoie de cerșetorit un petice de pîntît spre odihna lui de veci!

ÎNCĂ ODATĂ.

Mai mulți cetitori ne întreabă pentru ce nu răspundem la unele atacuri îndreptate împotriva noastră.

Dar când am lăsat fără răspuns vre-o obiecțiune sau critică de idei?

Nu relevăm însă și ne lasă indiferenți personalitățile și injuriile, care nu dovedesc nimic și nu pot interesa pe nimeni.

E adevărat că am făcut din când în când excepție cu d. N. Iorga, care și permite adesea luxul de a coborî discuțiunea până la un nivel neobișnuit chiar în publicistica noastră, și care nu înțelege „polemica” decât ca insulte și personalități,—dar d. Iorga, cu toate micimile și scăderile sale, rămâne un om ce a adus servicii reale științei noastre istorice, și o e însemnată figură în viața noastră culturală. Deasemenea am relevat unele „flori de polemică” ale d-lui Aurel C. Popovici, pe care le-ar putea invidia chiar d. Iorga,—dar și d. Popovici a jucat odată un rol de frunte în politica Românilor de peste munți.

Procedurile lor polemice pot fi interesante chiar pentru a documenta starea culturală a României de la începutul veacului al XX-lea, când și oamenii ce iesă din rind se pot înjosi în discuție până la ocări și insinuări calomnioase... Chiar d. Mehedinți poate servi pentru a ilustra toată distanța dintre vechia „Junime” și epigonii de azi.

Dar, ce interes pot avea exercițiile „polemice” ale vre-unui speculant, furios că nu-și mai poate impune producțiunile sale cu ajutorul subprefecților și al primarilor, sau ale vre-unui nenorocit maniac, viilor, fost sau chiar actual client al caselor de sănătate?

Speculanți și maniaci au fost și vor fi întotdeauna; iar excesele lor nu pot fi interesante nici dintr'un punct de vedere.

FALȘURILE „VIEȚII ROMINEȘTI”.

D. Iorga, după ce își agrementează stilul cu acele înjurături vulgare pe cari numai d-sa ne-a deprins să le așteptăm și de sub pana unui profesor universitar, urmează:

„Și acum întrebați falșul „*Vieții Rominești*”? Iată-l: a spus că „recenzentul se miră cum m'am încumetat a-mi scrie cartea—ceia ce n'a „spus”...”

Rugăm pe cetitori să deschidă „*Viața Rominească*” No. 11, din 1908, la paginile 297—299, unde sînt publicate *in extenso* alit rezumatul nostru cît și recensia lui Brockelmann.

Rîndurile de mai sus ale d-lui Iorga nu pot viza decît următoarele două fraze din rezumatul nostru (care în total cuprinde numai 14 rînduri!):

a) „relevează cu mirare că autorul n'a întrebuițat unele din cele „mai principale izvoare, precum inscripțiile vechi turcești, descifrate de „Thomson” etc., și

b) „Recenzentul crede c'ar fi trebuit să stea puțin la îndoială

„înainte de a începe o istorie a Turcilor fără cunoștința limbilor orientale“.

Iată acum și pasagiile respective din recensia lui Brockelmann.

a) „*ne frapează foarte mult* faptul că în ce privește izvoarele noastre cele mai importante pentru acest period, inscripțiile vechi turcești descifrate de Thomson... autorul n'a făcut încercarea de a utiliza bogatul material istoric oferit de ele“, și

b) „Decît numai în asemenea caz (cînd nu știe adică limbile orientale) *trebuia cineva să se gîndească dacă o asemenea întreprindere pentru moment nu trebuie considerată ca prematură*“...

În al doilea rînd—afirmă d. Iorga—„Viața Romînească“ a falsificat fiindcă „a tăcut“ despre laudele ce i s'au adresat, că „meritosul istoric al poporului român stăpînește izvoarele apusene, bizantine și slave“... etc.

Dar iată pasajul corespunzător din rezumatul nostru:

„Recenzentul recunoscînd d-lui Iorga *stăpînirea deplină* a izvoarelor bizantine și slave“... etc.

Judece acum cetitorii—nu demnitatea limbajului d-lui Iorga la adresa noastră (ceia ce, sperăm, e judecată de mult)—ci de temeiul acuzațiilor sale.

Se impune însă o întrebare: sînt, cel puțin, sincere aceste acuzațiuni? Întotdeauna am susținut, că d. Iorga e un om sincer. Să ne fi înșelat?

Nu credem. Lipsa de sinceritate ar presupune, în cazul de față, oare-care putere de judecată și de auto-critică, cari întotdeauna au lipsit directorului „Neamului românesc“, — pe cînd vanitatea de copil și irascibilitatea de femeie sînt totdeauna compatibile cu cele mai flagrante abateri dela adevăr.

Decît, d. Iorga trebuie, în sfîrșit, să-și dea samă că oricît am căuta să ne păstrăm singele rece, dacă va urma să abuzeze astfel de judecata noastră indulgentă asupra micilor d-sale paîmi, sînt margini peste care nu va putea trece, fără a nu fi confundat în mulțimea „gazetarilor“ fără scrupule, cari mișună în revistele noastre literare.

ALT FALS.

D. N. Iorga desminte și afirmarea noastră, făcută în treacăt, că a proslăvit altă-dată pe d. Vasile Pop, comparîndu-l cu Prosper Mérimée și Edgar Poë.

Iată cite-va spicuiuri de laude la adresa d-lui V. Pop, găsite în pripă:
„E un umorist... zîmbelul care-ți răsare pe față e provocat cu o mare fineță, cu un meșteșug de felul meșteșugului lui Carageale“ („Sămănătorul“ No. 14, 1904).

„D. Vasile Pop nu descrie ci, ca maestrul său Carageale“ etc..

„Dar nu ca să scrie, ca Prosper Mérimée, ca I. L. Carageale“ etc..

Apoi, d-ului V. Pop și M. Sadoveanu... „sînt cei dintîiu povestitori tineri ai poporului român de astăzi...“ („Sămănătorul“ No. 4, 1904).

„Un mare talent de combinație în felul lui Edgar Poe” (Sămănătorul No. 49, 1905).

Cred că ajunge!

Dacă aș compara, de pildă, însușirile poetice ale d-lui Giulescu, cu ale lui Goethe sau Shakespeare, și aș spune că d-sa împreună cu Eminescu sînt „cei dintăiu poeți ai poporului român”,—cred că mi-aș da toată măsura priceperii și a entuziasmului meu față de d. Giulescu.

Iar dacă, după ce va „ieși din partid”, îl voi trata cum îl tratează astăzi d. Iorga pe d. Vasile Pop, aș dovedi încă și altă ceva...

IAR CURSURILE DE VARĂ.

„Neamul Romînesc” revine din nou asupra cursurilor de vară din Iași.

Și de astă dată criticile sale pleacă dela premisa, *cu știință falsă*, că inițiativa și organizația acestor cursuri s'ar datori colaboratorilor „Vieții Romînești”.

Nu este adevărat.

Cei doi colaboratori ai „Vieții Romînești”, din șase profesori însărcinați să țină prelegerile de vară, n'au aflat atît despre aceste cursuri, cît și despre însărcinarea lor, decît celînd „Universul”.

Cei ce ar voi să afle mai pe larg despre toate acestea, pot găsi lămuriri în „Viața Romînească”, Anul III, No. 8, din 1908, p. 307.

Iar aprecierile „Neamului Romînesc” asupra valorii profesionale a acelor doi profesori, fiind dată măsura obiectivității și izvoarele de informațiune ale idealiştilor redactori, ne sînt absolut indiferente.

Cel mult i-am putea felicita pe acești idealişti, de o specie nouă, cari în avîntul lor spre ideal nu neglijează aripile calomniei.

IORGA CONTRA IORGA.

Acum vr'o 5—6 ani, d. Iorga scria în „Cuvinte adevărate” :

„...Sînt (printre Evrei),—și încă destui,—cari din școala făcută la un loc cu noi, din prietenii păstrate de atunci, din relațiile zilnice cu societatea romînească mai mult decît cu vechia Evreime intransigentă și obscurantă, au prins o sinceră simpatie pentru țară și poporul român. Și nu mă sfîesc a spune că acestor oameni, pe cari i-am putea cîștiga și asimila și mai mult, până la botezul, care ar fi pentru ei o renegare, *li se face o mare nedreptate!...*”

„Acelor ce ar voi să se aproprie de noi cu inima sinceră, *nu le putem răspunde printr'o împotrivire ce nu se poate îndreptăți...*”

Iar astăzi, același d. Iorga se inspiră din literatura pitorească a oborului pentru a „vesteji” faptul că *Viața Romînească* publică un articol datorit unui harnic profesor din Galați, d. Sanielevici, sau că Ministerul Instrucțiunii publice însărcinează pe un filolog ca d. Căndrea să țină prelegeri de vară la Universitatea din Iași...

E adevărat că pe atunci d. Iorga își bătea joc de aceia ce nu pot vorbi despre Evrei decît aruncîndu-le porecla disprețuitoare de „Jidani“, și trata de „imbecili“, pe gălăgioșii scandalagii, ce astăzi îi formează statul-major și grosul armatei... (Cf. „Cuvinte adevărate“, pp. 189, 195, 245, 264, etc.).

Consecvența niciodată n'a făcut parte din însușirile d-lui N. Iorga.

D-sa ne-a deprins cu schimbări răpezi și nemotivate de apreciere: a fost pentru și contra fanarioților, contra și pentru Mihai Viteazul, contra și pentru statuia lui Cuza-Vodă la Iași, etc.

Dar cel puțin înainte parcă tot jignea mai puțin simțul *estetic*,....

Coriolan Brediceanu

În ultimul moment ne vine din Lugoj vestea tristă despre moartea d-lui Coriolan Brediceanu, deputat de Oravița. Ne asociăm din inimă la durerea fraților de peste munți, crunt loviți de această pierdere.

Om de sfat și de acțiune, Coriolan Brediceanu a fost unul din acei conducători ai neamului, cari știu să se impună în toate manifestările vieții publice, fără zgomot și ostentație, încît ajung să simbolizeze toate aspirațiunile naționale din vremea lor.

Fie-i țărina ușoară.

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

Mihail Kogălniceanu. *Iluzii perdute.*—Schite cu un portret inedit din 1835. Biblioteca românească enciclopedică „Socec”. București.

Foarte interesante schite, în care ni se arată o față nouă și neprevăzută a ilustrului și alit inteligentului nostru om de stat, Mihail Kogălniceanu,—pentru care schite trebuie să fim recunoscători d-lui Em. Givleanu, care a îngrijit de culegerea și publicarea lor.

Cetind aceste pagini, mi-am amintit unele aprecieri ale confratelui G. Ibrăileanu, din volumul său „*Spiritul Critic în cultura românească*”, Omul, zice dl. G. Ibrăileanu, e *dintr-o bunică*, adică ideile sale sînt în slujba idealului său; cu alte cuvinte, dacă vom cunoaște idealul unui om, vom ști și felul său de a aprecia arta, literatura, oamenii și faptele, ceia ce ne-ar da oamenii cu același ideal, croiți după unul și același tipar. De această monotonie scapă numai inteligențele bogate, comprehensive, oamenii echilibrați, spiritele cu adevărat critice, cumpănite și reflexive, ajutate de o cultură adecvată,—și între aceștia, pune d-sa pe M. Kogălniceanu alături de Alecu Russo.

Paginile acestora ale lui M. Kogălniceanu, pagini scăpătate din viociunea tinereții lui, care, deși nu sînt desăvirșite ca formă literară, sînt totuși alit de atrăgătoare, prin mlădie-

rea cu care știe autorul să mănuiască ironia, paradoxul, ușoara și fina bătaie de joc.—sînt în același timp o ilustrație foarte vădită a părerii d-lui G. Ibrăileanu asupra lui M. Kogălniceanu și asupra aceluși spirit critic, pe care-l reprezintă dinpreună cu Al. Russo.

Personalitatea lui multiplă și variată, independența acestei inteligențe, care știe să scape nu numai de tirania păcerilor, prejudecăților și a patimilor mediului în care se învîrtește, ci și de aceea a propriilor sale concepții și preferinți, acea cumpănire și dreaptă apreciere a lucrurilor, care e caracterul operei sale întregi, se prezintă din aceste schite ușoare și fără mare importanță în activitatea lui.

Tonul criticii lui în aceste schite este deja acel ton cu notă „simpatică” și „bună”, despre care ne vorbește d. G. Ibrăileanu, și pe care ni-l arată caracteristic spiritului critic moldovenesc, în deosebire de tonul casant, rece și sarcastic, din care a eșit zeflemismul junimiștilor.

Chiar și poporanismul propriu lui Kogălniceanu și Russo, poporanismul, care lipsește din scrierile junimiștilor, se găsește pronunțat și caracteristic încă din aceste prime încercări ale tinereții lui M. Kogălniceanu, după cum se poate vedea mai ales din bucată „*Scene pitorești din obiceiurile poporului*”.

Multe din criticile umoristice, făcute

societății eșane depe vremea lui Kogălniceanu, în acea vie și mișcătoare „Introducere”, ar fi încă și azi de actualitate: „Trebuie să știți că societatea noastră se indelectnicea și cu literatura națională; multe *baș-dame* la aceeași novelă vor zîmbi cu dispreț, și vor zice că damele mele negreșit sînt niște băcălițe, căci altminteri cum ar putea să citească cărți moldo-venești?”

Acum iați și părerea lui asupra femeii, asupra menirii și rolului ei în societate:

„În primejdie să mă fac de ris, eu voi zice încă și mai mult, că adică între aceste dame orau și unele care cultivau literatura națională și care nu roșiau a pune pe hirtie ideile lor” și mai departe: „...vor zice: cum poate cineva să se numească damă, cînd se apucă de meșteșugul autoriei, că rolul femeii este de a iubi și a face bucate, iar nu de a dicta lumii legi și intenții. Eu sînt de altă opinie: am slăbiciunea să cred că femeia este făcută pentru altceva mai înalt decît a porunci de bucate și a căuta numai prozaicele trebi ale gospodăriei; o scoot de o misiune mai nobilă în societatea europeană. De aceea, măcar că entuziasmul meu pentru Napoleon covârșește toată comparația, nu pot să-i iert vedreapta ură ce avea pentru d-na Staël, numai pentru că era femeie de geniu.”

I. Slavici. Povești. Edit. „Minerva”, București.

Un volum de „Povești” este în todeauna bine-venit într-o bibliotecă populară ca „Minerva”, și nu putem decît să-l salutăm cu admirabilele versuri ale poetului:

Povești străbune, cîntece uitate
Ca glasuri de tilinci îndepărtate
Imi amăgesc iar gîndul și mă 'ngină...
Și-atunci te văd plutind surzitoare
Din negură de vremi băsmuiloare...

Ești tu, izvor de nouă poezie,
Prilej de gînduri vechi urzite iară,
O dragălașă muză populară!...

(St. Iosif.—Credinți)

Poveștile readuc cu ele farmecul poeziei străbune, farmecul poeziei ce ne-a încinlat copilăria; prin ele sufletul nostru se leagă iarăși de sufletul poporului, și graiul capătă viață nouă, și viață nouă capătă și poezia noastră literară, mai ales cînd aceste povești sînt culese de un I. Slavici, adînc cunosător al sufletului poporului și îndestul de stăpîn pe limba populară, ca să ne poată da aceste povești în graiul și culoarea, pe care le au în gura săteanului.

*

Alexandru Davila. Vlaicu-Vodă. Dramă în cinci acte, în versuri. Biblioteca românească enciclopedică „Socec”, București.

E încă vie amintirea succesului pe care l-a avut această piesă, cînd s'a reprezentat întâia oară la teatrul național, în 1902, succes ce nu s'a dezmințit la nici unu din reprezentațiile care au urmat de atunci.

Piesă romantică, mai mult în culoarea istorică a apusului, decît în aceea ce s'ar fi convenit unui popor de răzeși cu sufletul simplu, rustic, necioplit, cum trebuie să fi fost pe acele vremuri contemporanii lui Vlaicu-Vodă. Caracterul eroului, Vlaicu-Vodă, destul de bine susținu în amănunțimea înălțime morală la care autorul și dragostea îl ridică, care nimerește adeseori accente gingașe în scena din actul întâi între Mircea și Aneța, atînge adesea o puritate și o nobleță care, cași negru zugrăvire a d-nei Clara, un curios tip de Agripină modernă, jignește nevoia de verosimil, pozitivismul cu care ne-a deprins arta realistă. Drama de altminteri e alcătuită după toate regulile capodoperilor tip, nu lipsesc nici conspirațiile, nici confidenții devotați pînă la absurd.

nici trădătorii perfizi, și acțiunea se susține, în decursul celor cinci acte, în mișcare și cu mult interes, printre ciocnirile de interese, izbucnirile de patimi, intrigile conduse cu iscusință, și lentativele de omor; iar, pentru că nimeni să nu fie nemulțumit, autorul chiar sacrifică tradiției, care cere neapărat un omor în asemenea piese, pe nevinovatul Gruia.—Și, deși sfârșitul mi se pare slab în comparație cu celelalte momente din piesă, celitorul, și cu alii mai mult spectatorul, trebuie să se simtă mulțumit de iscusința, cu care o condusă la încheiere giugașă și complicata acțiune.

În scurt, piesa e scrisă de un om de spirit și de gust, iscusit cunoscător al meșteșugului și stăpîn pe arta punerii în scenă, într-o limbă curată și corectă, cu versul curgător și ușor destul de puternic pentru a provoca emoțiuni, în tot cazul neajungînd nicăieri gustul sau judecata, cu toate aburite sale cam prea romantice și exagerate uneori.

G. Suncan și G. D. Mugur.—*Teatru pentru copii.* Biblioteca românească enciclopedică, „Socec”.

Nimic mai greu decît literatura pentru popor și pentru copii. Cîte încercări pline de bună-voință și de sinceră dorință de a lumina poporul nu s'au făcut la noi în țară. Marturisesc că afară de „Răvașul Poporului”, redactat de Mihai Sadoveanu și Artur Gorovei și încă o altă serie, al cărui titlu nu mi-l amintesc, publicată în Biblioteca de popularizare „Steaua”, tot de Mihai Sadoveanu, nu mi-amintesc să fi celuil ceva potrivit pentru psihologia țaranului, în forma și graiul ce i s'au curîno.

Cît despre literatura copilărească nu erod să se fi scris în vro-o altă direcție, în toată lumea, mai multe banalități și lucruri nesărate decît în aceasta. Încercarea d-lui Suncan și

Mugur e o lăudabilă sforțare de a da ceva în această direcție, și, dacă nu scapă întotdeauna de acea manieră dulceagă, în care lumea și viața sînt arătate neștiutorilor miciți într-o așa de falsă lumină și o așa convențională privesc, are totuși unele lucruri care pot trece și ar putea fi amuzante pentru această lume mică, despre ale cărei nevoi sufletești sintem încă așa de puțin informați.

I. S.

Publiu Terențiu Africanul.
Parmeno, comedie în 5 acte, trad. de Gheorghe Coșbuc. Enciclopedia Socec, București, preț 55 bani.

Din noianul de traduceri apărute în ultimul timp prin diferite biblioteci se distingo cu mult aceia a lui *Banuchus*, opera comicului latin, Terențiu Africanul, un flu și delicat cunoscător a suflului omenesc. D. Coșbuc, cum și era de așteptat dela traducătorul Eneidei, nu ne oferă o traducere pedantă și servilă, ci, conștient de talentul său propriu, își permite oarecare libertate, elan și fantezie, căutînd să redea mai mult poezia și spiritul decît litera textului. Această traducere se adresează marelui public, neînsoțită de nici un aparat critic, și poate de aceia și-a schimbat și numele în *Parmeno*.

Nu voi expune subiectul piesei; celitorii îl vor afla și din piesa însăși și din prefață, unde este o scurtă analiză a ei. Îmi fac însă o plăcere să citez scena, unde Chaorea, iubind cu toată sinceritatea și vioiciunea „vrastei sale de adolescent, apare căutîndu-și iubita, pe care de abia o întâlnise și o perduse, fiind la vorbă de un bătrîn inoportun:

Ah, Doamne am pierdut-o din ochi,
și 'nebunesc!
Pe unde s'o mai caut? Să 'ntreb, dar
unde, unde?
În care parte-i dusă și unde se ascunde?

Eu nu știu. O speranță am totuși:
dac'ar fi
Și 'n iad ascunsă fată, eu tot o voi
găsi.
O chip iubit! de astăzi feri-mă-voiu
în cale
De chipurile aceste comune și banale,
Nu voiu privi în ochii mulțimii de
femei—
Să pot privi în suflet de-apururi ochii ei!

Sau iată-l, pe același Charea, după
ce a regăsit-o și s'a apropiat de ea,
îmbrăcat în haine de eunuc:

O, zei, această clipă!
Ași vrea să mor aicea, să sbor ca pe o
aripa
Da vinturi liniștite, să mă topeșc pe loc
Ca nu cumva viața c'un singur
nenoroc
Să-mi tulbure plăcerea acestei dragi
clipite!

Aceste versuri întrec în poezie ori-
ginalul însuși! Sînt, se înțelege, pa-
sage unde textul latin are o expresie
mai concisă, mai puternică și mai fe-
ricită; dar sînt greutăți de aceea ce
sînt de neînvinșate uneori, și pe care nu
mai acela, care a încercat asemănarea
lucrării, le poate aprecia.

Dar aceasta are puțină însemnătate
față de reușita generală a lucrării, care,
depășind valoarea trecătoare a tradu-
cerilor ordinare, constituie împreună
cu traducerea Iliadei singurile lucrări
de acest fel, din cele apărute în ulti-
mii ani, merite să rămână.

Calendar Armeanesc. Graiu bun,
anul 1909. București; tipografia „Uni-
versală”, prețul 1 leu.

Ziarul macedonean „Graiu bun”, care
apare în București, a scos un calendar,
cuprinzînd poezii, nuvele, etc., toate
datorite fruntașilor Aromini. Simțoștii
o adevărată surpriză și plăcere, ce-
tînd această literatură în dialect, ne-
cunoscută decît filologilor și Aromi-
nilor.

Căci, dacă d. Murnu e cunoscut ca

poet și de publicul nostru celitor (d-se
a publicat în *Convorbiri* câteva poe-
zii), puținii însă știu că d-nii Belionace,
Veza, Nușiu, Tuliu, sînt poeți de la-
leul, cu nota lor proprie, tinguitoare
și melancolică, eași sufletul neamului,
ale cărui dureri le cîntă. Tot zici d.
P. Papahagi publică bucăți de folklor
macedonean și anunță o interesantă
lucrare asupra Scriitorilor Aromini din
veacul al XVIII-lea.

M. J.

Mihail Pașcanu. Două încercări
în Studiul Dreptului. Socer, Bu-
curești. Prețul 3 lei.

Lucrarea d-lui Pașcanu, după cum
se vede din titlul cărții, cuprinde două
studii: 1) *Instituții de drept negustor-
esc în trecutul românesc, 1400—1650,*
și 2) *Asupra § 17 din fragmentul 25*
„de hereditatis petitione”. Al doilea
studiu fiind pentru specialiști, ne vom
ocupă de cel dintâi, în care, după ce
ni se vorbește, în scurt, de influența
considerabilă de mare, pe care au avu-
t-o casele negustorești asupra înfiin-
țării și dezvoltării orașelor moderne,
autorul urmărește instituțiile noastre
de drept negustoresc dela 1400—1650.

Rezumăm:

Romii, fiind organizați la început
în mici grupuri, apoi în Chinezate și
mai târziu în Voivodate, era natural
ca viața lor să fie economiceste res-
trînsă, deoarece fiecare prin munca și
hărnicia sa își putea îndestula cu pri-
sosiță nevoile. Pe la 1300 mulți ne-
gustori și meșteri germani se lasă în
spre țările noastre și înființază Șib-
biul, Brașovul și țirgurile dela Rodna
și Bistrița. În același timp, din mia-
ză-zii și din răsărit apar negustorii ar-
meni. Treptat, datorită unor începu-
turi de legături între acești negustori
germani și armeni și între Romii,
precum și deschiderii, prin țara noas-
tră, a drumului de schimb dintre Apu-
seni și Răsăriteni, se începe pentru

noi o viață comercială. Cu așezarea în țară a acestor negustori străini și cu introducerea organizațiilor lor, *frățiile* sau *brestele*, având în fruntea lor pe un *Șolhu* sau *Jude*, se întocmesc orașele noastre, cu *Sfatul lor orășenesc*. Orașele, păstrind caracterul de exclusivitate al breslelor, îndepărtează orișice amestec al Domnului în administrația lor și izbutesc, astfel, să formeze o autonomie locală. Orașului i se consățească prin hrisoave domnești mai multe drepturi: nu plătește vamă, e scutit de multe alte dări, e judecat de Sfatul său, etc. etc.

Sfatul orășenesc, compus din 12 Pargari (Bürger) și prezidat de Județ, care era ales și numai confirmat de Domn, în principiu, trebuie să fi intrunit cele trei puteri din Stat, (puterea legislativă în sensul că lege era orișice pact de dispoziție sau de condiție). La început a avut alit jurisdicțiunea civilă, cîl și corecțională și penală. În dreptul privat Sfatul orășenesc cerceta și hotăra pricinile de negoț, fie locale, fie străine. De asemenea judeca litigiile de moștenire, hotărnicia locurile și adăverea zăpisele. (Zăpisele erau transcrise într'un *Catastih*). S'ntul e ajutat de așa numiții „oameni buni”, care aveau rolul de martori. Procedura înaintea Sfatului, la început, a fost contradictorie. Mai tîrziu, prin veac. al XV-lea și al XVI-lea, procedura e analoagă cu procedura primitivă romană (legis actiones), adică e mai mult opera părții private interesate, decît a puterii publice. Chemarea în judecată e lasată în sarcina părții lezate. Dela o vreme însă reclamantul capătă dela Dregătorie sau dela Domn un fel de permisii de aducere în judecată, numite *cărți de soroc*. Dacă pîritul nu voia să recunoască sau să execute datoria, reclamantul (*pîrișul*) putea să-l constrîngă prin *trăsură* sau *oprire* (închisoare). Tot pentru siguranța recla-

mantului, pîritul putea da un chezaș, un *vadnic*, care avea recurs contra lui, de exemplu în caz de neplata unei datorii.

Obligațiile constau în contracte reale și formale și erau garantate prin inserțiuni de clauze penale, pedepse spirituale, blesteme, sau printr'o desptigubire, care se plătea sau părții contractante, sau visteriei. Mai tîrziu se întrebuintează contractul încheiat prin *Scrittura*. Solemnitățile exterioare contractului erau: *adălmășul* și *datul de mîină* (Handschlag, La paumée). În privința instituției îndălnite a *seriei* (*ghieria*), autorul crede că ea n'a putut sluji drept garanția lucrului judecat,—documentele se contrație și informațiuni complete nu se găsesc în această privință.

Cu timpul însă această alcătuire negustorească a orașelor, cu Șulzii și Sfaturile lor, pierde mult din însemnătatea pe care o avusese altădată, din cauza unei nouă invaziuni de negustori străini: Armeni, Chiproviceni Bulgari, Brașovenii, etc. Aceștia, neavînd niciuna din sarcinile negustorilor locali și bucurîndu-se de multe privilegii și scutiri, devin din ce în ce mai tari și ajung să impună alcătuirea lor negustorilor pămînteni.

A. A.

Pierre Loti. *La Mort de Philad.*
Bibliothèque contemporaine. Calman Lévy, Paris.

Anatole France a zis despre Loti că știe să redea natura ca un poet și ca un filozof, fiindcă sub miile și neumăratele chipuri ale universului el a știut să descifreze singurile două lucruri, pe care ea le spune în acest bogat și variat limbaj: dragostea și moartea.

Această din urmă operă a lui Loti e o admirabilă și neîntrecută gloriificare a puterii morții și a distrucțiunii. În aceea natură a Egiptului, în care pustia și Nilul sint martorii vremilor

in care s'a înnebuit fața plauetii noastre; printre monumentele mărețe care nu puteau răsări decît din sufletul a-celor oameni primitivi, care păreau a fi copiii munților și ai stîncilor dela începutul vieții pe pămînt, și care nu puteau fi aduse la îndeplinire decît de puterea unei omeniri în plină tinerețe; între cadavrele momificate de mii de ani și statuetele ce exprimă, cu atîta căldură și putere, erodința vechiului Egipt în nemurire și veșnicie, cu toate sforțările lor îndărătnice, și împotriva acestor sforțări cu care s'au luptat cu puterea distrugerii mii de ani,—moartea se desfășură acum pretutindeni, triumfătoare și a tot puternică.

În această natură, unde cerul e prea lîmpede, soarele prea strălucitor, și în care viața se afirmă cu o putere amănunțită, „delirantă“; în acest pămînt al făgăduinței, unde mișună viața și izbucnește vegetația, însuși templul Afroditei Egiptene, templul dragostei și al bucuriei, are o înfățișare grandioasă, severă și fatunecată, care vorbește de moarte și genune, ascunzînd în umbra criptelor aduce chipurile frumoasei Hathor și a soarelui și Horus, întrupări alte de expresive și realiste ale bucuriilor dragostei și ale voluptății înalte a procreației. În această țară, unde de mii de ani arșița soarelui scrie cu o lumină mereu aceeași, sub un cer mereu neschimbat, nici odată turburat de jocul variat al ceasurilor și al zilelor din climatul nostru,—scrie umbra coloanelor uriașe, care înamnă puterea și munca atîtor generații, și în care cu toate acestea s'au înfîlțat pe furiș puterea distrugerii și moartea, peirea ce le cucerește clipă cu clipă, puterea veșniciei și gîndul nimicniciei se lasă mai apăsător decît ori unde pe sufletul cătătorului. Cu o durere infinită, cu un adînc simțiment de pietate și umilință, asistă Loti la năruirea viselor viclene, scrise în piatră și clădiri grandioase. Ar vrea

să culegă în singurătate ultimele scouri ale cugetării lor, ultimele lor vestigii din convorbirea tainică și mută a gesturilor încremșitate de mii de ani, prin care miile și miile de chipuri de zei par a comunica între ei, din pulbera de aur ce se ridică și plutește pretutindeni, dînd coloraturi măestre, în tonuri nespuse de dulci, cerului, apei, aerului. Ar vrea în acest Egipt care a stăpînit odinioară lumea veche cu prestigiul său de străbun, cu amintirea trecutului său de stăpînitor, cu ruinele sale nostrămutate, să aibă o moarte demnă, măreață, în armonie cu fizionomia lui grandioasă, cu natura în care s'a plămuit. Toată opera lui însă vibrează de indignare, de neînfrînată pornire, de ură, de ironie, și amară bataie de joc împotriva dăvălirii barbarilor moderni, a turștilor care turbură liniștea acestei lente și dureroase agonii, care alungă poezia și schimbă caracterul arhaic, în care e scrisă poezia veșniciei, într'o tristă și ridicolă mascaradă, reclama agenției Cook, brutală afirmare a prozaismului gros și plin de materialitate a Englezului colonizator.—Egiptul moare nu distrus de dăsmănul măreț și demn de nobila lui înfățișare, timpul, el omorît de opera de *civilizare* a barbarului modern, colonistul englez. Acesta, pentru a-și face pămîntul bun pentru cultura bumbacului, profanează apele Nilului, oprindu-i cursul și distrugînd astfel perla Egiptului, *Insula Philae*, cu prețioasele ei comori, pătează seninul imaculat al cerurilor cu fumul de pe coșul fabricilor, și prăschimbă nobila rasă de bronz a Fellahilor liberi și trăiți sub cerul liber, care păstrau până acum de pe timpul Faraonilor cîntecul lor monot n pe trei note și sufletul lor neatins, într'o nenorocită populație de muncitori de fabrici, istovită și prăpădită de muncă și alcool,—strică armonia, exotismul peisagiilor unice cu bandele sale de clienți ai agenției

Cook, care cutrează templele, ruinele și malurile Nilului, nerespectuoși, gălăgioși, odioși și ridicoli în costumele lor de călătorii din secolul al XX-lea. aducând după ei toată uriciunea și toate plăgile civilizației noastre atât de meschine față de mărețele urme ale antichității Egiptului.

I. S.

Paul Adam. *La Morale de l'Education.* Paris, E. Flammarion, 3.50

O carte foarte interesantă, ca tot ce este din pana acestui scriitor viguros, fecund și original.

Deși nu e nici un tratat de morală și nici un curs de pedagogie, deși expunerea e făcută fără sistem și, desigur, fără nici o pretenție de știință, totuși, prin bogăția observațiilor, prin ideile adesea neașteptate și prin modul original al autorului de a privi lucrurile, cartea aceasta îți dă de gândit și te reține.

Autorul împarte lucrarea sa în cinci părți, fiecare cuprinzând mai multe capitole; în realitate însă împărțirea aceasta e arbitrară: diferitele capitole sînt o serie de articole deosebite, și adesea fără altă legătură între ele decât ideea centrală a întregii cărți: nevoia de a se da educației în Franța o altă direcție.

Volumul acesta e o adevărată scriere de luptă și încă—specială pentru Francezi. Paul Adam vede cu durere cum Germanii se ridică și progresașii merou, mai ales, economicește, în timp ce Francezii decad tot mai mult din acest punct de vedere,—și cartea aceasta e un strigăt de alarmă pentru primejdia ce amenință Franța din această pricină.

În toate capitolele studiului său, autorul ne arată că felul cum se procedează în Franța în educația tinerimii e greșit, și propune mijloace de îndreptare.

Ideea fundamentală a lui Paul A.

Adam e că elitele sociale sînt acele care reprezintă, conduc și determină soarta popoarelor, și că azi industria și comerțul sînt factorii principali de viață și propășire a neamurilor. Prin urmare, ecia ce reclame el pentru țara sa este crearea unei elite, căreia să i se dea direcțiune spre industrie și comerț.

Pe aceste considerațiuni se bazează și criticile și propunerile de îndreptare ale lui Paul Adam.

Nu vom încerca aici să rezumăm cuprinsul bogat și variat al cărții acesă; de altfel cartea fiind mai ales o adunare de observații din viața din școală, din familie și din societate, un rezumat al ei nici nu ar fi cu putință și nu ar reda fizionomia lucrării. Vom spune numai că autorul, ca orice diletant, nu aprofundează întotdeauna lucrurile, și de acesta ne dă uneori explicații naive alături cu observații admirabile. Astfel dacă, de pildă, el analizează minunat relele pe care lipsa de independență a învățătorilor le aduce școlii, dară arată perfect de bine cum școlarul cetățean se formează în actualul elev, cu deprinderile și inclinațiunile care se determină în acesta prin educație,—apoi dă dovadă de multă unilateralitate, cînd crede că numai prin crearea unor școli superioare comerciale, asemenea celor germane, s'ar putea îndrepta tinerii Francezi spre industrie și comerț,—cînd pricepiile deosebiri dintre cele două popoare în această privință sînt mult mai adînci și mai organice oarecum,—ori cînd dă o altă de mare importanță înbușării unor restaurante și oteluri speciale pentru studenți, în-cît speră dela ele o schimbare totală în mentalitatea și inclinațiunile tinerimii.

Si mai notăm aici că, după cum e și firesc, în dosul sociologului și al pedagogului diletant, apare cu putere artistul, fondul adînc al sufletului scrii-

lorului. Cartea e plină de digresii și opiri îndelungate asupra unor lucruri care nu au decit foarte puține legături cu chestiunile tratate, dar asupra cărora artistul simte o deosebită plăcere să se oprească mai mult. Iar critica sistemului de educație în școli și în familie îi dă prilejul să ne dea o mulțime de amintiri din viața-i de copil și de elev, amintiri pe care el le redă cu acea putere și plasticitate, pe care i le cunoaștem.

În sfârșit, stilul viu, repede, precis și energetic al autorului, face ca citirea volumului să fie foarte plăcută.

M. C.

Edmond Picard. Le Droit pur.
Bibliothèque de Philosophie Scientifique.

Dreptul, din cauza rolului important pe care îl are în viața practică, este privit de cei mai mulți ca o știință pur practică, sau ca un fel de meșteșug mai de lux. Chiar în universități, predarea dreptului se face mai ales în vederea pregătirii profesionale. În marile tratate de drept, autorii sînt preocupați mai mult de rezolvirea conflictelor practice, iar metoda analitică, întrebuițată în aceste studii, mărește încă și mai mult importanța amănuntului. În asemenea condițiuni ideile generale se desprind cu greu din mulțimea amănunților, iar încercările de sinteză sînt rare și incomplete. În lucrarea sa, dl. E. Picard își propune să facă o sinteză complexă a dreptului, degajînd și sistematizînd ceea ce este adevărată știință în drept, și descoperind astfel grupul de noțiuni și reguli, care se găsește constant în orice timp și în orice loc, adică să stabilească „structura fundamentală” a dreptului și „mecanica lui superioară”.

Pentruca să putem studia fenomenul juridic, este mai întâi nevoie să-l putem găsi. E. Picard, după ce face critica diferitelor definiții și criterii

propușe, stabilește că singurul caracter exterior și permanent al dreptului, adică caracteristica lui exterioară, este constrîngerea socială.

Urmărind fenomenul juridic acum cînd îl putem găsi în complexitatea fenomenelor sociale, sîntem isbiți de întinderea și varietatea existenței lui în societate. În „starea empirică” a existenței lui îl găsim concretizat în nenumerate detalii din viața colectivităților. El însoțește mai toate actele vieții noastre. Spiritele vulgare nu văd dreptul decît în procese, adică atunci cînd un conflict îl pune în evidență, pe cînd în realitate el este o stare permanentă, un aspect al vieții noastre sociale, „manifestîndu-se în ținuta disciplinată pe care o imprimă societăților prin uzul, pe care titularii îl fac de drepturile lor particulare, și prin abținerea de a nu face ceea ce dreptul oprește”. — El mai există în stare legată în codice, sau sub forma de obiceiuri ale locului (coutume) sau sub formă teoretică în comentariile juristașilor. Afară de acestea, autorul îi mai atribuie o existență transcendentă, — existența totală a dreptului este cuprinsă sub denumirea de *Juricitate*.

Autorul acestei cărți este partizan al dreptului cosmic. Dreptul ca forță cosmică există în univers, independent de societățile omenești. El se incorporează în momentul formării acestora, ca un element esențial al existenței lor, iar societățile, trăind, îl secreteză oarecum (exudent) sub forma diferitelor instituții juridice. El este prin urmare viu cași societatea omenească, trăind viața ei și urmărind în transformările lui influențat de variatele necesitățile ei vitale.

Cu toată marea lui varietate și mobilitate, dreptul prezintă sub diversele lui forme, ca un ultim produs al abstracțiunii, o parte fixă. În fiecare drept găsim patru elemente fundamentale: subiect, obiect, raportul dintre

subiect și obiect și constringerea socială. În cadrul acestor patru elemente trebuie să intre orice ecuație juridică. Ele formează scheletul oricărui drept, iar angrenajul lor reprezintă dreptul în abstract, care nu așteaptă decât conținutul care să-i dea viață. Conținutul dreptului este scopul lui, adică *Justiția*. Expresiunea juridică a justiției ne-o dă gradul de armonie a celor 4 elemente. Cu cât justiția este mai realizată, cu atât și armonizarea elementelor fundamentale este mai aproape de perfecție. Realizarea justiției merge paralel cu socializarea ei, iar complectea ei realizată este exprimată de autor în următorul tetragram: De chacun selon ses facultés; à chacun selon ses besoins; par l'effort de chaque individu; par l'effort de l'Ensemble.

Iar definiția dreptului în urma acestor dezvoltări ar fi următoarea: Dreptul este o formă socială cosmică, exercitată de către un subiect asupra unui obiect, protejată de constringerea socială și având ca scop justiția.

G. M.

L. Garriguet. *Régime de la Propriété.*

Nu voi da—de la început—decît un singur exemplu, pentruca să se poată vedea chipul de cercetare al autorului. Așa, se întreabă care sînt obligațiile unui patron, în caz de accident: dacă a făcut o greșală, nici o greutate, — „*stricto jure*“ el este ținut să plătească o indemnizare; dacă accidentul n'a fost din greșala lui, el nu este ținut decît de „simple datorii de caritate“; totuși multe legiuiri în preocuparea lăudabilă de a împiedeca o familie să cadă în mizerie—impun patronului să dea ajutoare rănitului. Se întreabă apoi: „Procedul este absolut just?“ Abatole Garriguet se îndoaie, bazîndu-se pe reclamațiile în care a dat loc legea franceză, i-o tea-

mă să nu fie prea aspră pentru industri-ași. „O dreaptă mijlocire este greu de ținut, dar toate drepturile trebuie tot una respectate, și e un pericol ca, favorizînd pe unii, să lovești în drepturile altora“. Așa că chestiunea justiției absolute este redusă la o apreciere de oportunitate.

Pentru a îndreptăți moștenirea, autorul propune două argumente slabe: se poate presupune că legea înlocuiește un testament, pe care l-ar fi putut face cel care a murit; se poate zice că „copiii sînt continuarea naturală a tatălui, care, făcîndu-i din substanța sa, retrăește intrinșii“. (pag. 239). Testamentul ar fi un drept natural, și Franța ar fi avut multe de îndurat, dacă ar fi restrîns facultatea de a testa; a fost de adevărat că nimeni nu rămîne nepedepsit, neținînd socoteală de drepturile naturii. (p. 234). Dar sînt două feluri de testamente, care se deosebesc: unul de bîne în economie: unele au ca obiect să consolideze familia-trunchiu, după Le Play, altele au ca scop să sărăcească familia, și de acest din urmă fel s'au ocupat oamenii bisericii, în interesul lor.

Autorul are un chip particular de a respinge părerile străine. Așa, negăsind în „Capitalul“ lui Marx texte ca să dovedească că Marx a voit să „stabilească că capitalul nu este decît fructul lucrurilor nedrepte din munca muncitorilor“ (p. 124), a recurs la romanțierul american Mallock, și conchide: „acestea sînt ideile lui Marx asupra capitalului și a originilor sale“ (p. 133). În alta parte atribuie lui Locke teza următoare: „că fiecare n'are dreptul să posedeze decît ceia ce poate să facă el singur“ (p. 177); dacă ar fi celîl capitalul din „Guvernămîntul civil“, de unde ia acest pasagiu, ar fi văzut că se raportează la timpii, cînd omul nu cunoștea încă moneda.

Din scrierea sa reeasă că Garriguet n'a celîl poate cărțile de care vorbește,

aşa n'a celit pe Prudhon, profesor la Dijon, căruia îi atribuie „Domeniul proprietăţii” al omonimului său, socialist.

Ceia ce abatele Garriguet numeşte aşa de impropriu *teoria păgînă a proprietăţii*, este sistemul juridic al unei societăţi, care produce într'un chip progresiv sub regimul liberei concurenţe. Cît priveşte despre pretinsa teorie creştină, ea constă numai în sfaturi asupra datoriilor bogăţilor,—aceste sfaturi sînt astăzi mai mult sau mai puţin inspirate din meditaţiunile evanghelice.

Dorinţa de a crea pacea socială face pe mulţi catolici să creadă că faptul că sînt prea multe proprietăţi mari e rău, şi pentru aceasta autorul citează rezultatele deplorabile ale marii proprietăţi în Italia şi în Rusia (p. 185—186), aprobă măsurile pe care le-au luat papii pentru ea să încerce să se cultive campania romană (p. 258—264); papii însă nu au reuşit, şi de aici autorul a trebuit să conchidă lichidarea regimului feudal şi a bunurilor de mîna-moartă. Influenţa catolicismului nu s'a exercitat în sensul difuziunii, proprietăţii în ţările, unde a rămas atot-puternic, ci din contra. Poate că averile cele mari ale evreilor nu ar fi străine noilor orientări în sociologia catolică din Franţa.

I. D.

B. Brunhes. *La Dégénération de l'énergie.* 1908. Bibliothèque de Philosophie scientifique. E. Flammarion.

Căteia se ocupă cu principiul al doilea al lui Carnot. E principiul ireversibilităţii sau al degradării energiei; adică inevitabila transformare a unei părţi de energie într'o cantitate inutilă.

Autorul se ridică contra vulgarizării pripite a adevărului ştiinţific, care chiar între savanţi poate da loc la neînţelegeri. Astfel, principiul conservă-

rei energiei: „nimic nu se pierde, nimic nu se crează” a fost înţeles că toată energia *utilizabilă* se păstrează,—am avea un perpetuum mobile.

Energia nu e totdeauna folositoare pentru rezultatul final. Pentru munca care se săvîrşeşte, o cantitate de energie se degradează, devine inutilă. Suma energiei utile şi a celei inutilizată e constantă. Energia utilizabilă, sau puterea motrice, sau intensitatea, se micşorează, şi numai energia totală rămîne constantă. Energia utilizabilă, în cazuri limite şi numai pentru moment poate fi egală cu energia totală, în general însă e mai mică.

Ce e constant în energie e cantitatea; pe cînd calitatea e variabilă totdeauna în sensul scoboririi formei utilizabile. Degradarea deci nu e contrară conservării energiei, căci una prezintă legea calităţii şi alta a cantităţii.

Energia utilizabilă se pierde, sau mai bine se degradează, căci dacă 425 Kilogrametri dau o calorie, inversa e imposibilă. Căldura, producînd un lucru mecanic, formează o transformare artificială, care nu se face dela sine, ci prin intermediul unei transformări naturale simultane.

Diferitele forme de energii se împart în forme superioare: energia mecanică, elastică, electrică,—şi forme inferioare, care nu-s elastice, cum e căldura, energia radială, energia din schimbarea stărilor fizice:

Formele superioare n'au grad de superioritate. Toate-s echivalente. Cele inferioare sînt din ce în ce mai degradate.

Energia mecanică are două forme egal superioare: energia cinetică şi potenţială, a căror sumă e constantă. E legea forţelor vii, un caz particular al conservării energiei.

Căldura e o formă superioară numai cînd cade la 0° absolut, adică cînd

presiunea exercitată de gaze e nulă, la -273 , și atunci se transformă complet în lucrul mecanic.

Radiația e stăpinită de legile lui Kirchoff, Stefan și Wien. Puterea emisivă e egală cu puterea absorbantă (Kirchoff). Energia radiată pe un cm^2 de corp negru e proporțională cu puterea patrată a temperaturii absolute a acelu corp, și frecvența radiațiilor se mărește cu temperatura absolută.

Sensul transformărilor spontane poate fi reversibil sau ireversibil. Găsim fenomene reversibile, care nu compor-

tă nici degradare, nici restaurare de energie utilă, și e cazul limită, când neegalitatea lui Carnot devine egalitate.

Un capitol interesant e conflictul dintre mecanism și energetism, conflict care apare mai puternic acum, când noile fenomene de radioactivitate impu-ternicesc din nou teoria atomismului. Autorul caută să vadă care din aceste două doctrine explică principiul lui Carnot, și conchide că mecanismul e incompatibil cu principiul lui Carnot.

S. P.



Revista Revistelor

Sămănătorul, Ianuarie.

Au dispărut și de pe copertă numele colaboratorilor, a rămas numai: „Directorul Aurel C. Popovici“.

Literatura în cea mai mare parte nulă; o cronică mai îngrijită și mai interesantă. În N-ul 3 d. Ghiță Pop publică o vehementă înlimpinare la observațiile d-lui N. Iorga asupra unei lucrări a autorului, care caută să vadesească că d. Iorga „bate cîmpii“, se contrazice, „uită dela mină până la gură și-și schimbă părerile după simpatii și antipatii“, are „stilul și maniera necuvincioasă“, „pretenția sgomo-toasă“, etc..

Luceafărul, Ianuarie.

Poezii de Goga, I. Brozic, Simina Bran, Maria Cunțan. Corespondența din București de G. Bogdan-Daică despre „Sanda“ de Al. G. Florescu. Amintiri de Al. Ciura și o novelă de C. N. Mihailescu. Ca Iatoldeauna, splendide ilustrații.

Neamul Românesc, Ianuarie.

În N-ul 5, d. Ion Boeriu în „Mea Culpa“ polemizează cu „Tribuna“ din Arad, relativ la articolul d-lui C. Stere: „Imperiul Habsburgilor și politica Românilor“.

Ideia fundamentală a autorului:

„Am știut alina, că *apusul* Europei „are trebuință de un astfel de stat la „gurile Dunărene, care să fie în stare „să țină în frâu și pe Ruși minăți... „spre Cornul de aur, și să se împotri-

„vească cu succes și expansiunii Germanismului. Am crezut irelevant pentru Europa, că va fi acest stat: Austro-Ungaria *extinsă până la Marea Neagră*, sau că îi va lua locul o Ungarie puternică, stăpînă între Marea Neagră și Adriatică, sau apoi un alt „stat național unitar. România mare“.

Autorul uită un mic detaliu: nici unul din aceste trei state nu există încă, și nici nu se poate înfăptui decât ca rezultat al unui *groznic catalism european*.

Pe cînd Imperiul Habsburgic „în cadrul său istoric“ are acest neînsemnat avantaj că *există*, avantaj și pentru el și pentru *apusul* Europei.

Și politica europeană *actuală*, politica realistă, despre care este vorba în articolul d-lui Stere, nu se poate inspira decât de *realități*, nu de speculațiuni mărețe asupra „României mari“, sau a „Ungariei între Marea-Neagră și Adriatică“, cari presupun prăbușirea anterioară a Rusiei sau a Germaniei, -- adică o stare de lucruri, în care Europa va avea alte griji decât de a se îngrădi împotriva politicii de „Drang nach Osten“, sau a cotorpirii Rusești, -- ce vor fi trăit.

La Nouvelle Revue. (Ianuarie 1909).

Sub titlul de „Turcia și Europa“ J. Daugny publică un articol entuziast și optimist asupra revoluției junilor Turci și asupra rolului, pe care împă-

răția lui Abdul-Hamid e menită să-l joace între puterile europene. „Nu s'a văzut nici odată în istoria lumii o revoluție atât de completă, de repede și de pașnică” spune autorul, și dacă junii Turci vor avea și de-acum înaintea tactul și priceperea, de care au dat dovadă în revoluția lor, ei vor duce țara la mărire și putere. E drept că sarcina lor de-acum înaintea e grea: Ei trebuie să modifice o stare de lucruri de mai multe ori seculară, care-i urmarea directă a Coranului, legea religioasă și civilă a Musulmanilor. Actualmente, Turcia e numai un *stat*, junii Turci trebuie să facă din ea o *națiune*. Aceasta însă o vor face-o cu altă mai ușor, cu cât diferitele neamuri de sub ascultarea Porții vor prefera să rămână tot sub această dominație, decât să cadă sub stăpânirea altui neam rival, —și cu cât toate aceste neamuri au nevoie de siguranță, libertate de tranșacțiuni și justiție egală pentru toți. A fost o dovadă de admirabil tact politic faptul că junii Turci au proclamat egalitatea între toți locuitorii imperiului. Acum datorită Europei e să ajute pe reformatorii Turci în opera lor: să-i apere contra lăcomiei Austriei, să-i sprijine în conferința Puterilor și să le deschidă credit pentru a le da puțința de a valorifica diferitele izvoare de bogăție, pe care ea le are: mai ales pământul de agricultură și minele. Dacă Turcia va fi astfel ajutată, ea va deveni o putere modernă, viața ei se va statornici pe baze nouă, și o chestie mare și foarte grea va fi astfel rezolvită.

Léo Claretie ne dă o schiță asupra călătoriilor lui Chateaubriand, care se știe că a fost pasionat pentru voiajuri și a vizitat o jumătate din pământul cunoscut. Autorul articolului urmărește pe marele scriitor în călătoriile lui și arată rolul, pe care ele l-au avut în producțiunea lui artistică. Diplomatul Raqueni se ocupă într'un

articol de tripla alianță, al cărei tratat expiră în 1912. El privește lucrurile din punct de vedere italian și se întreabă dacă, față cu evenimentele recente, Italia va mai renoi acest tratat. Se știe că ceea ce a împins pe Italia în brațele Germaniei, sau mai bine, în brațele lui Bismark, care i-a impus și alianța cu Austria, a fost chestiunea mediteraneană, ori mai precis, ocuparea Tunisului de către Franța în 1881 (tripla alianță s'a încheiat în 1882). Astăzi însă între Italia și Franța nu mai există o astfel de chestiune, ci din contra ele sînt legate printr'o strînsă legătură de prietenie, iar între Austria și Italia relațiile devin tot mai încordate. Așa dar, Italia nu are nici un interes ca tripla alianță să fie reînnoită: din contra o alianță cu Franța-Anglia-Rusia i-ar fi mult mai de folos. Cu toate acestea, cei mai însemnați barbați politici ai Italiei ori sînt pentru reînnoirea triplei alianțe, dar cu anumite condiții: rezolvirea în sens favorabil Italiei a chestiunii Trentinului și a Triestului, ori sînt pentru o înțelegere directă cu Austria, pe baza unor concesiuni reciproce și a unor compensații, pe care Austria le-ar acorda Italiei pentru anexarea Bosniei și Herzegovinei. Între cei din urmă e *Fortis*, și între cei din urmă e și socialistul reformist *Bissolati*. Și cum la expirarea triplei alianțe se poate ca unul din aceștia să fie la președinția consiliului de miniștri,—nu se poate ști ce va face Italia atunci. În orice caz, în actualele condițiuni, Italia nu are nici un interes să reînnoiască tripla alianță.

Mercure de France (ianuarie 1909).

Evenimentele de curînd petrecute în Peninsula Balcanică continuă a preocupa spiritele din apus și a da loc unei foarte bogate literaturi relative la ele. În unul din numerele de pe această lună ale revistei pariziene, cunoscutul scriitor socialist, *Paul Louis*,

no dă un articol intitulat „Criza din Orient”, în care caută să arate cauzele care au provocat anexarea Bosniei și proclamarea independenței Bulgariei, împrejurările în care aceste fapte s'au produs, și urmările lor probabile. Autorul constată în primul loc că această criză din Orient nu mai este balcanică, ci europeană, și aceasta din momentul în care Rusia și Austria au încetat de a ține pactul dela Muerzegg; apoi, după ce înlătură explicațiile ce s'au dat până acum evenimentelor din sudul Dunării, el își expune părerile sale. Politica externă a Austro-Ungariei, ca a tuturor statelor mari din Europa, e supusă dezvoltării sale economice. Și tocmai transformările economice suferite de Imperiul Habsburgilor în ultimul timp stut pricina evoluției sale politice. În adevăr, din țară agricolă, Austro-Ungaria a devenit în anii din urmă o țară industrială, și ca atare a simțit tot mai multă nevoie de debarașuri pentru produsele fabricelor sale. Iar aceste debarașuri ea le-a găsit și le găsește încă în statele din Orientul Europei: România, Serbia, Bulgaria, Turcia și Grecia. Astfel anexarea Bosniei-Herzegovinei face parte din aceeași categorie de fapte istorice cu luarea Transvaalului de către Anglia, a Madagascarului de către Franța, a Chau-Tongului de către Germania, a Filipinilor de către America. etc..

Ceia ce a făcut însă ca iritația să fie mai mare cu această ocazie, e mai întâiu felul în care Austro-Ungaria a procedat, și apoi interesele ce au fost lovite prin anexare. Căci, ea să nu mai vorbim de Turcia direct lovită, chiar Rusia și Italia nu sînt indiferente față de lovitura făcută de baronul d'Aehrenthal. În Rusia, mai întâi, opinia publică revoluționară e dușmană Austriei, pentrucă țarismul a găsit mult sprijin în casa de Habsburg, și apoi pentrucă anexarea lovește în

Slavii din sud. Cit despre Italia, ea e lovită în interesele sale imediate, care sînt de aceeași natură cași nevoile care au împins pe Austria la anexarea Bosniei și a Herzegovinei: nevoia expansiunii comerciale, căci și Italia trebuie să-și caute în orient piețe pentru desfacerea produselor industriei sale, care se dezvoltă nerez.

Aceste fapte ne explică pentru ce a produs atita sgomot și iritare anexarea aceasta a două provincii, care, de fapt, de mult erau sub stăpînirea efectivă a Austriei.

Cu prilejul apariției cărții lui A. S. Barnes (*The Mon of the Mark*), *A. van Gennep* examinează *noua soluție*, pe care acest învățat o dă celebrei chestiuni, cunoscută sub numele de *masca de fier*. După învățatul englez, omul care a purtat această mască nu ar fi altul decît fiul lui Carol II, regele Angliei, Jacques la Cloche, care s'ă facut catolic și a avut oarecare rol în negocierile dintre tatăl său și Papa, în vederea trecerei lui Carol II la catolicism. Prin rolul său, acest Jacques la Cloche, abatele Pregnani, după numele de calugărie, ar fi fost deținătorul unor mari secrete politice, și de aceea Ludovic XIV și miniștrii săi l-au ținut arestat sub cea mai grozavă pază. În articolul său, van Gennep arată că ipoteza lui Barnes lasă oarecare lucruri nelămurite și oarecare contradicții neexplicate, așa că nici cu această nouă soluție nu se poate spune că problema e pe deplin și definitiv deslegată.

Pentru a explica superioritatea Germaniei asupra Franței în lupta economică, și pentru a arata de unde provine activitatea industrială și tehnică a Germaniei de azi, *Henri Schoen* publică o schiță asupra organizării și mersului nollor universității teutice din Germania. Autorul caută să scoată la iveală spiritul practic, în care se fac cursurile la aceste universități, și

rolul mare pe care absolvenții lor îl au în fabrici și în îndrumarea industriei. El îndeamnă pe Francezi să imiteze în această privință pe Germani, care au știut așa de bine să se adapteze nevoilor nouă de viață, încât, după cum altădată erau în fruntea celorlalte națiuni în cercetările filologice și istorice, tot așa sînt astăzi în privința învățămîntului tehnic și industrial.

Stanislas Rzewuski publică un mic studiu asupra activității literare a filozofului german Rudolph Eucken, care a obținut anul acesta premiul Nobel, și care, deși în Germania e foarte cunoscut și apreciat, o aproape necunoscut în Franța. Autorul examinează principalele opere ale filozofului german și arată că acei ce au distribuit premiile au făcut o foarte bună alegere prin premiarea lui Eucken.

La Revue des Idées, 15 Ianuarie 1909. Pierre Denis. *Populația și rasele din Brazilia*. Într-unele state ale Americii, cu societatea lor nestabilă, fără ierarhie și fără rădăcini, cu un excesiv individualism, Brazilia, o țară de veche cultură, cu clima ei tropicală proprie producției de zahar, se distinge printr-o fizionomie a sa proprie. Fiind colonizată de mai mult de trei veacuri, deosebirea de sol și de climă, genul de viață, au exercitat o acțiune încreștată și constantă asupra deosebitelor rase colonizatoare, acțiune manifestată prin diferitele feluri de viață. Ca atare, studiul ei prezintă un interes deosebit și particularități curioase. Mai întâi, se constată că diferitele populații nu s'au contopit încă într'un tip uniform; deasupra tuturor stă populația de rasă portugheză, alcătuită aristocrația, în mare parte rurală. Tipul ei caracteristic, reprezentativ, intrat în domeniul literar sub trăsături caricaturizate, *Caipirul*, ne înfățișază pe marele proprietar de moșii, activ, care vine

din cînd în cînd la oraș, urmărește moda și mersul evenimentelor politice, stă însă cu dragoste la țară, e ospitalier pînă la exces, și e un adevărat despot în casa sa. Deși democratismul e adînc înrădăcinat în masele populare, deși votul universal există, poporul însă e condus de această clasă dominantă, în funcțiile sale electorale.

Alături de Portughezi, Italienii formează în sud o masă compactă de mici exploatare ai cîmpurilor de cafea; pe urmă Poloni, Germani și Veneți, toți mici proprietari și alipiți de pămînt. Orașele sînt ocupate toate de străini, deveniți, se înțelege, mari comercianți — comerțul în mic fiind în mîna Portughezilor, ca unii care cunosc limba țării.

Nordul Braziliei, afară de mici grupe de Metiși portughezi, e ocupat de Negri, veniți încă din vremea cînd exista robia. E o populație redusă la mizerie din cauza lenei și alcoolului. Cu foarte puține necesități, lipsiți de ambiție, îndolenți, deveniți liberi, ei au fost întrebuințați la început ca lucrători în exploatarea de cafea și zahăr. Dar, din cauza defectelor inerente rasei lor, au fost băluiți în lupta economică de Albi, și marii exploatare ai au întîmpinat multe dificultăți, oricîteori erau siliți să se servească de ei. Necumpătați pînă la exces, jumătate din viață trăind-o amețiți de rachiu, au produs o poezie simplă, ale cărei motive de inspirație sînt acele din vremea robilor, ori bănturile alcoolice.

Les documents du progrès. (Ianuar 1909).

Cea mai mare parte a numărului de pe Ianuar al acestei reviste se ocupă cu chestiuni de *higiênă socială*. Astfel, directorul revistei, *dr. Rodolphe Broda*, într'un articol intitulat „*viitorul rasei*“, trece în revistă mijloacele de a feri neamurile de degenerare fizică și intelectuală. El arată cum trebuie să ne îngrijim, ca ziua de muncă să fie

redusă la opt oare, pentru a nu slei prin exces de muncă puterea lucrătorilor; cum trebuie ca să se impie fabricanților să respecte în fabricile lor oarecare cerinți ale igienei, pentru a cruța sănătatea muncitorilor; cum e nevoie să se fixeze un minimum de salariu pentru a împiedeca exploatarea fără cruțare a lucrătorilor; cum trebuie protegute femeile muncitoare pentru a împiedeca degenerarea progenerării lor; cum munca copiilor trebuie redusă la minimum și regulată cu stricteță, pentru a nu-i expune la o ruină psihică și fizică. Apoi insistă asupra luptei pe care trebuie s'o ducem contra tuberculozei, contra întinderii alcoolismului, contra pervertirii vieții sexuale și contra înțirii boalelor de această natură.—și în sfârșit termină prin a arăta priemejdia pe care o aduce asupra unui popor prăpastia tot mai mare, care se sapă între diferitele clase sociale. Deși autorul are în vedere mai ales starea de lucruri din țara lui, totuși nu e nimic în articolul său, care să nu se aplice și la noi, unde în cele mai multe privinți stăm mai rău decât în alte țări.—În aceeași ordine de preocupări dr. R. Romme publică un articol despre alimentația rațională și salariile muncitorilor, în care, după ce arată care sînt elementele, care trebuie să constituie hrana unui om care muncește, și în ce proporție trebuie să intre ele în alimentația lui zilnică, dovedește cu cifre și date că cea mai mare parte din muncitori nu dispun de suma necesară, pentru a-și procura hrana cerută pentru buna întreținere a organismului.

„Ne trebuie aer curat” strigă într'un alt articol *Fernand Mazade*, după ce arată relele, pe care lipsa acestui element atît de important pentru viață le aduce organismului omenesc.—În sfârșit, *Heri Dogan* se ocupă cu raportul dintre locuință și mortalitate;

profesorul *Nietner* din Berlin arată lupta contra tuberculozei, dusă acum în Germania; iar doctorul *Max Marcuse* scoate în relief importanța igienică a abstenenței sexuale, mai ales pentru femei, în starea actuală a concepțiilor societății noastre în această privință.

Nuova Antologia. (1 Ianuar 1909). *Giovanni Papini*, într'un mic articol, dă câteva note asupra filozofului din Iena, *Rudolph Eucken*, devenit acum așa de cunoscut prin căpătarea unui premiu Nobel. R. Eucken s-a născut în Aurich (Frisia apusană) la 5 Ian. 1846; ș-a făcut studiile în Göttingen dela 1863 pînă la 1867, și și-a început cariera de profesor, imediat după terminarea studiilor, la un gimnaziu. La 1871 a fost chemat ca profesor ordinar de filozofie la Bales, unde a fost coleg cu *Burekhardt* și *Nietzsche*. Dela 1874 a fost chemat la Iena, unde și astăzi profesează. Tot așa de lipsă și lipsită de sdruncinări i-a fost și cariera filozofică: a început — ca cei mai mulți — cu istoria filozofiei (*Die Methode der aristotelischen Forschung*, 1872), cu cercetări asupra terminologiei filozofice (*Geschichte der philosophischen Terminologie*, 1879), cu observații asupra imaginilor și comparațiilor în filozofie (*Ueber die Bilder und Gleichnisse in der Philosophie*, 1880), cu o serie de studii asupra vechilor filozofi germani, și chiar opera sa capitală: *Die Lebensanschauungen der grossen Denker* (1890, edit. 6, 1905) este tot un fel de istorie a filozofiei dela Platon pînă la *Nietzsche*, decît privită prin prizma noului său idealism. Avînd însă un suflet de apostol, Eucken n-a putut să se mărginească numai la istorie, ci în același timp a început să răspîndească, prin diferite scrieri, o sună de idei asupra lumii și a vieții, propagînd concepția unei vieți spirituale independente, pentru dezvoltarea căreia el cere colaborarea

tuturor oamenilor. Aceste idei le-a propagat în scrieri foarte numeroase, în care adesea repetă ceea ce mai spusese odată, și dezvoltă, chiar pînă la prolixitate, ideile lui fundamentale. Ultima sa operă, în care își expune concepția, a apărut de curind: *Einführung in eine Philosophie des Geisteslebens*. Leipzig, 1908. Ceea ce îl preocupă mai mult pe Eucken este viața: cum trebuie să trăim. Fericirea, crede el, nu poate sta decît în unitatea spiritelor. Această unitate însă nu se găsește la filozofi, care veșnic se contrazic; ea nu poate fi realizată decît de o viață spirituală mai înaltă, și Eucken crede că omul linde a deveni din ce în ce o ființă spirituală, și că avem dreptul de a vorbi de o viață spirituală autonomă, adică independentă de celelalte funcțiuni vitale și sociale. Pentru ajungerea acestui țel însă, fiecare trebuie să colaboreze: filozoful deci nu trebuie numai să cunoască lumea, ci și să o schimbe. De aceea el și-a denumit filozofia sa *Activism*.

Deutsche Rundschau (ianuar 1909). Cunoscutul general *v. d. Golz* publică în acest număr un important studiu asupra situației politice interne a Turciei. Cași revoluția din Japonia, tot așa și cea din Turcia a survenit pe neașteptate și, ca și aceea, înseamnă o schimbare radicală în viața Turciei, ale cărei urmări pot fi calculate. În deosebire de revoluția japoneză însă, cea turcă n'a costat decît viața a șase oameni și a adus în ființă o organizare de stat, care nu are alt țel și altă ambiție decît de a se pune la nivelul celorlalte state europene, fără gânduri de supremație și fără ură contra statelor europene. Prima încercare de a întrona regimul constituțional a fost înăbușită de către actualul Sultan, fiindcă, zice autorul, el și-a dat samă că în starea în care se găsea atunci Turcia,—una de-

vărat haos,—numai o conducere unitară și strict centralizată putea să o salveze. Și'n adevăr, Sultanul s'a închis în cabinetul său și de acolo a început să conducă el însuși întreg mecanismul statului, fără să ia nici o măsură care să poată fi generalizată, ci dînd numai pentru fiecare lucru în special o iradea anumită. Acest sistem însă avea marele neajuns că trecea peste puterile unui singur om: miile de petiții, cereri, propuneri etc., îngrămădite pe masa Sultanului, trebuiau să aștepte ani ca să le vie rîndul. Interesații fură nevoiți să intervie prin oamenii din anturajul Sultanului, și aceasta a creat în mod natural o câmarilă din cele mai corupte. Afară de aceasta, Sultanul, om bănuitor din fire și făcînd așa și de împrejurări, a crezut necesar să-și creeze o poliție secretă pentru siguranța sa personală și a statului, care în scurtă vreme, bucurîndu-se de încrederea sultanului, a ajuns să terorizeze pe toți și să contribuie de a înăbuși orice încercare de activitate pentru binele țării. Singurul lucru bun din această epocă este răspîndirea instrucției publice gratuite, care se datorește în primul rînd Sultanului. Faptul că revoluția a pornit din cercurile militare se explică prin faptul că în Turcia clasele de cetățeni nefiind organizate, singurii ofițerii se găseau ca o clasă strîns unită, care putea lucra împreună. Apoi ofițerii erau și acei mai în contact cu cultura europeană: în școala militară mai toți profesorii sînt sau Europeni sau Turci care ș-au făcut studiile în Europa.

Școala militară din Constantinopol, pe vremea cînd autorul acestui articol a fost numit directorul ei, trimetea în fiecare an 100 de ofițeri în rîndurile oștirii. Acuma școlile militare dau între 700—800 ofițeri pe an, așa că, împrăștiuți în diferite garnizoane, trebuie să existe peste 8000 de ofițeri

cu cultură europeană și partizani infocați ai regimului constituțional. Așa cum se află astăzi Turcia, conchide autorul, ea va putea învinge dificultățile lăuntrice și în special criza financiară, și, trezind în toți supușii imperiului, fără deosebire de rasă și religie, conștiința otomanică, va putea merge cu pași siguri spre progres. Pentru aceasta, se-nțelege, Turcia are nevoie de pace și de acția e puțin probabil ca regimul junilor Turci să se aventureze în vre-un războiu, afară numai dacă întâmplări extraordinare nu l-ar sili la aceasta.

Sozialistische Monats-Hefte

În No. de 31 Decembrie 1908, Eduard Bernstein are un articol, *Modernitatea în luptă*, în care continuă polemica sa împotriva radicalismului socialist din partidul social-democratic, care își ascunde intransigența și lipsa sa de aptitudine politică sub denumirea de *modernism*. Radicalismul e o atitudine negativă în fața oricărei reforme cu caracter social, ba încă mai mult, de pe pedestalul neprimării sale cu vre-o idee burgheză, condamnă orice încercare de a se introduce îmbunătățiri în sinul actualei organizații sociale, ca fiind o renunțare, ce pune în pericol conștiința revoluționară a proletariatului. Radicalii social-democrației ajung să glorifice măsurile celo mai reacționare ale clasei stăpînitoare, dictate de cel mai îngust interes. Orice măsură reacționară, cred *radicalii*, deșteaptă energia revoluționară în inimile muncitorilor, pe cînd o măsură reformistă îi obișnuște cu actualul regim. După cum se vede, nu a dispărut din mințile multor sociali-democrați *teoria catastrofală*. Nu o prin urmare de mirare mulțumirea, cu care arată radicalii măsurile restrictive ale dreptului de vot, luate de cătră autorități.

Ceia ce e trist este că radicalismul, avînd supremația în partidul social-

democrat german, imprimă acestui partid un fel de idolatrizare servilă a teoriei marxo-engelsiene. Dispare orice vedere critică, de cîte ori se pune în chestiune vre-una din dogmele marxismului.

(ianuar 1909). Roman Streltsov, *Criza intelectualilor ruși*. — Pătura intelectuală din Rusia trece astăzi printr'o grea criză. După înăbușirea revoluției, o mare zăpăceală cuprinsese pe toți; chestiunile, care până acuma concentraseră asupra lor interesul tuturor, au devenit indiferente. Singura chestiune, singura problemă, care preocupă acum pe intelectuali, este problema rostului vieții omenești. Cînd ești în indoială, dacă viața—ca atare—are sau nu vre-un rost, cînd te indoești că merită să-ți fie trăită, atunci, se-nțelege, dispăre orice interes pentru alte chestiuni. Această stare sufletească a inteligenței ruse s'a manifestat mai întai printr'o extraordinară cerință de opere literare. Niciodată, ca în acești din urmă trei ani, n'a fost în Rusia o mai mare consumare de opere literare. Și se-nțelege în opere științifice nu se studiază decit chestiuni speciale în legătură cu viața; ca un întreg, viața nu apare decit în operele poezilor. E interesant de văzut căile pe care a apucat, ca s'au un liman de scăpare, sufletul chinuit al intelectualilor. Cum era de așteptat, mulți s'au îndreptat spre mutism. S'au născut diferite teorii mistice, precum de pildă anarhismul mistic; s'au scris opere literare pline de misticism, precum „O spovedanie” de Gorky. În cercuri din ce în ce mai largi se observă o aplecare spre misticism.

Alții s'au căutat liniștea sufletească în Eroticism. De almintrelea între misticism și eroticism toldeaua a existat o strînsă legătură. În literatură mai ales se poate vedea cît de mult preocupă eroticismul cercurile intelectuale. Cum era de așteptat, această mișcare a depășit

limitele. Astfel apar opere care sînt curat pornografice; altele prea-slăvesc perversitatea,—homosexualitatea, sadismul, masochismul, iubirea între copii și părinți, chiar aplecarea spre statui și animale, au fost cîntate și poetizate. Au fost mulți însă care nu s'au putut mulțumi nici cu misticismul, nici cu erotismul; pentru aceia nu mai era decît o singură scăpare: moartea. Și în adevăr statistica sinucisilor din ultimii trei ani arată cifre, care întrec cu mult orice altă epocă. Instinctul de viață însă, e cel mai puternic în om, și orice filozofie care aprobă viața poate fi sigură de succes în fața majorității. Aceasta explică succesul operei *Samis* a lui *Arzibaschev*. Sanin a dat răspunsul la întrebarea: cum se poate trăi fără revoluție și fără sacrificiu pentru alții? Acest răspuns este acel care a făcut impresie puternică asupra intelectualelor ruși,—iar nu erotismul cuprins în această operă.

Preussische Jahrbücher (Berlin. Ianuar 1909). *Friedrich von Opel*-*Bronikowski*. Flaubert și arheologia. Autorul își propune să cerceteze izvoarele istoriei, de care s-a servit Flaubert pentru vestitul său roman „Salambô”, și să stabilească ce-a păstrat el din aceste izvoare, ce-a schimbat și ce a adăugat din propria sa imaginație. Izvorul principal este istoria romană a lui Polybius, a cărei expunere pragmatică poetul o reproduce atât de credincios pe alocurea, încît uită chiar, uneori, să dea o motivare psihologică acțiunilor, iar povestirea lui devine seacă și rece ca un tratat de istorie. Abaterile dela acest izvor sînt mai toate motivate de necesități artistice: sau pentru a face mai probabilă povestirea, sau pentru a mări și a intensifica efectul. Astfel Flaubert schimbă caracterul lui Spondius,—care la Polybius e un roinic îndrăzneț,—făcînd din el un laș șiret, pentru a-l

pune în contrast cu Mathos, căci n'avea nevoie de două caractere la fel; face ca Narr-Havas să fie mai diinaute înrudit cu Hamilcar,—pe cînd istoricul vechiu ne spune numai că acesta îi făgăduise mina fiicei sale,—spre a motiva ajutorul pe care Narr-Havas îl aduce lui Hamilcar. Nu pomenește de loc de Hannibal, tovarășul de comandă al lui Hamilcar, „pentru a nu incurca pe cititor”, cum spune însuși, și face ca Mathos să omoare, în locul lui Hannibal, pe Hanno. Pentru a da efecte mai tari, imaginează cruzimi, care au dat oarecare dreptate lui Sainte-Beuve să vorbească de „imaginație sadistică”: astfel uciderea celor 300 de Baleari, sfîrmarea picioarelor prișilor Cartaginezi etc. De multe ori Flaubert face imprumuturi din istoria altor epoci ale Cartaginei ori chiar, în general, din istoria lumii antice, care arată vastele cunoștințe ale poetului, dar care fac tablourile sale să nu mai aibă acea exactitate istorică, de care el era așa de mîndru. Din acest punct de vedere, romanul său a fost de curînd criticat de cătră Maurice Pézard (*Mercur de France* XI 1907), care, deși exagerează mult, pretinzînd că toată tradiția greco-romană asupra Cartaginei trebuie considerată ca o fabulă, are totuși în multe amănunte dreptate.

The North American Review. (Ianuarie, 1909. New-York).—În „Viitorul Artel Americane”, d. *Birge Harrison* se rapoartă în special la pictura americană. Autorul se ridică împotriva acelor care susțin că arta, fiind expresia frumosului, nu poate fi limitată în hotare geografice. Prin expresia frumosului nu trebuie să se înțeleagă expresia unei abstracții universale, necondiționată de împrejurări materiale. Artă mai înainte de toate e *expresia unei personalități*, iar temperamentul unei personalități e determinat în mod hotărîtor de ca-

racteristicile rasei, din care face parte acea personalitate.

Un artist francez poate trăi în Holanda, și cu cit geniul lui va fi mai robust, cu atit însușirile produselor lui vor fi mai franceze: înrîurirea sutelor de ani, acumulate prin hereditate, precumpănește întotdeauna influența citorva ani de actualitate.

În artă, în pictură în special, caracterul rasei e așa de evident, încât un cunoscător poate clasifica pinzele din o galerie de tablouri după naționalități, fără să aibă nevoie a cunoaște numele artiștilor care le-au creat. Există o pictură americană? Criticii franceji au recunoscut înaintea de 1885 existența unei arte americane, caracterizată prin note originale. Această „școală americană“ era reprezentată printr'un număr de artiști americani, care trăiau în Paris și produceau sub influența franceză: Sargent, John Alexander, Melchers, Alexander Harrison și St.-Gaudens. La această listă se poate adăuga lista artiștilor contemporani, care trăiu în America, și care, după caracteristicile produselor lor artistice, trebuiesc grupați în aceeași școală: Winslow Homer, Homer Martin, John Lafarge, George Inness, Alexander H. Wygant. Se poate prevedea în America o mare efflorescență artistică? Fără îndoială: Istoria constată că evoluția popoarelor a mers dela o mare înflorire economică la una intelectuală științifică și, apoi, la faza unei bogate efflorescenți artistice. Și care popor vre-odată a ajuns la o așa înflorire materială și la o așa trezire intelectuală, ca Americanii? Faza dezvoltării artistice a început, fără îndoială, în America; lumea îmbogățită a început să coară și alte mulțumiri, vieții, pe lângă hrană și adăpost.

Palatele somptuase ale miliardarilor cer decorarea lor cu pinze artistice: venirea celor chemați nu poate

întirzia. În ce direcție se va dezvolta pictura americană? Fără îndoială numărul peisagiștilor va covârși încă mai mult pe acel al portrețiștilor: natura e un subiect mult mai variat și mai puțin explorat decit figura omenească. Tehnica picturii stă încă nepulincioasă înaintea multor probleme de execuție, în fața cărora pictura americană va încerca victoria: 1) redarea vieții prin lumină și culoare, 2) redarea iluziei mișcării, 3) înlăturarea neajunsurilor izvorite din infimitățile naturale, inerente ochiului (limitarea puterii ochiului în cuprinderea orizontului și în individualizarea obiectelor), și alte probleme poate tot atit de importante.

Saturday Review (30 January). *The Engineering of British Collapse.*

Autorul articolului vrea să arate urmările dezastruase, pe care le-a avut pentru industria engleză regimul liberului schimb, și cum acesta duce cu siguranță la peirea imperiului. Din datele statistice ale noului volum, publicat de Tariff Commission, se vede că, în curs de cincisprezece ani, proporția între producția industrială engleză și aceea a șase țări rivale s'a schimbat cu totul în paguba ei. Acele șase țări sînt: Statele Unite, Germania, Canada, Belgia, Olanda și Franța. Acum cincisprezece ani exportul Angliei era cu cinci milioane livre sterlinge mai mare decit a celor șase țări laolaltă; acum e cu șaptesprezece milioane livre sterling mai mic, deci cu o diferență relativă de douăzeci și două milioane l. st. Importul acestor șase țări a crescut în aceleași timp cu douăsprezece milioane și un șfert l. st., din care însă partea Angliei n'a crescut decit cu un milion și trei șferturi l. st.,—pe cind exportul lor în Anglia a crescut de la nouă sute de mii l. st. la patru milioane și un șfert l. st.. Din această sumă Statele Unite ocupă 70 la sută. Grupa cea mai mare din importul englez o constituiesc mașinile agricole

fără abur. Dintre acestea, fabricanții de secerătoare-legătoare din Statele Unite au acaparat 95 la sută din totalul mașinilor de acest soi, de pe piața engleză.

Față de aceste date pozitive, autorul se întreabă ce valoare mai poate avea doctrina fundamentală a liber-schimbismului, care afirmă că: „tarifurile scumpesc costul întreprinderii, care necesitează salarii mai urcate, deci o producție mai costisitoare, care face exportul cu neputință.” Ori, vedem că avem de a face tocmai cu mașini de acele, la care materialul prim costă foarte puțin, în comparație cu costul muncii necesare pentru fabricarea lor, și care cere lucrători îndemânați, foarte scump plătiți în America. Și totuși au cucerit 96 la sută din piața engleză! Același lucru se petrece cu ceasornicele, a căror import crește neconținut în Anglia, deși salariile lucrătorilor ceasornicari americani sînt încă și mai mari.

În Colonii cifrele arată iarăși o descreștere a părții englezești din totalul importului. În India, Canada și Australia, luate la un loc, partea de import a Angliei a scăzut în ultimii douăzeci de ani dela 80 la 55 la sută. Nu se arată însă în ce proporție s'a mărit intensiv întreaga piață comercială a acestor colonii în decursul aceluiași interval. Autorul ne spune numai că: „la un moment dat puterea de import a unei colonii devenind o cantitate limitată, dacă partea noastră din piața colonială scade, partea străinilor trebuie să crească.” Dar aceasta poate avea loc într'un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat.

Răul cel mai mare rezultind din cucerirea economică a coloniilor de către alte state, e că influența economică a unui popor străin slăbește sentimentul național, deja nu atât de

puternic într'o colonie. În Canada, Statele-Unite ocupă deja partea cea mai mare din import. Același lucru încearcă să facă Germanii în posesiunile engleze din Africa de Sud. Dar stăpînirea economică a Canadei, de exemplu de către Statele-Unite va avea de efect americanizarea ei, o amalgamare Pan-Americană, și deci sfîrșitul stăpînirii engleze în ea. Aceste cauze internaționale, economice și fiscale, care își au izvorul în regimul liberului schimb, lucrează la peirea întregului imperiu englez.

Ceia ce ne face să fim mai sceptici în privința temerilor exprimate de autor, e faptul că acesta tratează chestia în mod prea unilateral, cînd pune ca unică cauză a tuturor schimbărilor intervenite în proporția de producție industrială a Angliei și a altor țări— influența exclusivă și nefastă a liberului schimb. Liber schimbismul e una din cauze, dar nu singura și nici cea mai puternică, căci altfel ar însemna să spunem că, dacă Anglia n'ar fi fost sub regimul liberului schimb, ea și-ar fi menținut vechea ei poziție în producția industrială generală. Autorul pare a scapa sau a trece cu vederea enorma extenziune industrială luată de curînd de unele din țările rivale, mulțumită aceluiași proces cunoscut, care avușese loc mai de timpuriu în Anglia. Găsiindu-se dar acum față de ele mai înaintată pe această cale și mai aproape oarecum de limita dezvoltării sale industriale, era natural ca în cursul acestor cincisprezece ani Anglia—cu, ori fără liber schimbism—să crească mai încet în această privință decît țările mai puțin industrializate, astfel ca, la sfîrșitul acestei perioade de timp, proporția între producția ei industrială și cea a celor șase țări rivale să fie schimbată în chipul arătat mai sus.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

FILOZOFIE.

Abel Rey. *La Philosophie moderne.* Paris, Flammarion, 3.50.

O introducere în studiul cugetării filozofice moderne; autorul caută să stabilească punctele, asupra cărora se fixează interesul discuțiilor filozofice în zilele noastre.

Paul Gaultier. *L'Idéal moderne.* Paris, Hachette.

Expunerea diferitelor teorii care aspiră să formuleze regulile moralei contemporane, și punctele lor de contact.

Karl Joel. *Die freie Wille. Eine Entwicklung in Gesprächen.* München, Bruckmanne, 1908.

E un dialog filozofic, în care autorul discută chestiunea libertății voinei.

Charles Picard. *H. Taine.* Paris, Perrin, 1908, in—18.

Un studiu conștiințios asupra operei filozofului francez, în care e pus la contribuție tot ce s'a scris asupra lui.

ISTORIE.

Édouard Driault. *Vue générale de l'Histoire de la Civilisation.* Paris, F. Alcan, 2 v., 7 fr.

După cum o arată titlul, e o privire generală asupra istoriei civilizației, privire bazată pe examinarea unui mare număr de fapte din istoria omenirii.

Emile Roca. *De Richelieu à Marzarin.* Paris, Perrin, 3.50.

Cercelări asupra vieții și activității acestor doi mari barbați de stat ai Franței, cu multe și interesante amănunte asupra vieții de toate zilele, ambițiilor, pasiunilor și uneltirilor lor.

De Marcère. *Histoire de la Ré-*

publique de 1876 à 1879, première partie. Paris, Plon-Nourrit, 3.50.

Povestirea faptelor care s'au petrecut în Franța, în epoca dela sfârșitul Adunării Naționale până la dizolvarea Camerei Deputaților, din 25 Iunie 1877.

Friedrich M. Kircheisen, *Bibliographie des Napoleonischen Zeitalters einschliesslich der Vereinigten Staaten von Nord-Amerika.* I. Band. Berlin, E. S. Mittler.

Autorul, cum spune însuși, a adunat vre-o 70,000 de titluri, care se rapoartă la Napoleon și epoca lui. În acest volum și în următorul se prezintă o alegere din operele cele mai însemnate, în număr de vre-o 8000.

Hans Spangenberg. *Hof- und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg im Mittelalter.* Leipzig, Duncker-Humblot, 1908.

E un volum din publicațiile societății pentru istoria Brandenburgului.

Andrew Lang. *The Maid of France, being the story of the life and death of Jeanne d'Arc.* 8^o, 379, Londres, Longmans Greev et C-ic, 1908, 12, sh. 6.

Un volum care tratează despre Jeanne d'Arc, studiind mentalitatea fecioarei și a contemporanilor săi, profețiile și viziunile sale dela Domrémy, în raport cu credința în zine etc.

ȘTIINȚA.

Bernard Brunhes. *La Dégénération de l'Energie.* Paris, Flammarion, 3.50.

O încercare de a risipi opozițiunea aparentă, care există între doctrina evoluției și principiul degradațiunii energiei.

Dr. A. Marie. *L'Audition morbide.* Paris, Blond, 1.50.

Cercetări experimentale asupra tulburărilor auzului, și asupra cauzelor lor fiziologice și psihologice.

Jules Dulac. *L'air, effets de son impureté sur la Santé.* Paris, Ch. Béranger, 4 fr.

Un mare capitol de igienă: chestiunea aerului, însemnătatea lui pentru organism, relele pe care lipsa lui le aduce, sint cercetate din toate punctele de vedere.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE POLITICA.

DREPT.

Dr. August Erdmann. *Die christliche Arbeiter-bewegung in Deutschland.*—Stuttgart | Dietz.

O lucrare conștiințioasă asupra originilor și dezvoltării mișcării protestante și catolice a muncitorilor, în unele părți din Germania. Scriitorul arată legăturile dintre această mișcare și ciferitele partide burgheze, în special „Centrul” catolic.

Max Adler. *Marx als Denker.* Berlin. | Buchhandlung Vorwärts.

Carte făcută cu ocazia împlinirii a 25 ani de la moartea lui K. Marx, și tinzând să arate legătura intimă a marxismului cu evoluția și anumite probleme fundamentale ale filosofiei clasice germane. După vechiul său obicei, Adler crede că marxismul a fost deslegarea definitivă a unei fundamentale probleme filozofice. Avînd ideea preconcepută că în cugetarea sa K. Marx a ajuns la adevărul ultim, scriitorul acestei cărți a-unge une-ori la adevărate acrobații de gîndire.

Georges Sorel. *Les Illusions du progrès.* Paris, Rivière, 3.50.

Considerațiuni asupra ideilor sociale curente și critice aspre asupra stării sociale de astăzi.

Olphe Galliard. *Le Problème des retraites ouvrières.* Paris, Blond, 3.50.

Studiu comparativ asupra încercărilor ce se fac în diferite țări pentru a ușura soarta muncitorilor ce nu mai pot munci din cauza infirmității, sau a bătrîneții.

Charles Les-coeur. *Pourquoi et comment on fraude le fisc.* Paris, Blond, 3.50.

E un studiu asupra felului cum sint privite impozitele către stat de către cetățeni și asupra mijloacelor prin care aceștia din urmă caută să-și ușureze sarcinile ce le au față de cel dintăiu.

A. Franceschini. *L'Emigrazione italiana nell' America del Sud.* Roma, Forzani 1908. Este opera care a fost premiată, pentru tema pusă la concurs de către Academia Olimpică din Vicenza.

CRITICA LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ.

Edmond Pilon. *Francis Jammes et le Sentiment de la Nature.* Paris, „Mercure de France”, 0.75.

Un mic studiu asupra operei acestui poet, mai ales cu privire la iubirea pentru natură, care se degajază din poeziile lui.

Lucien Pinvert. *Sur Mérimée. Notes bibliographiques et critiques.* Paris, Henri Leclerc.

Autorul rezumează și comentează principalele lucrări apărute în timpul din urmă asupra marelui scriitor francez.

Etienne Belot. *Notes sur le Symbolisme.* Paris, L. Linard, 1.50.

Nu e o expunere imparțială a teoriilor simboliste, ci o critică a acestor teorii și a întregii producții literare a simbolistilor. Autorul crede că de pe urma simbolismului nu va rămînea nimic.

Bernhard Münz. *Ibsen als Erzieher.* Leipzig, Xenien-Verlag, 1908.

Autorul ș-a propus să extragă din cuvîntările, scrisorile și operile poetice ale marelui scriitor, ideile sale fundamentale și concepția sa asupra vieții.

Eduard Heyck. *Lukas Kranach.* Bielefeld u. Leipzig, Velhagen & Klasing, 1908.

Face parte din colecția „Künstler Monographien” von H. Knack fuss.

Volumul are și numeroase reproduceri după tablourile marelui pictor.

Arthur Sakheim. *E. T. A. Hoffmann. Studien zu seiner Persönlichkeit und seinen Werken.* Leipzig, 1908. H. Haessel Verlag.

Autorul s-a folosit de tot ce s-a scris vreodată asupra lui Hoffmann și i-a studiat operele așa precum poate nimeni nu le-a studiat până acuma.

ARHEOLOG. FOLK-LORE. CĂLĂTORII.

A. Mayr. *L'Île de Malte dans l'antiquité.* Munich, Beck, 1909.

Pe baza monedelor, inonumentelor preistorice, necropolelor feniciene, etc., autorul ne dă o istorie a insulei Malta din timpurile vechi.

Pierre de Vaissière. *Saint Domingue (1629—1789). La Société et la vie créoles sous l'ancien Régime.* Paris, Perrin et C.-ie.

Studii asupra vieții și obiceiurilor din Saint-Domingue în timpul colonizării sale de către Francezii.

Commandant Lenfant. *La Découverte des grandes sources du centre de l'Afrique.* Paris, Hachette.

O dare de samă a misiunii, pe care a comandat-o în centrul Africii și care a avut de scop studiarea surselor mari din centrul acestui continent.

CHESTIUNI MILITARE

Lieutenant Roland. *L'Education patriotique du soldat.* Paris, Perrin.

O critică a felului cum sînt tratați în genere soldații și o desvăluire a stării de inconștiență națională, în care sînt ținuți în căzărni.

Général H. Langlois. *L'Artillerie de campagne en liaison avec les autres armes.* Paris, Chapelot, 2 vol.

O nouă ediție revăzută și adăugită a operei cunoscute în lumea militară europeană încă dela 1892, cînd a apărut pentru prima oară.

LITERATURA.

Les poètes du terroir, du XV siècle au XX siècle. Textes Choisis. Paris, Delgrave, 1909, in—12.

O antologie ce se prezintă sub o formă care permite cîteva considerații asupra raporturilor solului și rasei studiată din punct de vedere intelectual.

Paul Bourget. *Les Détours du coeur.* Paris, Plon, 3.50.

Povestirea unui adulter din lumea mare, multe complicații, crime, chestiuni de conștiință.

Remy de Gourmont. *Couleurs.* Paris, „Mercure de France”, 3.50.

Povestire de iubire din viața obișnuită și banală.

Lucie Delarue-Mardrus. *Marie, fille-mère.* Paris, Fasquelle, 3.50.

Istorișirea vieții unei fete care a păcătuit și a revoltelor prin care sufletul ei trece până la sfîrșitul prematur al vieții.

Albrecht Toma. *Der Sternensohn. Geschichtliche Erzählung aus der Zeit des Kaisers Hadrian.* Bielefeld. Anstalt Bethel, 1908.

Un roman istoric, a cărui acțiune, se petrece în Palestina, pe timpul împăratului Hadrian.

Compiler.

Bibliografie

- Alexandru Davila.** *Vlaicu Vodă* (Dramă în 5 acte, în versuri).
Bib. „Socec” (No. 32—34) Preț 80 bani.
- M. Chrisanovici.** *Die Wahrheit* (editată de) Czernowitz.
Preis 40 h. 1908.
- C. Cioroiann.** *Un Episcop plagiator*, București, 1908.
- Gh. Tulbure.** *Cinzece din lumea veche*, culegere, Făgăraș, Constan-
tin Popp, 1908, 1 broș. de 72 p., fără preț.
- Const. Calmuschi.** *Din vremea Unirii*. Poemă scenică în 6 epi-
soade și în versuri. Galați, Burbea. 1 broș. de 68 p.. Preț. 1 leu.
- Mihail Pașcanu.** *Două încercări în Studiul Dreptului*. București,
„Socec & Co.”. Preț. 3 lei.
- George Ranetti.** *Schițe vesele*. „Bib. pentru toți”, Preț. 30 bani.
- N. V. Gogol.** *Taras Bulba*. (Traducere de L. L. Brinză). (2 volume).
Bib. „Minervei” (No. 16, 17). Preț. 30 bani.
- Al. G. Doicaru.** *Călugărul Gherasim*. Bib. „Minervei” (No. 18).
Preț. 30 bani.
- Calendarul Tovărășiiilor Satești, de anul 1909. Tip. „Universală”. Preț.
30 bani.
- Pompliu Pirvescu.** *Hora din Cartal*, cu arii notate de C. M.
Cordoneanu. București, 1908. Preț. 3 lei.
- C. Rădulescu-Motru.** *Puterea Săfletească, Puterile sociale, Cul-
tura*. București. Preț. 3,50 lei.
Calendar Armănescu 1909.
- G. Lunca și G. D. Băgar.** *Teatru pentru copii*. Bib. „Socec”
(No. 26, 27). Preț. 55 bani.
- Mihail Kogălniceanu.** *Iluzii pierdute*. — (schițe). Bib. „Socec”
(No. 28). Preț. 30 bani.
- Antonio Fagazzaro.** *Ideile Spūberate*. Nurele (Trad. din italia-
nește de D. Tomescu). Bib. „Socec” (No. 31). Preț. 30 bani.
- Publia Terentiu Africanul.** *Farmento* (comedie în 5 acte. Trad.
de G. Coșbur.) Bib. „Socec” (No. 29—30). Preț. 55 bani.
- C. Negruzzi.** *Opere complete*, vol. III. *Poezii*. Bib. Scriitorilor Ro-
mini. Preț. 1,50 lei.
- Titu Maiorescu.** *Critice* (1866—1907) vol. III. „Minerva”. Preț.
1,50 lei.
- Mihail Sadoveanu.** *Oameni și lucruri*. (Seria întâia). „Minerva”.
Preț. 2 lei.
- Alphonse Daudet.** *Sapho*, trad. de Emil Girleanu. „Minerva”.
Preț. 1,50 lei.
- C. Sandu-Aldca.** *În urma plugului*. (Nuvele și Schițe). Ediția a
II-a, ilustrată. „Minerva”. Preț. 1,50 lei.
- I. Slavici.** *Povești*. „Minerva”. Preț. 1,50 lei.
- Mihail Kogălniceanu.** *Acte, Scrieri din Tinereță, Discursuri*, cu
o notiță introductivă de P. V. Ilaeș. București, Bib. pentru Toți. Preț.
30 bani.
- M. Gorki.** *Iubita*. (Trad. de A. Luca). Preț. 15 bani.
- Dr. I. Ursu.** *Die unwärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von
Moldau*. (1527—1538) Verlagshandlung Carl Konegen, Vien. 1908.
- Mihail Kogălniceanu.** *Îmbunătățirea soartei țaranilor*. (Două
cuvintări). Bib. rominească „Socec”. Preț. 55 bani.
- L. Tolstoi.** *Ivan prostul*. (Trad. din rusește de G. Carp). Bib. ro-
minească „Socec”. Preț. 30 bani.
- Guy de Maupassant.** *Sicilia*. (Trad. de A. Mindru). Bib. romi-
nească „Socec”. Preț. 30 bani.
- Unirea*. (Mai multe articole; unul de P. Rîșcanu, profesor universitar).
Bib. rominească „Socec”. Preț. 80 bani.
- St. Ţ. Iosif.** *A fost odată*. (Povești în versuri). Bib. rominească
„Socec”. Preț. 30 bani.

„Steaua Română“

Societate anonimă pentru industria petrolului

Capital social: lei 30.000.000 pe deplin vărsați

Fabrice de petrol și a derivatelor sale. la
BUCUREȘTI, CONSTANȚA, CÂMPINA, MONTEORU.

Fabrice de bidoane de tinichea, la CONSTANȚA.

Produsele Fabricilor

Petrol reglementar, Gazolină, Benzină
farmaceutică, Benzină pentru motoare, Reziduiuri de petrol
pentru ars și unsul căruțelor, Parafină, Ulei
pentru motoarele „Diesel“.

Uleiuri minerale de calitate superioară. Valvolină
pentru cilindre și mașini.

Ne avînd nici un reprezentant în țară,
orice comandă de ULEIURI MINERALE sau alte produse trebuie
să se adreseze numai către:

Direcțiunea Generală, BUCUREȘTI, Bulevardul Carol No. 5

„AGRICOLA“

SOCIETATE ANONIMA DE ASIGURARI GENERALE IN BUCUREȘTI

Sedint: 2, STRADA SĂRINDAR, 2

Capital statuar: Lei 4.000.000

Prima emisiune: Lei 2.500.000

Vărsați: Lei 2.000.000

CONSILIUL DE ADMINISTRAȚIE:

Președinte: **C. COLLIBAȘEANU**

Mare proprietar, Vice-președintele consiliului de administrație al
Băncii Comerciale Române, București

VICE-PREȘEDINȚI:

BASILE M. MISSIR

fost ministru, mare proprietar, București.

LUCA ELEFTERESCU

mare proprietar, Plocești

MEMBRI:

Dr. N. Angheliescu, mare proprietar, deputat și membru al Camerei de Comerț, București.

Léon Costiner, mare proprietar Boțoșani.

Dr. I. Dim-trescu, mare proprietar București.

C. Dissescu, fost ministru, mare prop., București.

M. Helder, comerciant, Galați.

Dimitrie Ionescu, primarul orașului Brăila, mare proprietar, Brăila.

Al. Lucassievicz, Directorul de la The Bank of Roumania Ltd., București.

Sigmund Prager, mare comerciant și Vice-Președinte al Camerei de Comerț, București.

Ad. Salomon, mare industriaș, București.

Louis Timmermans, directorul Băncii Comerciale Române, Brăila.

DIRECȚIUNEA:

TH. FRITSCH, Director, **A. STEINER**, Sub-Director.

ASIGURĂRI ÎN RAMURELE:

Incendiu, Viața, Grindina, Transport, Accidente.

REPREZENTANȚA: In București: Str. Doamnei 11.

In Iași: D-nii N. Cozadini și Lupu Weisengrün.

"CREDIT PETROLIFER"

Soc. pentru favorizarea dezvoltării industriei Petrolifere din România

SEDIUL: BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI. 10

Adresa telegrafică: **Credipetro**, București.

Sucursala: Ploești.—Agenții: Buștenari, Găgeni, Constanța, Brăila.—Conducte: Buștenari, Griușor, Băicoiu, Ploești; Buștenari, Găgeni, Ploești; Băicoiu, Țintea, Găgeni.

CAPITAL SOCIAL: 6.000.000 Lei (din care 5.000.000 Lei vărsați).

CASE DE BANCĂ: Direction der Disconto-Gesellschaft, Berlin; S. Bleichröder, Berlin; Banca Generală Română, București.

Avansuri și împrumuturi, Participațiuni în întreprinderi petrolifere, Vinzări și cumpărări de petrol brut, precum și toate derivatele petrolului.

○ ○ ○ ○ Intreprinderi de conducte și de rezervoarii. ○ ○ ○ ○

Atelier Mecanic și Cazangerie Câmpina.—Orice fel de instrumente pentru sondajiu.

EXPEDIERI, INCHIRIERI DE VAGOANE-GAZANE

Orice fel de afaceri relative la exploatarea și industria Petrolului.

Exportațiune de benzină, petrol lampant, gaz-oil, esențe și uleiuri pentru motori, uleiuri lubrifiante și păcură.

Furnisorul Curtii Regale Casa fondată în Anul 1865

W. STAADDECKER

BUCUREȘTI

SUCURSALE

20, STRADA SMARDAN, 20

BRAILA, CRAIOVA, BOTOSANI

PLUGURI UNIVERSALE

DE OTEL CUIRASAN

Originale „RUD. SACK” cu 1, 2 și 3 brazde

Singurele aprobate de guvern și premiate la toate concursurile oficiale

Refuzați imitațiunile cu totul inferioare oferite sub denumirea

„SISTEM SACK”

GARNITURI DE TREERAT, ENGLEZESTI

RUSTON, PROCTOR & Comp. L-td Lincoln

Celo mai răspândite în țară, recunoscute că treeră fără risipă, mai curat ca oricare alt sistem. Speciale pentru o producțiune extra-mare. Prevăzute cu nobile legare mobile cu cerouri unghioare. Locomobile de 9 atmosfere prestine, cu aparat de ars paele, cu mare presiune, extra-întărite.

BATOZE DE BATUT PORUMB CU ABUR „RUSTON”

PRODUCTIUNE: 180 SI 380 CHILE PE ZI

Grape, Semănătoare, Secerătoare Cornick, Vinturătoare,

○ ○ ○ ○ ○ Trioare Mayer Etc. Etc. ○ ○ ○ ○ ○

„NAȚIONALĂ“

Societate Generală de Asigurare în București.

Capital de acțiuni deplin vărsat Lei 2,000,000.00
Fonduri de rezervă Lei 18,160,435.46

Total Lei 20,160,435.46

Daunele plătite în ramurile elementare peste Lei 83,000,000.00

PREȘEDINTE:

A. BAICOIANU

VICE-PREȘEDINTE:

P. GRADIȘTEANU

CONSILIERI:

DR. I. COSTINESCU

I. M. ELIAS

O. GENTILOMO

D. MARINESCU-BRAGADIRU

C. NACU

J. NEGRUZZI

EM. M. PORUMBARU

G. de ORMODY

PRINTUL BARBU STIRBEY

DIRECTOR-GENERAL

B. POPOVICI

SUB-DIRECTOR

I. A. BERENDEI

„Naționala“

asigură în contra incendiului, grindinei, contra daunelor de transport pe apă și pe uscat. Asigură asupra vieții omului în toate condițiunile usitate:

Caz de moarte, Supravețuire, Zestre și Rente

Sediul social: Palatul societății str. Doamnei No. 12.

AGENȚII ÎN TOATE ORAȘELE ȚĂRII

Representanța generală pentru București se află în palatul Societății.

Se recomandă fiecăruia firma:

A. BRAUNSTEIN

Cu centrala IAȘI str. Golia 87 și sucursalele

București

Str. Carol No. 62

Pitești

Str. Serban-Vodă No. 30

Craiova

Str. Unirei No. 62

T. Măgurele

Str. Independenței No. 31

Calarăși

Str. Principală No. 34

cu cele mai mari depozite de HAINE GATA pentru Barbați băeți și copii,
Blăni de oraș, voiaj, blănuțe, cort vinat, Pelerine și Mantale impermeabile, etc.

Cu Deviza:

Confecțiuni din stofele cele mai bune, Ultimul
Jurnal și prețuri reduse

Asemenea la Centrala Mare depozit de stofe pentru
comandă.

N. MISCHONZNIKY

FURNIZOR AL



CURTII REGALE

7.—STRADA COLȚEI—7 (Casa proprie)

CEL MAI VECHIU ȘI MAI MARE MAGAZIN DE

NOTE ȘI INSTRUMENTE MUZICALE

Reprezentant general pentru România a celor
mai mari Fabrici din lume.

PIANE SI PIANINE

Steinway, New-York; Pleyel, Paris; Iulius Feurich; Blüthner,
Leipzig; Erard, Paris; Foerster; Schiedmayer et Sohne.



Piane originale Schiedmayer sint cel
cu marea Schiedmayer et Sohne, (adică bă
triul și fi), Casa fondată la 1781 fapt apro-
bat și recunoscut de toate somitățile mu-
zicale din întreaga lume.

Nu le confundați cu fabrica J. P. Schied-
mayer Pianoforte Fabrik care le oferă
concurența drept renumitele Schiedmayer bă-
triul, pentru ca astfel să inducă publi-
cul în eroare.

Prețuri și condițiuni foarte
avantajose.

Reprezentant general pentru
România al veritabililor



GRAMOFONE Marca „INGER”

Cele mai perfecționate din lume, nelătrăcute în claritate și sonoritate
Revizătorilor se acordă prețurile și condițiunile fabricii.

PREȚURI MAI EFTINE CA ORI UNDE

CATALOGUL ILUSTRAT SE TRIMITE GRATIS ȘI FRANCO LA CERERE

Mare Economie
de Cărbuni

se realizază numai prin celebrele:

SOBE CALORIFERE

Garantate Belgiane veritabile

MODEL 1907

Godin Cele mai ingenioase, ele-
gante și solide.

Cele mai igienice prin construcțiunea lor
se găsesc numai la:

Marele Magazin de Lămpi, Sobe și Articole de Menaj:

M. LITTMANN: SSOR I. WAPPNER

BUCUREȘTI,—Calea Victoriei No. 61—63—BUCUREȘTI

Vis-a-vis de Café Hig-Life.—(Telefon)

Cea mai frumoasă expoziție de Lămpi și Candelabre
pentru electricitate și gaz.

PENTRU PROVINCIE se efectuează orice comenzi conștiincios și prompt.

OOOO SOCIETATEA DE GAZ ȘI ELECTRICITATE OOOO

AVIZ

Pentru a evita eventuale întârzieri de predări de cok pricinuite din prea mare aglomerare de comenzi de la începutul toamnei, și din timpul iernei.

SOCIETATEA DE GAZ ȘI ELECTRICITATE

se crede dator să invite pe onor. Public ca să se aprovizioneze de pe acum cu cok

Cokul fiind actualmente foarte uscat, este un adevărat avantaj, și un simțitor folos pentru cumpărători dacă să grăbesc se adreseze Societății de Gaz și Electricitate comenzi la timp frumos.

Prețurile sunt următoarele:

Cokul mare zis „Tout Venant” și Cokul mărunt No. 2, Lei 52 Tona. Cokul mărunt special No. 3, Lei 55 Tona.

Aceste prețuri se înțeleg loco Uzina de Gaz.—Pentru transportul la domiciliu în saci plumbuiți conținând 40 kgr. de cok net, precum și pentru depozitul la locul de destinație, se percepe o taxă de Lei 3 de tona întreagă.

Comenzi adresate fie Uzinei de Gaz, fie biroului din Calea Victoriei No. 60, se efectuează în timp de 24 ore.

Societatea de Gaz și Electricitate nu are nici o sucursală: toate publicațiile contrarii sunt menite să inducă Publicul în eroare.

DIRECȚIUNEA

OOOO SOCIETATEA DE GAZ ȘI ELECTRICITATE OOOO

BANCA COMERCIALĂ ROMÂNĂ

BUCUREȘTI, BRAILA, GALAȚI, CONSTANȚA

LOCATION DE COFFRES-FORTS

SERVICE DES COFFRES-FORTS

Ce service est pourvu de tous les perfectionnements et entouré de toutes les conditions de sécurité que comporte ce genre d'installation.

Une clé spéciale est remise au locataire; il s'en sert au moyen d'une combinaison, connue de lui seul, qu'il établit et varie à son gré.

Il est mis à la disposition de la clientèle un grand choix de compartiments dont les prix varient suivant les dimensions.

BAUCHE-CONSTRUCTEUR

REIMS, PARIS, LYON, BORDEAUX, MARSEILLE, NANCY, ALGER, GENÈVE.

„BANCA ȚLTULUI“

SOCIETATE PE ACȚIUNI.—CAPITAL SOCIAL 600.000 LEI

Activ Bilanțul General al „Băncii Țltului“, încheiat pe ziua de 31 Decembrie 1908. Pasiv

Acționari . . .	97.180 —			Capital . . .		600.000 —
Acțiuni div. .	155.856 40			Contul A) fond de pensii	6.750 75	
Agentia Corabia (ef. spre incasare) . .	74.600 —			Contul B)	3.401 70	10.152 45
Cauții (membrii cons. de Ad-ție . . .	71.000 —			Corespond. In casso. . . .		8.852 25
Cassa	174.738 10			Conturi cur. . .		76.811 38
Creanțe ipotecare & Cesiuni	581.491 05			Diversi deponenți		26.625 —
Conturi cur. . .	309.602 84			Deponenți in gaj		700.741 05
Chelt. anticip. . .	4.608 75			Efecte scontate garant. de Stat . .		366.000 —
Conturi de valori	56.442 14			Diverse efecte scontate . .		1.762.478 40
Ef. publ. proprii (Rentă Rmină) . .	190.497 75			Depunerispre fructificare		1.103.459 87
Ef. publ. spre păstrare . .	26.625 —			Fond de ajutor pentru funcționari		6.326 —
Ef. Incasso . . .	8.852 25			Fond de rezervă	249.660 25	
Efecte Publice . .	3.992 80			Rezerva specială	20.185 15	269.845 40
Ef. Publ. gaj . . .	119.250 —			Garanții Statutare		71.000 —
Ef. Scontate . . .	946.140 95			Reescontul pe 1909		12.155 66
Ef. Reescont. . .	1.762.478 40			Sucursale și agenții		22.866 25
Ef. Reescont. garantate de Stat	366.000 —					5.036.313 71
Imob. Societ. . .	29.975 01			Profituri și Pierderi . .		129.559 20
Impr. pe gaj . . .	33.500 42					
Mobil. și Intretin. . . .	20.000 —			Total Gen.		5.166.772 91
Sucurs. și Agenții	134.041 05	5.166.872 91				
Total Gen.		5.166.872 91				

Debit **CONTUL DE PROFITURI ȘI PIERDERI ÎNCHIEIAT LA 31 DECEMBRIE 1908** Credit

Cheltueli de ad-ție . . .	71.567 25			Dobinzi & Comis. și diverse benef.	201.126 45	201.126 45
Beneficiul net	129.559 20	201.126 45				
		201.126 45				201.126 45

Președinte, **D. Protopopescu**

Ad-tor delegat **Dr. Al. Stăncescu.**

Contabil, **D. Christian**

BANCA ROMANAȚII-CARACAL

BILANT-GENERAL

Incheiat la 31 Decembrie 1908.

ACTIV		PASIV	
Cassa	39 446 49	Capital	600.000 —
Ef. scont. 962.483.80		Cont. curente	39.844 59
Ef. Reesc. 851.941.45	1.814.425 25	Depun. spre fructific.	508.931 55
Conturi curente . . .	86.855 13	Coresp. de incasări .	22 325 75
Accionari	105.900 —	Div. Hipot. per. ga-	
Mobilier	6.000 —	rant, portofoliului .	30.500 —
Ef. spre incasare . .	20.604 15	Div. ef. reescontate	851.941 45
Hipot. per. garant. por-		Cont. de diverși . . .	15.183 75
tofoliului	30.500 —	Div. depozite in gaj .	700 —
Timbre	1.500 —	Fond de rezerva . . .	5 531 40
Ef. in suferință . . .	3.400 —	Fond de ajut. și pensii	
Depozite in gaj . . .	700 —	al impiegateilor . . .	252 —
Cont. de diverși . . .	2.485 —	Dobinzi & comis. cu-	
Fond de acțiuni div. .	57.000 —	venite anului 1909	14.120 83
Ef. protestate	500 —	Profituri și perderi .	80.000 —
Cheltueli de protest .	20 30		2.169.331 32
	2.169.331 32		

Cont de Profituri și Perderi

Incheiat la 31 Decembrie 1908

DEBIT		CREDIT	
Cheltueli de ad-ție .	26.676 62	Benef. brut pe 1908	113.520 25
Mobil. Amort. 51%	6.568 23		
Fond de rez. Dob. 5%	263 40		
Fond de ajut. și pensii	12 —		
al impiegatei. dob. 5%	80.000 —		
Beneficiul net	113.520 25		113.520 25

Președinte, **D. Protopopescu**

Ad-țor delegat, **C. Dimitrescu**

Contabil, **I. Florescu**

„BANCA MAGURELE“

Societate anonimă, — Capital lei 500,000 deplin varsat

BILANȚUL GENERAL AL „BANCI MAGURELE“ PE 31 DECEMBRIE 1908.

Casa	20,238	40	Capital	500,000	—			
Efecte scontate	306,876	10	Fond de rezervă	13,229	—			
„ in suferință	280	50	„ „ ajutor	693	50			
„ rescontate	1,464,893	50	Depunere spre					
publice	35,628	65	fructificare .	420,734	10			
Creanțe ipotec.	222,700	—	Impr. pe efecte					
Cesiuni	15,516	05	publice	28,500	—			
Depozite in gaj	42,890	—	Dep. pe ipotec	222,700	—			
Acțiuni Casa ru-			„ in gaj	68,906	05			
rală in gaj	10,500	—	Div. ef. scontate	1,464,893	50			
Acțiuni diferite	111,000	—	Contul A pens.	1,653	80			
Suc. n/. Giurgiu	52,931	33	„ B. „	1,600	35			
Ag. n/. Roșiori	274,169	00	Conturi curente	40,701	90			
Sucursala n/. A-			Coresp. incaso	9,032	25			
lexandria	176,647	28	Rescontul anului					
Conturi curente	66,084	40	viitor	3,689	—			
Efecte incaso . .	7,940	80	Gratificațiuni .	1,405	—			
Imob. societății	45,341	45	Profit & Pierdere					
Mobilier	4,179	09	(Benef. net)	80,000	—	2,857,738	45	
	—	—				—	2,857,738	45

Aprobat de consiliul de administrație în ședința sa dela 12/25 Ianuarie 1909.

Consiliul de administrație

Contul de Profit & Pierderi al „Băncii Măgurele,“ incheiat la 31 Decembrie 1909.

Cheltueli de ad-			Dob. & comis.	1 4,913	57			
ministrare	57,152	94	Beneficiul agent.					
Beneficiu net . . .	80,000	—	n/. Roșiori . . .	5,409	01			
			Benefic. sucurs.					
			n/. Alex.	5,848	83			
			Benefic. sucurs.					
			n/. Giurgiu . . .	980	53	137,152	94	
						—	137,152	94
						—	137,152	94

Președinte, **D. Protopopescu.**

Administrator-delegat, **C. D. Costovici**

Contabil, **Gh. Lupancea**

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună de la data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția: manuscrise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa Redacției Revistei „**Viața Romînească**” strada Golia 52, Iași.

Numai articolele științifice (științi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu**, str. Știrbey-Vodă, 111 bis, București.

Pentru tot ceea ce privește administrația: cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa Administrației revistei „**Viața Romînească**” strada Golia, 52, Iași.

D-l I. Botez va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a încasa sumele ce ni sînt datorite, și a face angajamente în privința anunțurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să se adreseze Administrației prin mandat postal.

A apărut:

În editura revistei „VIATA ROMÎNEASCĂ” din Iași

G. IBRĂILEANU

SPIRITUL CRITIC

ÎN CULTURA ROMÎNEASCĂ

PREȚUL 2 LEI



A apărut:

ÎN EDITURA „MINERVA”:

IMPRESII LITERARE

DE

○=○ **IZABELA SADOVEANU** ○=○

~~PREȚUL 1 LEU 50 BANI~~

Preț 2 lei